

T. C. Temsilciler Meclisi TUTANAK DERGİSİ

Kırk ikinci Birleşim

11 . 4 . 1961 Salı

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	54
2. — Gelen kâğıtlar	54
3. — Yoklama	55
4. — Başkanlığın Genel Kurula sunuş- ları	55
1. — Üyelerden Mazhar Özkol'un, 41 gün süre ile izinli sayılması hakkında Baş- kanlığın tezkeresi (3/57)	55
5 — Görüşülen işler	55
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	55:103

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu Birleşim'de üç oturum yapan Genel Kurul'da,

Üyeden İsmail İnan'a iki ay izin verilmesi hakkındaki Başkanlık yazısı okundu ve izinli sayılması kabul edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı üzerindeki görüşmelere devam olunarak; 5, 6, 7, 8, 9 ve 10 ncu maddeler kabul edildi. 11 nci madde üzerinde görüşüldü.

11 Nisan 1961 Salı günü saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan

Başkanvekili

İbrahim Senil

Kâtip

Şahap Kitapçı

Kâtip

Rifat Çini

2. — GELEN KAĞITLAR

Rapor

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce girişilecek sâri taahhüt işlerinde kullanılmak üzere bono ihracına yetki verilmesi hakkında kanun tasarısı ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilci üyelerden mürekkep Karma Komisyon raporu (1/65)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 10,00

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Rifat Çini, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.

(Yoklama yapıldı.)

4. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Üyelerden Mazhar Özkol'un, 41 gün süre ile izinli sayılması hakkında Başkanlığın tezkeresi (3/57)

BAŞKAN — Bir Başkanlık Divanı sunuşu vardır, okuyoruz.

(Genel Kurula

Mazhar Özkol'un mazeretine binaen, 14 Nisan 1961 tarihinden itibaren 41 gün izinli sa-

yılması Başkanlık Divanının 11 Nisan 1961 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyet yüce tasviplerine arz olunur.

Temsileiler Meclisi Başkanı

Kâzım Orbay

BAŞKAN — Kabul edenler.. Etmeyenler.. İzin kabul edilmiştir.

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)

BAŞKAN — Gündemimizde bulunan Anayasa tasarısının müzakeresine başlamadan evvel Başkanlık Divanının Yüksek Kurula arz etmeyi faydalı gördüğü bâzı hususlar vardır, bunları arz ediyorum.

Anayasa tasarısının müzakeresine başlanalı bir hafta oldu. Anayasanın 11 nci maddesi üzerindeyiz. Başkanlık Divanı Anayasanın ikinci müzakeresinin yapılacağını da hesab ederek, muayyen müddeti içinde belirtilmesini düşünmüş idi. Bizden sonra bunun Millî Birlik Komitesi-ne verileceği, eğer maddeler arasında görüş ayrılığı olursa Tüzük hükümleri gereğince muamele yapılacağı da göz önünde tutulacak olursa Başkanlık Divanınca tesbit edilmiş olan zamanın, bir iki gün fark dahi olsa, konuşmalar için gerekli kapsamı mâkul gösterecek bir cihet vardır. Önümüzde 20 gün var. Bugüne kadarki, ça-

lışma tempomuza göre Cumartesi, Pazar, günlerini çıkaracak olursak geriye 14 gün kalır. 14 günde bugüne kadar tatbik edilmiş olan sisteme göre günde altışar saat çalışma yapmaktayız. Anayasanın genel esaslarına taallük eden ilk maddeleri üzerinde gerekli tartışmalar oldu. Ama Başkanlık Divanı şuna kanidir ki, Anayasanın tümü üzerinde gerekli konuşmaların gereği gibi yapılması ev sayın üyelerin bu husustaki görüşlerini açıklamaları, Anayasanın olgun bir duruma getirilmiş olması esası ancak bu çalışma neticesinde mümkün olabilecektir. Bu husus mahfuz kalmak şartıyla zaman bakımından da muayyen bir süre içinde bunun bitirilmesi lüzumu aşikârdır. Dün, gerek yazılı ve gerekse sözlü olmak üzere sayın üyeler bunun üzerinde aynıyle durdular. Konuşulanların aynı mahiyette olanların tekrar edilmemesi ve konuşan çok sayın üye arkadaşların da düşüncelerini kısa, öz-lü ve toplu olarak bildirmek üzere diğer konuşacak arkadaşlara imkân bırakılmasını ve niha-

yet Anayasa için düşünülen zaman ve bu zaman içinde bitirilmek üzere Başkanlık Divanına yardımcı olmaları gerekmektedir. Bu mâruzatımı teyid etmek üzere birkaç önerge mevcuttur. Bunlardan birisi dün çalışmaların öğleden evvel ve öğleden sonra ve gece olmak üzere üç oturumda yapılması ve söz isteyen arkadaşların da sözlerinin tahdit edilmesi istenilmekte idi. Dün Başkanlık Divanı bu önergenin üzerinde durulup gereğinin düşünüleceğini arz etmişti. Bugün de verilmiş elimizde iki önerge daha mevcuttur. Bunlardan birisini okutuyorum.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

1. Anayasanın görüşülmesi sırasında, aynı hâtipler, aynı madde üzerindeki fikirlerini izah zımında üç ve bazan dört kere söz alarak konuşmalar yapmakta ve umumiyetle aynı cümleleri kullanmaktadırlar.

2. Bu hal görüşmelerin uzamasını intacettiği gibi dinliyenleri de yormakta, toplantı devam müddetince koridorlara çıkılması sıklaşmakta ve dinleyiciler azalmaktadır.

3. Yukardaki iki husus dikkate alınarak, görüşmelerin müspet neticelendirilmesi için hâtiplerin bir madde üzerindeki fikirlerini kısa, özlü ve bir defada yapmalarının temin olunması hususunun karara bağlanmasına delâlet ve müsaadelerinizi arz ve rica ederim.

Suphi Rıza Doğukan

Yüksek Başkanlığa

Görüşülen bir madde üzerinde her konuşanın, ilk konuşma müddetinin 20, ikinci ve diğer konuşmalarının müddetinin 10 dakika olmasını arz ve teklif ederim. Saygılarımla.

Sait Erding

Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına

Anayasa tasarısı müzakerelerinin lüzumundan fazla uzamasını önlemek bakımından her madde üzerinde söz alacak temsilcilerin ilk konuşmada 5, tekrar söz aldığı takdirde 3 dakika içinde fikirlerini beyan ve izah etmelerini usul ittihazi için karar alınmasını arz ve teklif ederiz.

Abdülhadi Toplu
Ş. Ekitler

Ratıp Tahir Burak
E. Sökmen

BAŞKAN — Bu takrirlerden konuşmaların en az süreye indirilmesi hakkındaki takriri önce yüksek oylarımıza sunuyorum.

AHMET OĞUZ — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Önergeyi kabul edenler... Etmeyenler... Önerge kabul edilmiştir.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Usul hakkında bir şey arz edeceğim.

BAŞKAN — Buyurun.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, müzakeratın esasında komisyonun rolü çoktur. Temenni ve temayüllere göre komisyon süratle işe müdahale etmek suretiyle maddeyi alır, konuşmaların istikametinde bir tadil teklifiyle gelir. Ve mesele halledilmiş olur. Halbuki biz görüyoruz ki, komisyon müzakereleri bir bilgi yarışı halinde devam ettirmektedirler. Bu hususta komisyonun dikkatinin çekilmesini faydalı görmekteyim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, dün 11 nei maddede kalmıştık. Bu madde hakkında bir arkadaşımız daha söz istemiştir. Kendilerine söz veriyorum.

GALİP KENAN ZAIMOĞLU — Sayın arkadaşlar, Muhterem Başkanımızın açıklama ve temennileri yerinde ve isabetlidir. Bu hususu birkaç arkadaşımız önerge vermek suretiyle de belirtmiş bulunuyorlar. Deniyor ki, tekrarlar olmasın. Bu çok yerindedir. Fakat bâzı hususlar var ki, üzerinde hakikaten durulmaya değer.

Bir defa konuşmakla, bir defa işi belirtmekle hemen işi olup bittiye bağlamak fikrimce doğru değildir. Üzerinde ısrarla durulup belirtilmesi gereken hususlar vardır ki, arz edeceğim de bunlardan birisidir. Konuşmam beş dakikadan daha az olacaktır. Biz iki asırdan beri, Tanzimattan bu yana hürriyet mücadelesi içindeyiz. Bilhassa son 10 yıl içinde kısılan, yok edilen hürriyetler yolunda acı, felâketli günler geçirdik, kurbanlar verdik. Bir madde teklif ediliyor, temel hak ve hürriyetler. Anayasanın ruh ve sözüne uygun olarak ancak kanunlarla sınırlanabilir, deniliyor, bu sınırlayıcı kanun kamu yararınıdır. Daha aşağıda millî güvenlik gibi sebeplerle dahi olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulmaz deniyor. Yukardaki fıkra aşağıdaki ile tezat teşkil eder gibi bir mâna ifade ediyor, ama hakikat böyle değildir; Bundaki maksat açıktır. Ancak özü tabii maksadı tamamiyle ifadeye yetmiyor. Alman Anayasasının 19 neu maddesinin şerhinde bu tâbirin karşılığının izahı için iki sayfa var. Yanlışlığa meydan kalmam, ileride her hangi

bir tereddüde yer kalmasın diye iki sayfa tahsis etmiş. Terim illâ Türkçe olacaktır, diye öz kelimesi üzerinde ısrar ediliyor. İnsan hak ve hürriyetlerinin kaderini sümmedtedarik bulunmuş bir kelimeye terk edemeyiz. Kastedilen mânaya komisyonun gerekçede kullanmış olduğu cevher kelimesi bence öz tâbirinden daha uygun, daha yerindedir. Bilmiyorum, bu hususta komisyon ne düşünüyor. Maddeye vuzuh vermek lâzımdır. Heride çok acı mahzurlar, birçok tehlikeler bu yüzden tahaddüs edebilir. Maruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AK-SOY — Muhterem arkadaşlar, 11 nci madde ile ilgili olan dünkü müzakerelerde, bütün suallere komisyon adına gücümüzün yettiği kadar toptan cevap vermeye çalıştık. Fakat takdir edersiniz ki, bütün suallere ayrı ayrı cevap vermeye imkân yoktur. Şimdi gene bazı tenkit ve sorulara cevap vermeye çalışacağım. Fethi Çelikbaş arkadaşımızın üzerinde durduğu miras meselesini, mülkiyet ile ilgili mâruzatımız arasında cevaplandırdık. «Toplumsal» kelimesini tavsiye ve teklif eden arkadaşlar oldu. Bu kelime çok tehlikelidir. Buradaki «Sosyal» kelimesi, ferdi hedef tutmaktadır; ferdin haklarını istihdaf etmektedir. Halbuki «Toplumsal» denince, cemiyet ön plâna alınmaktadır; ferde değil, cemiyete tanınan birtakim hakların savunucusu olanlar, çok kere bu tâbiri kullanmaktadırlar. Fıkırada böyle bir tâbirin kullanılması neticesinde, totaliter istikâmete, ekstrem sağ veya ekstrem sola doğru bir kaçış varmış zehabı yaratılmış olur.

«Fert değil cemiyet» düsturu, diğer taraftan da kolektif iktisada götürülebilir. Her iki ihtimali de, tehlikeli buluyoruz. «Sosyal» kelimesi, hem ferdi göz önünde bulundurduğu, hem de, iktisadi realiteler karşısında hürriyeti fiilen gerçekleştirmek amacını güden bir zihniyeti aksettirdiği için, bu kelimenin Anayasada yer alması lâzımdır. Diğer bütün lisanlarda, lügât mânası bakımından ona tekâbüleden kelimeler mevcud olduğu halde, sosyal kelimesi, ifade ettiği özel mânadan ötürü tercih edilmiştir.

Komisyon adına arz ediyorum ki, sosyal adalet mülâzası ile dahi, bir hakkın özü bertaraf edilemez. Sosyal adaletten çok daha önde gelen

millî güvenlik mülâhazası ile dahi bir temel hakkın cevheri, özü ortadan kaldırılamaz deniliyor. Böyle olunca sosyal adalet mülâhazası ile de ortadan kaldırılamıyacağı sonucuna, evleviyetle ulaşılır. Esasen Anayasamızdaki sosyal adalet, öteki ilkelerde bağdaşacak bir sosyal adalettir. İnsan haklarına hürmet eden ve hukuk Devleti vasfını taşıyan bir Devlete yakışacak bir «Sosyal adalet» olacaktır. Anayasanın ikinci maddesinde gösterilen ve diğer Batılı devletlerin anladığı mânada bir sosyal adalet bahis konusudur; yoksa Sovyetlerin Sosyal Adaleti değil! Çünkü orada, hukuk devleti, demokrasi ve insan hak ve hürriyetleri yoktur. Bu bakımdan, kastettiğimiz sosyal adaletin bir sınırdan ileri gidemeyecek, ölçülü bir sosyal adalet olduğu aşîkârdır. «Öz» kelimesi üzerinde de duruldu. Suphi Batur arkadaşımız; onu târif etmemizi istedi. Buna imkân yoktur, arkadaşlar. Bu öz, her hürriyet, her temel hak için ayrı ayrıdır. Belli bir hürriyetin özünün, belli bir sınırlama sonucunda yok edildiğini, mahkemeler, efkârı umumiye yani o memleketin hukuk anlayışı ve zihniyeti tesbit eder. Nihayet Anayasa mahkemesi de, buna şekil verir. Bir hürriyetin özünün ne olduğunu, demokratik hukuk devletinin hukukcuları, o devletin hâkimleri elbette fark eder. Meselâ bir kanunkoyucu kalkar da, mesken masuniyeti hakkında, «Zâbita istediği zaman haneye girerek, tahayyiratta bulunabilir» diye bir hüküm koyarsa, o zaman mesken masuniyetinin özü zedelenmiş demektir. Fakat aramayı mahkeme kararına bağliyacaktırsa, bu dokunulmazlık, özü tahrip edilmeden sınırlandırılmış, düzenlenmiş olur. Bu hususu yüksek Heyetinizin takdirlerine arz ederek, vaktinizi israf etmemek için fazla izah vermekten çekineceğim.

«Öz» tâbiri üzerinde, kelime bakımından da duruldu, öz kelimesi, Anayasanın gerekçesinde de kullanıldığı gibi, nüve, cevher anlamındadır. Bu kelime, halk dilinde de kullanılmaktadır. Bu kelime üzerinde bir münakaşaya girmeye, bence lüzum yoktur.

11 nci madde ile ilgili mâruzatımız bundan ibarettir. Ayrıca sualleriniz olursa cevaplandırmaya hazırım.

BAŞKAN — Cahit Zamangil arkadaşımız bir soru soracaklardır.

CAHİT ZAMANGİL — İstisnalar arasında sosyal adaleti koymak suretiyle bulunabilecek olan muadil bir tadilin dahi kabul edilmemesinin sosyal adalet kelimesi üzerine lüzumsuz yere vehim tevlihdetmeye neden mâni olmadınız? Bunu öğrenmek istiyorum.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım, biraz önce zannediyorum ki, bundan bahsettik. Komisyonun sözcüsü olarak arz edeyim: Komisyon da bu konuda denilmiştir ki: «11 nei maddede, 14 neü ve müteakip maddelerde hakların sınırlandırılmasında en çok geçen misallerden bahsettik. Sosyal adalet gibi, sık sık geçmiyen bir formülü kaydetmedik. Onu dahi zikredersek, başka sınırlama sebeplerini de kaydetmemiz gerekir.» Şu izahat kâfi gelir kanaatindeyim. Bendeniz de sözeü olarak ifade ediyorum ki; «sosyal adalet» kaydına 11 nei maddede yer vermemenin, özel bir sebebi yoktur. Bu hususta bir önergeniz de vardır; elbette Yüksek Heyetiniz kararını verecektir. Komisyonun bu konuda bir ısrarı olmayacaktır.

SUPHİ BATUR — Müsaade ederseniz, Sayın Sözeü öz kelimesini tarif etmedi. Edilmez, edemeyiz dedi. Şimdi hürriyetin sınırı hakkında çıkacak bir kanun Batı anlamında demokratik prensiplere aykırı olacak mı, olmayacak mı?

SÖZCÜ MUAMMER AKSOY — Efendim, bu olmayacaktır. 2 nei maddede meydana olduğu gibi, gayet tabî olmayacaktır. Demokratik Hukuk Devleti ve İnsan Hakları diyoruz.

BÂŞKAN — Önergeleri okuyoruz.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

MADDE 11. — Temel hak ve hürriyetler, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa ne idarî tasarrufa ne de kanunla tahdit edilemez.

11 nei maddenin yukarıda arz ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Sadettin Tokbey

Yüksek Başkanlığa

Madde 11 in birinci fıkrasının ifade bakımından aşağıdaki şekilde düzeltilmesini saygıyla arz ve teklif ederiz.

«**MADDE 11.** — Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın özüne ve ruhuna uygun kalmak şartıyla, ancak kanunla sınırlandırılabilir.»

Vahit Turhan

Bedri Karafakıoğlu

Yüksek Başkanlığa

Bu maddenin 2 nei fıkrasına «kamu düzeni» kelimesinden sonra, «sosyal adalet» kelimelerinin ilâvesini arz ve teklif ederim.

Bu suretle, «sosyal adalet» sebebiyle temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunulmayacağı anlaşıl-
mış olur.

Cahit Zamangil

Yüksek Başkanlığa

11 nei maddenin 2 nei fıkrasına diğer maddelerde kullanılan sosyal adalet tâbirinin eklenmesine zaruret hâsıl olmuştur. 11 nei maddenin 2 nei fıkrasının aşağıdaki şekilde tadilini arz ve rica ederiz.

Feyyaz Köksal

Dündar Soyer

«Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.»

Sayın Başkanlığa

11 nei maddenin 2 nei fıkrasına «sosyal adalet» ibaresinin ilâve olunarak fıkranın şu şekilde olmasını arz ve teklif ederim.

Kanun, kamu, yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamaz.

Fethi Çelikbaş

Yüksek Başkanlığa

Anayasanın kişiye tanıdığı temel hak ve hürriyetler ancak yine Anayasanın metninde açıkça kabul edilen hallerde ve gösterilen sebeplere dayanılarak sınırlandırılabilir. Sınırlama ancak kanunla yapılır. Anayasanın bir temel hak veya hürriyetin sınırlandırabileceğini açıkça yazmadığı halde bu hak ve hürriyet bir kanunla dahi olsa tahdit edilemez. Tasarının 11 nei maddesinin ilk fıkrasındaki (. . . ruhuna) tâbiri ileride tefsirlere ve Anayasanın açıkça göstermediği hallerde bir hak ve hürriyetin tahdidine yol açabilir, tehlike-
lidir.

Keza sınırlayıcı kanunun yalnızca formel olarak değil muhteva bakımından da kanun vasfını haiz olması, yani umumi olup münferit hâdiselere taallük etmemesi lâzımdır. Kanunda, tahdit edilen temel hak ve hürriyetin Anayasada bulunduğu maddenin gösterilmesi de hukuk tekniği bakımından ayrı bir emniyet tedbiri sayılmaktadır.

Tasarımın 11 nci maddesinde bu tedbirler de ihmal edilmiştir. Bu haliyle kabul edildiği takdirde madde ileride gelişigüzel tahditlere yol açabilir.

Bu sebeplere binaen 11 nci maddenin aşağıdaki yazılı şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

MADDE 11. — Temel hak ve hürriyetler ancak Anayasanın açıkça kabul ettiği hallerde ve gösterdiği sebeplere dayanılarak kanunla sınırlanabilir.

Kanunun umumi olması, münferit hâdiselere taallük etmemesi ve sınırladığı hak ve hürriyetin Anayasada bulunduğu maddeyi bildirmesi lâzımdır.

Hangi sebebe dayanırsa dayansın kanun, temel hak ve hürriyetin özüne dokunamaz.

Esat Çağa

Yüksek Başkanlığa

11 nci maddeye aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Temel hakları sınırlayıcı kanunların genel olması ve sadece özel bir vakayı derpiş etmemesi lâzımdır.

BAŞKAN — Şimdi okunan önermeleri tekrar okutup ayrı ayrı oylarınıza sunacağım.

(Sadettin Tokbey'in önermesi tekrar okundu)

BAŞKAN — Önermeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge reddedilmiştir.

(Vahit Turan, Bedri Karamüftüoğlu'nun önermeleri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Maddenin birinci fıkrasına aid olan bu önermeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge reddedilmiştir.

(Esat Çağa'nın önermesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergenin maddenin değiştirilmesine aid olan kısmını yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge reddedilmiştir.

(Cahit Zamangil'in önermesi tekrar okundu)

BAŞKAN — Bundan başka aynı mahiyette iki takrir daha vardır, onları da okutuyorum.

(Fethi Çelikbaş'ın da önermesi var, o da okunsun sesleri.)

BAŞKAN — (Fethi Çelikbaş'a hitaben) ilk takrire katılıyor musunuz?

FETHİ ÇELİKBAŞ — İştirak ediyorum efendim.

BAŞKAN — O halde sosyal adalet kelimesini teklif eden önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Önerge kabul edilmiştir. (Alkışlar) Önerge nazarı dikkata alınmıştır.

(Feyyaz Köksal'ın takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler.. Önerge reddedilmiştir.

Sayın Anayasa Komisyonu; maddeye sosyal adalet kelimesinin ilâvesini ve nazarı dikkata alınması kabul edilen önergeye iştirak ediyor mu?

SÖZCÜ MUAMMER AKSOY — İştirak ediyoruz. (Bravo sesleri ve alkışlar.)

BAŞKAN — Komisyon bu ciheti kabul etmiş olduğuna göre, bu değişikliğiyle 11 nci maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmeyenler... 11 nci madde değişik şekli ile kabul edilmiştir.

III. Eşitlik

MADDE 12. — Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

BAŞKAN — Bu madde hakkında 3 sayın üye arkadaşımız söz istemişlerdir. Birinci Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Efendim, bu madde hakkında konuşmaktan vazgeçtim. Yalnız bir önerge takdim ediyorum.

BAŞKAN — Alaettin Ergönenc.

ALAETTİN ERGÖNENC — Muhterem arkadaşlar, 12 nci maddenin son fıkrası hakkında komisyondan bir sual sormak için huzuruza çıkmış bulunuyorum. 12 nci maddenin son fıkrasında «hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz» denilmektedir. Akılma şöyle bir şey geldi : Bugün ilkökul ve ortaokullarda din tedrisatı yapılmaktadır. Ve bu dersler yalnız müslümanlık dinine aittir. Malûmunuz olduğu üzere vatandaşlar arasında başka dinlere mensup insanlar da vardır. Bu vatandaşlardan her hangi birisi bir yerde yerleşir de okula verdiği çocuğuna ken-

di dininde ders verilmesini istese bu mümkün değildir. Bu takdirde Anayasa Mahkemesine başvurarak siz müslümanlık dinine imtiyaz tanıyorsunuz. Anayasanın bu maddesine göre okullardaki din derslerinin kaldırılması lâzımdır derse hak kazanacak mıdır? Kazanmayacak mıdır, yani okullardan din dersi kaldırılacak mıdır? Bu hususun açıkça cevaplandırılmasını rica ederim.

BAŞKAN — Kaludi Laskaris.

KALUDİ LASKARİS — Muhterem arkadaşlar, Anayasayı hazırlayan komisyona ne kadar teşekkür etsem azdır. Anayasa, bir milletin, bir vatanın temel taşıdır. Anayasa ile çok oynanmaz. Anayasa maddeleri mümkün olduğu kadar kısa olur. Anayasa körpe bir fidandır. Anayasanın ruhu, tatbik edeceklerin ruhuna uyması lâzımdır. 1862 Anayasamız da vardır. Anayasayı tatbikle mükellef olanların kanunları nasıl tatbik edeceklerini bilmeleri işi çok mühimdir. Meclislerin, teşriî organların, kanunları ne gibi haklar yaratmak için ısdar etmiş olmalarının bilinmesi lâzımdır. Bu Anayasa ile bir çok müeyyideler konulmuştur. Bendenizin dokunmak istediğim mesele, memleketimiz için ve memleketimizde yaşayan efrat için çok mühim olan 12 nci maddedir. 12 nci madde insan haklarından ruh ve mâna alınarak konmuş demektir. Müsaade ederseniz maddeyi okuyayım.

Madde 12. — Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Bu madde beynelmilel hukuka uygundur ama herkes kanun muvacebesindeki ve eibelerine göre eşittir, bu madde bütün Türk vatandaşları eşittir denseydi bu madde bize de aid olacaktı, yani aynı hakları getirecektir. 12 nci madde, bu maddenin mefhumunu iyice anlatmaktadır. Ben Türk, rüştiyesini, idadisini bitirdim ve zâbit oldum, genç yaşında harbe girip kanımı akıttım. Ondan sonra da Hukuk Fakültesini bitirdim. Elimdeki nüfus tezkeresinde Rum ırkından diyor. Farz edelim, benim yaşım 35 olsa, İstanbul Belediyesine müracaat etsem, beni çöpçü onbaşılığına tâyin et desem, Rum ırkından olduğum için tâyin etmez. İdare bunu böyle tatbik etmiştir. Bu, bu memlekette ve burada yaşayan gayrimüslimler için çok zararlar vermiştir ve zarar-

lar vermektedir. Ben muhterem komisyondan ırk ayırımı olmaksızın sözünden ne anladığımı öğrenmek istiyorum. Çünkü oğlum askere gidiyor, zâbit oluyor. Harbe giriyor; ölüyor. Ailesi şehit aylığı alıyor. Türk ordusu her hangi bir ferde, vatandaşın en büyük şerefi tanıyor, nişanını veriyor, gereken alâkayı gösteriyor. Fakat ordudan çekildikten sonra, ben hukuku bitirdim, beni müddeiumumi tâyin edin, zabıt kâbiti tâyin edin dediğim zaman; hayır seni tâyin edemeyiz, sen başka ırktansın deniyor.

Muhterem arkadaşlar, memleketimizde resmen tanınan üç cemaat vardır. Bu cemaatlar asırların, tarihlerin getirdiği cemaatlardır. Fetihden evvel mevcudolan cemaatlarda imtiyaz mevzuubahis değildir. Yalnız benim şimdi arz etmek istediğim husus bugün mevcudolan kısıtlılık hali devam edecek midir, bunu sormak istiyorum? Bugün çocuklarımız üniversiteyi bitiriyor, askerliğini yapıyor, fakat memleket sathında bir vazife alamıyor. Burada tarih hocaları var, Türk tarihini çok iyi bilirler. 600, 700, 800 sene bu vatana hizmet etmiş gayrimüslim aileler pek çoktur. Hattâ 1908 senesinde, Belçika ordusunda vazife gören binbaşı Spatafi, Kiral Leopold'un yanından ayrılarak yeni doğan hürriyet için çarpışmak için memleketine gelmiş ve 31 Mart vâkasında Taksim Kışlası önünde memleketin hürriyeti için öldürülmüştür. Ailesi ne olmuştur, bunu söylemeyeceğim. Acı yaralar eşmek istemiyorum. Berlin Kongresinde memleketimizi Başmurahtıhasımız olarak temsil eden Aleksandros Karatodiro Paşa, Ruslarla müthiş bir şekilde mücadele etmiştir. Hattâ o tarihte Rus murahtıhası olan Gorçakof ona sen Hristiyan, sen Rum değil misin, burada ne işin var, ne çekişiyorsun demiş. O da; ben kilisemde, mektebimde, evimde Rumum. Burada ben Türk Devletini temsil eden Türk'ün, Türk Devletini müdafaa ediyorum demiştir. Fakat ne olmuş bilir misiniz? Bunu açıklayayım. Bu zatın hizmetine mukabil, zamanın padişahı Boğaz'da Yeniköy'de bir ev vermiştir. Kızı Türk pasaportu ile Türkiye'den gittiği halde evine de vaziyededilererek müsadere edilmiştir. Muhterem arkadaşlar, bu kürsüye sık sık çıkıp Yüksek Huzurunuzu işgal ediyorum, bunun için özür dilerim. Ben sizlerden eşitlik rica ediyorum. Bütün dünya memleketleri münevver ve çalışan insan toplarken, bu eşitsizlik yüzünden elimizde, avucumuzda bulunan kişileri kaçırmıyoruz. Biliyorsunuz düşüklük

zamanında İstanbul; İstanbul olmaktan çıkmıştı. İstanbul değil, İslâmbol olacaktı. Eski idare gayrimüslimler aleyhine baskı, zulüm ve insan haklarını yok eden ne varsa onu tatbik etmiştir, arkadaşlar. Elimizde delillerimiz var, vesikalarımız var. Sâkit Başvekil iktidara geldiğinden üç ay sonra özel kişilere, şahsiyetlere tanınan hakları bizzat vermiş olduğu emirlerle ortadan kaldırdı. İnsan hakları inkâr edilmiştir. İnkâr edilen haklarını, almak için cemaatler mahkemelere gitmek, başvurmak mecburiyetinde kalmışlardır. Ve âdil Türk mahkemeleri onların hakkını vermiştir. Fakat bu hak senelerce uğraşılmak suretiyle alınmıştır. Bu arada kiliseler mekteplerin aşhanelerin geçimlerini temin edecek on paraları dahi yoktu. Türkiye bizim vatanımızdır. Fakat eşitlik hakkı istemek de bizlerin hakkıdır. Demokrasinin beşiği olan bir memlekette Perikles şöyle diyor. «Her şeyin fevkinda; ana, baba, aileden aziz ve ondan da en mukaddes olan vatandır.» Biz bu vatanı ruhumuzla, vüdanımızla sevdik ve kanımızla da daima suladık. Bu yüksek kürsüden de yemin ettiğimiz şekilde bu haklarımızı isteriz. Lütfen kısıtlığa mâni olunuz (Alkışlar)

BAŞKAN — 12 nci madde hakkında başka söz istiyen yoktur, söz Sayın Komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, bâzı cemaatların kendi dinlerinin tedrisatını yapmaları meselesinin, bu madde ile - takdir buyurursunuz ki - hiçbir ilgisi yoktur. Bu, olsa olsa, 19 neu maddede konuşulacak bir husustur. Bu sebeple zamanınızı işgal etmiyeceğim; ancak şu kadarını belirtelim : Bilâkis burada ırk, din ve mezhep gibi her hangi bir ayırım gözetilmemektedir.

Bir memleket Anayasasını kabul etmekle, kendi «Anayasa realitesi» ni yaratmış olmaz. Çünkü, bir «Anayasa» ve bir de «Anayasa realitesi» diye iki ayrı mefhum vardır. Bundan evvelki Anayasamızda dahi, hiçbir zaman ırk, din, mezhep ayırımı gözetilmemiştir. Eski Anayasamızın 88 nci maddesinin 1 nci fıkrası, yani ta 1924 den gelen Atatürk Anayasası, din, ırk farkı gözetmeksizin, bütün vatandaşları Türk addeder, hepsi Türktür der. Biz Türkcülüğü bu mânada anlarız, demek ister. Yani millet, kültür ve ülkü birliği etrafında birleşmiş olan insanların husule getirdiği bir câ-

miadır. Atatürk'ün kabul ettiği doktrin de bu idi, arkadaşlar. Ama bu anlayışın tatbikatında yanlışlıklar yapılmış olabilir. Daha önce geçmiş bâzı acı hâdiselerin, milletlerin kalbinde ve ruhunda bâzı akisleri ve reaksiyonları olmaktadır. Diğer memleketlerin davranışlarının da tesiri vardır. Bu sebeplerle, eşitlik prensibi, pratikte - arkadaşlarımızca kabul edilmeyecek - bâzı kayıtlara ve sınırlamalara tâbi tutulmuş, din ve mezhep itibariyle azınlıkta bulunanlar, siyasi ve sosyal hayatta zaman zaman biraz farklı muamele görmüşlerdir. Bunlar geçici bir zaman için alınmış olan tedbirlerdir; ve dikkat edilecek olursa, bunların sonradan kaldırıldığı teslim edilir. Din itibariyle azınlıkta olan vatandaşlar da, artık yedek subay okuluna alınmaktadırlar. Belediyelerde çalışanlar, muhtelif kamu hizmetlerinde vazife almış bulunanlar vardır. Bundan sonra da böyle olacaktır.

Biz şimdi yeni bir Anayasa yapıyoruz. Onda en geniş ölçüde müsavât kabul edilmiştir. Tatbikatı da öyle olacaktır. Öyle olması gerekmektedir.

Keza 56 nci maddede de kamu hizmetleri bakımından yine hiçbir ayırım gözetilmediği belirtilmiştir.

52 nci maddemizde eski 88 nci maddeden daha güzel bir Türkçe ile vatandaş olan herkesin Türk olduğu ifade edilmiştir. Anayasada mezhep veya ırk bakımından en küçük bir ayırım yer almamıştır. Atatürk'ün kabul ettiği «millet» anlayışına sadık kalarak, Türk Milleti içinde fark gözetmeme ve bu vatana bağlı olan herkesi Türk sayma yolundayız. (Bravo sesleri, alkışlar)

ZEKİ BALTACIOĞLU — Bir sual soracağım efendim.

Her türlü felsefi inançlara sahibolanlara bu serbestlik veriliyor mu? Yoksa bir hududu var mı? Meselâ, komünist veya faşist veya diğer inançlara sahibolanlar inanışlarını yayma bakımından kanun nazarında müsavi olacaklar mı? Bu takdirde bir tahdide lüzum var mıdır?

MUAMMER AKSOY (Devam'la) — Bir şahıs, isterse bir vatan haini olsun veya baba katili olsun, ona da diğer vatandaşlar gibi kanun tatbik edilir. Ama hareketi birtakım kısıntıları gerektirirse; bu, bir katagoriye dâhil olmanın genel sonucudur. Ben sadece kafamdaki fikrim,

düşüncem sebebiyle asla mesul olamam. Hele bu zamanda, hiçbir memlekette, kafasındaki fikir ve kalbindeki inancından dolayı bir insanın mesul olması caiz değildir. Ancak fikir ve inanç kafada kalmaz, cemiyete zararlı olacak bir hal alırsa, yani bir propaganda haline gelirse, o zaman elbette gerekli takibat yapılır. İleride bu hususlarla ilgili maddeler gelecektir; o zaman konuşacağız.

MEHMET HAZER — Eski Anayasadaki felsefi inanç meselesini aynen getirdiniz. İkisinin arasında bir fark var mıdır?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Felsefi inanç, içtihat, dinî inanç dediğimiz zaman, bu terimler vicdan hürriyetine de şâmil olabilir. Sonra, bir şahıs, hiçbir şeye inanmıyabilir. Objektif fikrin ötesinde, bir inanma vardır. Fıkra bütün bunları kapsamıştır. Yalnız, içtihad dediğimiz zaman, inancı kapsamaz. Bu bakımdan «inanç» tâbirini kabul ettik.

BAŞKAN — Sayın Kasım Gülek.

KASIM GÜLEK — Sayın arkadaşlarım, bu tarihî celsede insan haklarıyla ilgili çok önemli bir konuda birkaç kelime söylememe müsaadenizi rica ederim.

Türkün prensibi, Atatürk devrinden beri, Türküm diyen, bu toprağın evlâdım diyen ve kendini böyle hisseden herkese Türk gözü ile bakmak ve Türk muamelesi etmek olmuştur. Dinî inancı, mezhebi ne olursa olsun. Bu topraklar üzerinde yaşayanların büyük çoğunluğu müslüman ve Hanefidir. Başka din salıkları da vardır. Katolik, ortodoks, protestan, musevi, gregoryenler başka mezhepten olanlar vardır: aleviler, şâfiler, sayıları milyonları bulur. Aynı mezhepten bu vatandaşlara her bakımdan eşit hak tanırız. Başka dinden olanlara eşitlik tanırız. Yeter ki, bunlar vatana bağlı kalsın, kendisini Türk saysın, Türk vatanının menfaatlerini kendi menfaatleri saysın.

İnsan hakları üzerinde bu kadar durulduğu bir devirde bunların ifade edilmesini faydalı sayıyorum.

Kısıtlı vatandaş bahis konusu değildir. Tatbikatta birtakım hatalar olmuştur. Fakat bunlar prensibi bozamaz. Türkiyedeki insanları, dini, mezhepi ne olursa olsun, hepsini eşit sayıyoruz.

Tatbikatta bâzı hatalar olmuştur, fakat düzeltilme yoluna girilmiştir.

Bugün üniversitelerde, Yedek Subay Okulunda, Harb Okulunda azınlıktan olan vatandaşlar da okumaktadırlar. Kendilerini Türk sayanlar bu memlekette eşit haklara sahiptirler. Onların da bu memlekete büyük hizmetleri olmuştur. Tarihte bunun misalleri vardır.

Tekrar ediyorum; geçmişte birtakım yanlış tatbikat olmuştur. Ama bunları düzeltme yolundayız. Halen Devletin hizmet kapıları her Türke açıktır. Bütün dünyanın gözü, tarihi celseler yapmakta olan bu meclisin üzerindedir. Onun için, bu mesele üzerinde durmakta fayda vardır, kanaatindeyim. Onun için vaktinizi aldım (Alkışlar)

BAŞKAN — Madde hakkında başka söz isteyen yoktur. 12 nci maddeyi yüksek oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmiştir.

SÖZCÜ MUAMMER AKSOY — Efendim, usul hakkında bir tashihimiz var. 13 ncü maddede.

BAŞKAN — Buyurunuz efendim.

SÖZCÜ MUAMMER AKSOY — Efendim, bu 13 ncü madde şu şekilde olacaktır: Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için - Tanınması kelimesi kalkıyor - milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Şimdi tekrar okuyorum efendim; bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilir. (Düzenlenebilir, sesleri)

KASIM GÜLEK — Düzenlenebilir, bu çok daha güzel.

BAŞKAN — 13 ncü maddeyi okuyoruz.

IV. Yabancıların durumu.

MADDE 13. — Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetlerin yabancılar için tanınması, milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Sayın Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU — Çok muhterem arkadaşlarım; benim söylemek istediğimi sayın Komisyon sözcüsü ifade ettiler. Kendilerine teşekkür ederim.

Eğer bu madde eski şekliyle kalmış olsaydı, yabancılar ana hak ve hürriyetler kanunla tanınmış olurdu. Halbuki komisyonun teklif ettiği olduğu şekliyle, yabancılar tanınan

hak ve hürriyetler, yabancının bir insan olması sıfatıyla tanınmış olan hak ve hürriyetlerdir. Bu bakımdan maddenin tadil edilmiş şekliyle kabulünü rica ediyorum. İleri bir görüşü ihtiva etmektedir, bir yeniliktir ve eski Anayasamızda yoktur. Birçok Anayasalarda da yoktur. Bu maddeyi kabul etmekle, Türk Anayasasında medeni ve ileri görüşler yer almış olacak ve medeni vasıflı Anayasa hürriyetini taşımış olacaktır.

BAŞKAN — Sayın Cevdet Aydın,

CEVDET AYDIN — Muhterem arkadaşlarım, bendeniz 13 ncu maddeye bir fıkra eklenmesini istihham ediyorum.

Hakikaten muhterem arkadaşlarım, 13 ncu madde, modern Anayasamızın en esaslı maddelerinden, temel hükümlerinden birisidir. Rejimimizi dünyaya gösterecek mahiyettedir. Bu maddeye bir fıkra ilâve etmek suretiyle, ileri görüşümüzü ve düşüncemizi ispat etmiş olacağız.

13 ncu maddeye mukabil, Siyasal Bilgiler Fakültesinin tasarısında da ek bir fıkra kabul edilmiştir. Bu maddeye ikinci fıkra olarak insanların hür düşünceleri, davranışları veya tutumları dolayısıyla baskı veya kovuşturmaya tâbi tutuldukları takdirde bunların Türkiye'ye iltica hakları tanınmaktadır. Bu husus Siyasal Bilgiler Fakültesi tasarısında yer almıştır.

Yine, İstanbul Bilim Komisyonu tasarısında da 35 nci maddede ve müstakil bir madde halinde bu ileri görüş, bu prensip kabul edilmiştir.

Şahsi kanaatıma göre; çok sayın arkadaşlarımız Özdenoğlu, İkinci Cumhuriyetimizin Anayasasının düzenlendiği şu zamanda zülme isyan hususunun derpiş edilmesini teklif etti. Bugün de, bu 13 ncu maddeye, hürriyetçi görüşleri ve tutumları dolayısıyla baskıya uğrıyan veya kovuşturmaya tâbi tutulan şahısların Türkiye'ye iltica hakkını tanımak çok yerinde olur. Biz bunun çok acı tecrübe ve ıstırapını çekmiş bulunmaktayız. 1908 tarihinden evvelki ve sonraki devrelerde ve bilhassa son 10 yıl içinde hürriyet ve demokrasi rejimi için yaptığımız mücadelede çektiğimiz büyük ıstırap göz önünde tutulursa, bunun ilâvesinin ne kadar yerinde olacağı anlaşılacaktır, kanaatındayım.

Bendeniz bir önerge veriyorum. Şu şekli ihtiva etmektedir. 13 ncu maddenin 2 nci fık-

rası hakkında. «Hürriyetçi düşünceleri, inanışları ve davranışları yüzünden baskıya uğrıyan ve kovuşturulan her insanın Türkiye'ye sığınma hakkı vardır.»

Takdirle mazhar olursa, minnetdar olurum.

BAŞKAN — 13 ncu madde hakkında başka söz isteyen yoktur. Söz Sayın Komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, münakaşa konusu olan husus, yabancılar için bir sığınma, bir melec tanınması meselesidir. Bunun yeri burası olmamak gerekir. Siyasi haklar bölümüne konulabilirdi. İsterseniz bu hususu orada konuşalım, orada ortaya atalım.

Bununla beraber, bir iki cümle ile meselenin üzerinde durmak isterim : Muhtelif memleketlerin Anayasalarında ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde bulunduğu halde, bizim yeni Anayasamıza sığınma hakkını almama yoluna gidişimizin elbette sebebi vardır.

Birinci gün de dediğim gibi, biz Türkiye için bir Anayasa yaptık; bundan ötürü de, kimlerle hemhudut olduğumuzu göz önünde tuttuk. Kimlerin buraya «sözde hürriyetçiler» olarak, «mülteci» olarak girip, neler yapabileceğini ve Anayasanın tanıdığı melec hakkına dayanarak, «bizi kabul etmeye mecbursunuz; yoksa Anayasayı çiğnemiş olursunuz» diyeceğini düşündük. İşte bunun içindir ki, sığınma hakkını Anayasaya koymadık. Durumun takdirini, gelecek iktidarlara ve kanunlara bırakmış oluyoruz. Bu bakımdan, diğer Anayasa koyucularından ayrı düşünmüyoruz. Fakat, memleketimizin siyasi ve coğrafi durumunu göz önünde tutarak, bu yolu tercih ettik. Bu mesele üzerinde arkadaşlarımızın da ısrar etmemelerini rica ediyoruz. (Bravo sesleri)

CEVDET AYDIN — Efendim, bu açıklama karşısında teklifimi geri alıyorum.

SÖZCÜ MUAMMER AKSOY — Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN — Önergeleri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetlerden bir kısmının menşe ve mastarı insanlık şeref ve haysiyetidir. Bundan dolayı bir insan dünyanın neresinde bulunursa bulunsun, hangi devletin vatandaşı olduğuna ve milletine bakılmaksızın ipso jure bunlardan istifade eder. Ana-

yasa tasarısının 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 31, 32, ve 33 ncu maddelerinde yazılı temel hak ve hürriyetler bu cümledendir.

Bu haklardan yabancıların istifadesini, bu hususu düzenleyecek bir kanunun isdarına taliki âzasından bulunduğumuz medenî alem karşısında kaabili müdafaa değildir. Bu itibarla 13 ncu maddenin aşağıda yazılı şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

MADDE 13. — Anayasanın 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 31, 32 ve 33 ncu maddelerinde yazılı temel hak ve hürriyetlerinden yabancılar da istifade ederler.

Bu maddelerin dışında kalan temel hak ve hürriyetler ile sosyal ve iktisadi haklardan yabancıların faydalanma şekil ve sınırları, mütekabiliyet esası göz önünde tutularak, kanunla düzenlenir.

Bu hususta akdedilecek anlaşmalar 2 nei fıkroda yazılı kanun yerine geçer.

Esat Çağa

Temsileiler Meclisi Başkanlığına

13 ncu maddenin aşağıda yazılı şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Madde 13. — Bu kısımda gösterilen hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla düzenlenir.

Sadettin Tokbey

BAŞKAN — Esat Çağa'nın önergesi hakkında Komisyon bir şey konuşacak mı

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — İştirak etmiyoruz.

BAŞKAN — Efendim, önce sayın Esat Çağa'nın önergesini yüksek oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Önerge reddedilmiştir.

İkinci önerge Sayın Tokbey'indir. Bu önergeyi de oyunuza sunuyorum. Kabul edenler.. Etmiyenler... Önerge reddedilmiştir efendim.

13 ncu maddeyi, Komisyoneca değiştirilen şekliyle oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... 13 ncu madde kabul edilmiştir.

İkinci Bölüm

Kişinin hak ve ödevleri

1. Kişi dokunulmazlığı

MADDE 14. — Herkes, yaşama, maddî ve mânevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.

BAŞKAN — 14 ncu madde hakkında iki sayın üye söz almıştır. Buyurun Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlarım. Yürürlükte olan Anayasamızın çok veciz ifadelerine tekabül eden bu madde, maalesef aynı açıklıkla, aynı berraklıkla ifade edilememiştir.

Ayrıca bu madde yıllardan beri memleketimizde bir mücadelenin mihrakı ve piştarlığını yapan bir anlam ve kavram olması lâzımdı.

Madde insicamsız birtakım fıkralardan ibaret tir, mal ve can emniyeti mefhumu fıkralar arasında, âdeta bertaraf edilmiştir. Malûm olduğu vechile, ta Fransız ihtilâlinden başlamış, oradan Meşrutiyete daha sonra Cumhuriyete ve bilhassa son 10 yılda bütün millete mal olan bu iki mefhum, bu iki kavram maalesef burada eski vuzuhu ile eski açıklığı ile yer almamıştır. Bundan başka, bu madde, kendisinden sonra gelen 18 nei madde ile tezat teşkil eden hükümleri de muhteviidir. Maddenin ikinci fıkrasında; «Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.» diye bir hüküm vaz' edilmiştir. Fakat gerek işin mahiyeti ve gerek yürürlükteki kanunlar bu hududun içinde tatbik edildiği takdirde birtakım suiistimaller kendiliğinden imkân ve fırsat bulacaktır. Meselâ Kaçakçılığın Men'i ve Takibi hakkındaki Kanuna göre, kaçakçının yakalanması, mallarla birlikte yakalanması halinde, hâkim kararı olmasa dahi, onun hürriyeti tahdid edilebilir. Halbuki bu madde mahkeme kararı olmadıkça ve usulüne göre olmadıkça tâbirini ihtiva etmektedir. Gerçi bu, hürriyetlere karşı duyulan hassasiyetin ifadesidir, ama ihtiyaçlara ve şartlara uygun değildir.

18 nei maddesinde, hürriyetlerin kanunla sınırlandırılabilceği ifade edilmektedir. Bu iki madde arasında tezadı kaldırmak ve bu maddeyi ihtiyaçlara uygun bir tarzda düzenlemek lâzımgelir, kanaatindeyim.

Ayrıca, bu maddede yer alması icabeden bir angarya meselesi vardır. Sonra malın müsadere edilemeyeceğine dair de burada hükmün bulunması lâzımdır. Bunu da göremiyoruz.

Sonra «İnsan haysiyetiyle bağdaşamayan ceza konulamaz» diye son fıkrada bir hüküm konmuştur. Umumi bir hüküm olarak değil, şahsa ait dokunulmazlık hükümlerinin bu maddede sıralanması lâzımdır.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş bir hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz, diyor. Cemiyet hayatında, zaruretlar bâzı tedbirler alabilir. Meselâ muhtekirin teşhiri faydalı görülebilir. Hulâsa bunlar Anayasa hukukunun genel prensipleri arasında yer alabilir, ancak, bir Anayasa hükmü olamaz. Bunu ilme bırakmak lâzımdır. Bu itibarla, kitaplardaki kaideleri kanun maddesi haline getirmenin mahzurlu olacağı kanaatindeyim. Böyle bir zaruret karşısında bulunuyoruz. Bu husus hassasiyetle takibolunmalıdır. Bunları bir kanun maddesi haline getirmemelidir. Getirildiği takdirde de bunu hal ve şartlara göre istisnalarını ayrıca burada izah etmek icabeder.

Sonra, eski Anayasamızda umumileşmiş, herkes tarafından benimsenmiş, millî şuurda yer etmiş bir diğer terim de «Türkler hür doğar, hür yaşar» ifadesidir. Bunun kadar veciz, bunun kadar şümüllü bir ifadeye maalesef bu tasarıda rastlamak mümkün değildir. Onun yerini alan bâzı içi boş elfaz, maalesef onun kadar dolgun, veciz ifadeleri ifade etmemektedir. Bu itibarla, 14 nci maddenin birinci fıkraya şöyle başlamalıdır. «Türkler hür doğar, hür yaşar.» Hangi hallerde takyidata gidileceği tasrih edilmelidir. Eski Anayasamızda «Angarya» menedilmişti. Öteden beri klâsik hürriyetlerden olan bu angarya meselesi de burada, bu hürriyetler arasında sayılmıyordu. Angaryanın menedildiği bu hükümde yer alması icabederdi.

Bu maddedeki boşlukları doldurur ümidiyle bir tahrir takdim ediyorum, arkadaşım Rıza Beyle, kabulünü istirham ediyoruz.

Madde şöyle olmalı : «Her Türk hür doğar, hür yaşar»

Kişinin mal ve can dokunulmazlığı vardır. Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti ancak kanunla belirli hal ve şekilde kayıtlanabilir.

Kimseye eziyet ve işkence edilemez. Müsadere ve angarya yasaktır.

Bu önergemiz, sanıyorum Komisyonun da iltifatına mazhar olacaktır. Aksi takdirde, millî şuurda yer etmiş olan ve halk tarafından benimsenmiş olan bâzı hükümler Anayasada yer almamış olacaktır. Bu bakımdan bu önergemizin Yüksek Heyetinizce kabulünü arz ve rica ederiz.

BAŞKAN Sayın Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlar, dikkatinizi bir noktaya çekmek isterim. Şimdiye kadar geçmiş bulunan Anayasa maddeleri ve tasarıda gelecek maddeler, kişinin fert haklarından bahsetmektedir. Dikkatle tetkik ettim, hak ve hürriyetlerin hudutlarına bir türlü raslıyamadık. Bu hak ve hürriyetlerin sınırı nedir ve bunun muayyen bir hududunun, Almanya Anayasasının 2 nci maddesi, bu ciheti tesbit etmiştir. 1924 tarihli Anayasamızın 68 nci maddesinin hükümleri ya kaldırılmış veya hangi maksatla alınmamış olduğunu öğrenmek isterim.

Hak ve hürriyetler hiçbir zaman sınırsız ve hudutsuz değildir. Bu hudut ihlâl edilmedikçe, hak ve hürriyetlere kişi sahip olacaktır. Şimdiye kadar gelen maddelerde bu sınıra raslanmamaktadır. Maddede hak ve hürriyetlerin hududunun çizilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan «herkes yaşama, maddi ve mânevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetlerine sahiptir.» demek yetmez. Herkes, bu hürriyetini kullanırken, başkalarının hak ve hürriyetlerini de ihlâl etmemesi lâzımdır, şarttır. Bu şartla, varlığını maddi ve mânevi yönleri ile geliştirme hakkına sahiptir. Bu suretle hürriyetini koruması şarttır.

Eski Anayasamızın 68 nci maddesinde : «Her Türk hür doğar, hür yaşar, hürriyet başkasına müzir olmayacak her türlü tasarrufatta bulunmaktır.»

Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu hürriyetidir. Bu hudut ancak kanun marifetiyle tesbit ve tâyin edilir.» denmektedir.

Alman Anayasasının 2 nci maddesinin birinci fıkrasında, «herkesin, başkasının haklarını, Anayasanın düzenini ihlâl etmemek şartıyla şahsını serbestçe geliştirmek hakkı vardır.»

denmektedir. Geçmiş Anayasamızın hükmünün bir kısmı olarak ve anayasaların başında gelen İtalyan ve Alman anayasalarından bu konudaki hükümlerin bir kısmını alıp diğer kısmını almamak müeyyidesiz ve sınırsız bir hükümdür.

Hürriyetlerin geliştirilmesi elbette yerindedir. Komisyonun bizi bu hususta tenvir etmesi ve mümkünse temel hürriyetlerin hudutlarının tâyin ve tesbit edilmesi gerekir. Bu yolda bir takrir veriyorum efendim.

Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Başka söz isteyen?.. Yok. Söz sayın komisyonun.

ANAYASA KOMİSYONU. SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar; tenkidler ve sualler arka arkaya geldi, bâzılarını unutmış olabilirim, lütfen hatırlatın, komisyon adına cevap vereceğim.

Eski Anayasada bir maddede mütaaddit hürriyetlerden bahsedilir. Mal, can, ırz ve saire gibi muhtelif hususlar bir maddede yer alır.

Halbuki biz, modern anayasalarda tutulan yolu tercih ettik; her hürriyete ayrı bir madde tahsis ettik. Meselâ, hiçbir zaman fizik hürriyeti, yani beden hürriyetini, şahıs hürriyetini, mal ve can dokunulmazlığı bir maddede toplamak istemedik. Ayrı ayrı hüküm koyduk. Buraya yalnız şahıs hürriyetini düzenledik. Yoksa arkadaşlarımızın saydıkları bütün ferdi hürriyetleri aynı maddede toplamak istemedik.

İkinci olarak, Sırrı Atalay arkadaşımız, «Burada hiç takyidat yoktur.» dediler. En mühim, en umumi hürriyet, şahıs hürriyetidir. En başta gelen hürriyet, şahıs hürriyetidir. O, fert hak ve hürriyetlerine esastır. Herkes yaşama ve maddi ve mânevi varlığını geliştirme hakkına sahiptir. Diğer bütün hürriyetler de Anayasada nazarı itibara alınıyor. Buradaki iltibas, «şahıs hürriyeti» ve «fert hürriyetleri» tâbirlerinin katıştırılmasından ileri geliyor. Bu maddede kastedilen, literatürde «fiziki hürriyet», «beden hürriyeti» diye anılan hürriyettir. Ona doğrudan doğruya bağlı olan «vücut tamamlığı» da, maddenin şümulüne dâhildir. Bu pek tabii bir sonuçtur. Bunun için, onu ayrıca belirtmedik; buna lüzum görmedik. Bu kendiliğinden maddeden çıkıyor diye. Arkadaşlar üzerinde durduğu için cevap vereyim: Alman Anayasasında var deniyor. Hattâ eski Anayasamızda da vardı. Almanya'da var; çünkü kastrasyon gibi acı bir tecrübeleri vardır.

«Vücut tamamlığı» kaydını bizde ayrıca belirtmeye ise, lüzum yoktur.

Şimdi, şahıs hürriyetinin tahditlerine gelince : Bunlar gayet tabii bahis konusu olacaktır. Yakalama ve tevkif hallerinde riayet edilmesi gereken esasları da, daha ilerdeki maddelerde düzenledik. İhmal etmek şöyle dursun, geniş ölçüde yer verdik. Sıra bu hükümlerin görüşülmesine gelince, bu kere de «şahıs hürriyeti ile ilgili çok fazla hüküm koymuşsunuz.» diyeceksiniz.

Modern anayasalarda olduğu gibi, burada sadece, beden hürriyeti ile ilgili genel kaideler yer almıştır. Yalnız beden hürriyetini değil, diğer hürriyetleri de ilgilendiren yakalama ve tevkife ilişkin ana hükümlerin dahi Anayasada yer alması gerekir. Ancak bunlar, yalnız şahıs veya beden hürriyetinin değil, diğer hürriyetlerin de teminatı mahiyetinde olan hükümlerdir ki, biz bu hükümleri, kişi hürriyeti ile ilgili bölümün sonuna koyduk. Binaenaleyh, burada şahıs hürriyetiyle ilgili genel prensibi vaz'etmekle yetiniyoruz :

«Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.» Demek oluyor ki, kişi dokunulmazlığı, mahkemelerin teminatı altındadır. Özel haller için, tamamen istisnai hükümlere de, Anayasada işaret edilmiştir.

RIZA İŞİTAN — Bir soru soracağım, efendim. Bu maddede kişinin fizikî hürriyeti ele alındığına göre, «maddi ve mânevi varlığını geliştirme» meselesi, acaba buraya angarya girmez mi? Angaryanın men'ine dair hüküm bu maddede de olmaz mı?

Angarya Anayasaya göre yasak mı, değil mi? Bu cihetler tasrih edilebilir mi?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Angarya ile ilgili hükmün yeri burası değildir. Angarya, çalışma ile ilgili olduğundan, çalışma hakkı ve hürriyetine ilişkin maddelerde düzenlenmiştir. Hem de, eskisinden daha iyi olarak. Çeşitli lûgatlere baktığımızda görürüz ki, «angarya» terimi ile bedelsiz çalıştırma kastedilmektedir. Demek ki, sadece «angarya memnudur» denilirse, kişileri bedel karşılığı fakat arzu ve iradeleri hilâfına çalıştırmak yine de mümkün olacaktır. Nitekim; bu hususta ka-

nunlar da vardır. Havzai Fahmiye Kanunu ve Milli Korunma Kanununun ilgili hükmü malûm.

Arkadaşlar, 5 numaralı Milletlerarası Sözleşmeye uygun olarak - ki bu Sözleşme Milli Birlik Komitesinin çıkardığı bir kanunla memleketimiz için de kabul edilmiştir - keza Avrupa insan haklarını koruma Sözleşmesinin 4 nci maddesine uygun olarak, cebri çalıştırmanın yasak olduğunu bir kaide olarak ilân ettik. Bu hüküm 41 nci maddede yer almıştır. Bu mesele orada halledilmiştir. Binaenaleyh, sıra bu maddeye geldiği zaman, münakaşasını orada yapacağız.

FEYYAZ KÖKSAL — Bir sual soracağım efendim, müsaadenizle.

Kişinin dokunulmazlığı kanunla tahdid edilebilir. İkinci fıkra, zaruri ve güzel. Fakat kişinin bir de hiç dokunulmuyacak kısmı vardır. Kanunla kayıtlanamaz. O da haysiyet hürriyetidir. Bu bakımdan buraya insan haysiyeti ile bağdaşmayan ceza konulamaz, desek olmaz mı?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım, bu tâbiri kullanan müteaddit anayasalar olduğu gibi, Siyasal Bilgiler Fakültesi öntasarısında da «insan haysiyeti» ayrıca zikredilmiştir. Bunun üzerinde komisyonumuzda da konuştuk. Dedik ki; «Biz tüm halinde fert hürriyetini koruyacak bir Anayasa getiriyoruz.» Ayrıca 11 nci madde, temel hak ve hürriyetlerin dokunulmazlığını belirtiyoruz. Anayasamızın ruhu hürriyettir, birçok maddeleri kişi hürriyetlerinden bahsetmektedir. Pek tabiidir ki, kişi haysiyetinin de rencide edilmemesi esas tutulmaktadır. İnsan hak ve hürriyetlerinin korunması demek, insan haysiyetinin de korunması demektir. Esasen hürriyetin felsefi temellerinden en başta geleni, insan haysiyetine hürmettir. İnsan haysiyetinin dokunulmazlığı kabul edilmezse, hürriyet düzenin temelinden yoksun kalır.

Hülâsa: Hürriyetle ilgili birçok maddede, kişi haysiyeti esas alınmış ve dolayısıyla korunmuştur. Bir misal olarak, bu maddenin birinci fıkrasındaki hükmü bir kere daha hatırlatayım: «Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişisel hürriyetine sahiptir.» Görüyorsunuz ki, yalnız, maddi değil, aynı zamanda manevi varlığı geliştirmeye mâni olan bütün engelleri kaldırma direktifi, Anayasaya yerleştirilmiştir.

Arkadan gelen maddelerde de yine «insan haysiyetine yarasır» tâbiri açıkça yer almıştır. Meselâ 40 nci maddede «insanlık haysiyetine yarasır bir yaşayış seviyesi» nden ve bizzat incelediğimiz maddenin son fıkrasında «insan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza» dan bahsedilmektedir. Bütün bu özel hükümler varken, ayrıca bir de genel olarak «insan haysiyetinin Anayasaca korunduğunu» belirtmeyi, komisyon fazla bulmuştur. Hukuk nizamının, insan haysiyetinin özünü dokunulabileceğini, onu zedeleyebileceğini asla kabul edenlerden değiliz. Bunu da huzurunuzda böylece belirtmeyi, pek zevkli bir vazife telâkki ederiz. Başka soru varsa, cevap arz etmeye hazırım.

BAŞKAN — Sayın Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Efendim, maalesef Komisyon Sözcüsünün izahları bendenizi tatmin etmedi.

Bu maddenin 2 nci fıkrasında, genel bir hüküm vaz'edildiğini, bundan sonra genel maddelerde de ilgili hükümler olduğunu ifade ettiler. Sonradan gelen maddelerde tevkif ve yakalama hususunda hüküm sevk etmiştir.

Umumi hüküm ana prensibi öyle vaz'etmeli ki, ondan sonra gelenler sadece ondan kuvvet almalıdır. Bunun hilâfına prensibi zedeliyecek tabikata imkân verirse o zaman umumi hükmün tesiri kalmaz. «Hâkim kararı olmadıkça, usulüne göre olmadıkça» falan... Halbuki 18 nci maddede sarahaten kısılabılır diye hüküm vardır. O itibarla bu ikinci fıkra yersizdir ve lüzumsuzdur. Anlaşılabilir bir hassasiyetle geniş tutulmuştur.

Çalışmanın hukuki prensibi, sistemi içinde, normal çalışma ayrı bir şeydir.

Maddede müsadere ve angarya memnuniyetine işaret sayılacak bir kayıt yoktur. Bunlar hürriyetlerin tabii dayanakları, teminatlarıdır. Bunlar olmadıkça, şahıs hürriyetlerinin mânası kalmaz. Her hürriyeti ayrı bir maddede tanzim ettiklerini söylüyorlar. Bu maddede kişi dokunulmazlıktan bahis vardır. Diğer hürriyetlerden bahis vardır. Hülâsa madde keşme keş içindedir. Bir kere daha tetkik edilmesi yerinde olur.

Dikkat ettim, tekliflerimizi takibetmiyorlar. Nasıl not ediyorlar, bilemiyorum. Hemen reddediyorlar. Makbûl, mâkul fikirleri de tetkik etmeden cevap veriyorlar. Ne söyledik, ne sorduk? Nasıl not ediyorlar? Bunlara dikkat etme-

den, bakmadan, okumadan, sadece kendilerinin tanzim ettikleri hükmü kabul ettirmek için ısrar ediyorlar. Hiçbir mantıki izahta bulunmadılar. Eski Anayasamızın hükümleri de demokratik esasları ihtiva etmektedir. Onun da ilgili hükümleri muhafaza eden esasları aynıdır. 1924 te kabul edildiği için bu eski hükümler sayılamaz. Bilakis zindeliğini devam ettiren ve birçok anayasalar tarafından benimsenen hükümlerdir onlar. Veciz olmaları, kısa olmaları ve umumi esasları çok iyi ifade etmeleri üstünlüklerinin de delilidir. 1924 Anayasasında öyle hükümler mevcuttur ki, bunları buraya yerleştirmek lâzımdır. Diğer taraftan kişi haysiyeti ile kabili telif olmıyan ceza konulamaz. Bir hukuk kaidesi olarak doğrudur, lâzımdır ama kanuna bir metin olarak girince, birtakım tereddütlere yol açabilir. O zaman Anayasanın mükemmeliyeti de sağlanmış olur.

BAŞKAN — Sayın Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — 14 nci maddenin 1 nei fıkrası üzerinde mâruzatta bulundum ve dikkatlerinizi çekmeye çalıştım. Komisyonun dikkatini çekememişim. Komisyon Sözcüsü, benim bahsettiğimim tamamiyle dışında mâruzatta bulundular. Benim söylediklerime asla dokunmadılar.

Ben diyorum ki, kişi hak ve hürriyetleri kayıtsız, şartsız değildir. Bütün demokrasilerde hak ve hürriyetler şarta bağlıdır. Hak ve hürriyetleri kullanırken, başkalarının hak ve hürriyetlerini, Anayasanın hükümlerini ihlâl etmemeyi düşünmek şarttır. Kanunlara riayet şartıyla herkes hak ve hürriyetlerini koruyabilir. Kişi, maddi ve mânevi varlığını geliştirme hak ve hürriyetlerine sahiptir.

Eski Anayasamızın 68 nei maddesinde, keza İtalya ve Batı Almanya ve diğer bütün demokratik Anayasalarda, bilhassa maddelerde tarif edilmekte ve bu bakımdan kişilerin hak ve hürriyetlerinin hudutları tâyin edilmektedir. Biz, yalnız hak ve hürriyetleri alıyoruz, fakat bunların hudutlarını tâyin ve tesbit etmiyoruz. İşte bunun içindir ki, hak ve hürriyetlerin tarifleriyle beraber bu hususun da 1 nei hükümde olması gerekir. Kişinin maddi ve mânevi bakımdan hak ve hürriyetleri geliştirilecek. Fakat başkalarının hak ve hürriyetlerinin sınırı, hududu ile bu şekilde hak ve hürriyetlere sahip olunacaktır. Anayasada bunu göremiyoruz. Hiçbir maddede buna rastlamadım. Bu hükmün yer al-

ması lâzımgelen tarifi ve hududunu bulması lâzımdır. Komisyon sözcüsü buraya dokunmadılar.

Komisyon sözcüsü, ikinci fıkrada «hâkim kararı olmadıkça, beliren hususların dışında, kişinin dokunulmazlığı ve haklarının tahdit edilemeyeceğini söyledi. Kendisi ile beraberiz. Birinci fıkrada, hak ve hürriyetlerin hudutlarının tâyin ve tesbit edilmesi lâzımdır. İtina ile dinlemişlerse bu hususta bana hak verirler.

BAŞKAN — Sayın Komisyon söz istiyor mu? Buyurun.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MÜHAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, kısa konuşmak arzusu, bazan neticede daha uzun konuşmayı gerektiriyor. Öyle zannediyorum ki, dolayısıyla, Sırrı Atalay arkadaşımız, Alman Anayasasının 2 nei maddesinden nakillere cevap vermediniz, dediler.

Umumiyetle bizde fert hürriyetleri tâbiri sözü ile, şahıs hürriyetlerinden olan beden hürriyeti, fizik hürriyet karıştırılıyor. Burada sadece fizik hürriyet ele alınmıştır; diğer hürriyetler değil. Esasen hürriyetler ve temel haklar, kanunla düzenlenecektir; buna dair de hüküm vardır.

Fert hürriyetlerinin sınırı, diğerlerinin hududu hürriyettir. Eski Anayasamızın bu konudaki hükmü böyledir. Bu hüküm, aşağı yukarı, Alman Anayasasının 2 nei maddesinin 1 nei bendinde de ifadesini bulmaktadır; ve Fransız İnsan Hakları Beyanamesinden gelen bir hükümdür. Çok tenkit edilmiş olan bu hükmün, bir hukuk kaidesi ifade etmediği, umumiyetle kabul edilmiştir. Bu sebeple onun Anayasa kitaplarına bırakılması yerinde olacağından ve esasen genel kısma hürriyetle ilgili pek çok genel kaideler koyduğumuzdan burada bir kabahati ayırmaya zikretmeye lüzum görmedik.

Sayın Hazer arkadaşımızın tenkidine gelince : Sözlerini dinledim. Komisyon hiçbir zaman dinlemeden reddetmiyor. Hazer Bey arkadaşımız bizi mâzur görsünler, bu problemi biz daha önce komisyonda günlerce münakaşa etti isek; Türk Anayasasının bu konuyla ilgili maddelerini de elbetteki biliyorduk. O halde, Komisyon olarak daha önce üzerinde saatlerce durduğumuz hal suretleri Genel Heyete bir arkadaş tarafından teklif edilince, komisyonun o nokta üzerinde tekrar münakaşa etmesine lüzum yoktur. 70 nei maddede, «şahsi masuniyet Türklerin tabii

hukukundandır» diyor. 71 nci maddede «Can, mal, ırz, mesken her türlü taarruzdan masundur» der.

Osmanlı Anayasasında da bu hak ve hürriyetler zikredilmiştir; 9-ncü maddesinde. Diğer bütün anayasalarda, meselâ; Almanya, İtalya, Uruguay anayasalarında da mevcuttur. Bunları inceledik, üzerinde düşündük. Eski haliyle kalması mı daha iyi, yoksa yeniden mi tanzim edilmeli, diye münakaşa ettik, görüştük. Sonunda huzurunuz bu metni getirdik. Segmede hata yapmış olabiliriz. Bu bakımdan, heyetiniz takdir edecek, yanlış seçmemiz varsa, doğrusunu bulacaktır. Ama kararını vermiştir; malûm olan hal suretleri yeniden ve yeniden teklif edilirse, komisyonun tekrar karar alması için bir sebep yoktur.

İnsan şahsiyeti ile, insan haysiyeti ile ilgili cezalar meselesine gelince : Bu yasak, modern Anayasalarda yer aldığı gibi, İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde de, Avrupa insan haklarını koruma Sözleşmesinde de vardır. Genel olarak zaten 14 nci maddenin son fıkrasında bu meseleye dokunduk.

Arkadaşlar, bütün arzuları nasıl yerine getirebiliriz. Lehte, aleyhte bütün fikirleri, düşünceleri, teklifleri göz önüne alarak mecedip, Komisyonunuz ortalama bir yol tutmuştur.

Cevaplandırmadığımız başka sorular varsa, onlara da cevap arz edelim.

BAŞKAN — Önergeleri okuyoruz efendim.

Yüksek Başkanlığa

2 nci kısımda kabul edilen başlığa uygun olarak 2 nci bölüm başlığının da «kişinin hakları ve ödevleri» olarak değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Necip Bilge

Salih Türkmen

BAŞKAN — Komisyon bir şey söylüyor mu efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — İtilhak ediyoruz.

BAŞKAN — Bu önergeye komisyon da katılıyor. Önergeyi yüksek oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Başlığı değiştiren önerge kabul edilmiştir.

Diğer önergeleri okuyoruz efendim.

Yüksek Başkanlığa

14 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Rıza Işıtan

Mehmet Hazer

Madde 14. — Her Türk, hür doğar, hür yaşar.

Kişinin mal ve can dokunulmazlığı vardır. Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti ancak kanunla belirli hal ve şekilde kayıtlanabilir. Kimseye eziyet ve işkence edilemez. Müsade ve angarya yasaktır.

Yüksek Başkanlığa

14 nci maddenin 1 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Herkes başkasının haklarını Anayasa hükümlerini veya ahlâk kurallarını ihlâl etmemek şartıyla yaşama, maddi ve mânevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Yüksek Başkanlığa

14 nci maddenin 2 nci fıkrasındaki kanun açıkça gösterdiği hallerde usulüne göre diye devam eden cümledeki virgül yerine «ve» kelimesinin eklenmesinin kuvvet ve saik itibariyle daha iyi düşeceğini arz ve teklif ederim.

Bahri Çolakoğlu

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

14 nci maddenin 3 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde tedvirinin reye arz edilmesini dilerim.

«Kimseye; eziyet ve işkence, idari ve siyasi baskı yapılamaz»

Suphi Doğan

Yüksek Başkanlığa

14 nci maddeye «Angaryanın memnu olduğuna dair bir fıkra konmasını arz ve teklif ederiz.»

Abdullah Ercan

Vedat Arıkan

Yüksek Başkanlığa

14 nci maddenin son fıkrasına aşağıdaki hususun eklenmesini arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

İnsan hürriyetine dokunulamaz, ve haysiyetle bağdaşmayan ceza konulamaz.

BAŞKAN — Önergeleri tekrar okuyarak oylarınıza sunacağım.

(Rıza Işıtan ve Mehmet Hazer'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergeyi dikkate alanlar... Kabul etmiyenler... Önerge dikkate alınmamıştır.

(Sırrı Atalay'ın önergesi okundu.)

BAŞKAN — Bu önergeyi kabul edenler... Kabul etmiyenler... Reddedilmiştir.

(Bahri Çolakoğlu'nun önergesi yeniden okundu.)

KOMİSYON BAŞKAN YARDIMCISI EMİN PAKSÜT — Teklifin metnine katılmıyoruz, efendim. Vazih olması bakımından, teklifimiz daha yerindedir.

BAŞKAN — Komisyon kabul etmiyor. Önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Önerge kabul edilmemiştir, efendim.

(Suphi Doğukan'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Önerge reddedilmiştir.

(Abdullah Ercan ve Vedat Arıkan'ın önergesi tekrar okundu.)

ABDULLAH ERCAN — Önergemizi geri alıyoruz, efendim.

BAŞKAN — Okunan önerge geri alınmıştır.

Diğer önergelere komisyon katılmamaktadır. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... reddedilmiştir.

Şimdi, değişik şekliyle bu maddeyi tekrar okuyoruz.

İkinci Bölüm

Kişinin hakları ve ödevleri

I. Kişi dokunulmazlığı

MADDE 14. — Herkes, yaşama, maddi ve mânevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.

BAŞKAN — Değişik şekli ile okunan bu maddeyi kabul edenler... Etmiyenler... Madde kabul edilmiştir.

Şimdi, 15 nci maddeyi okuyoruz, efendim.

II. Özel hayatın korunması

a) Özel hayatın gizliliği

MADDE 15. — Özel hayatın gizliliğine do-

kunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, hâkim kararı olmadıkça; kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, Anayasanın maddelerini tanzim ederken Komisyon hususi kanunlara atıf yapmak itiyadından bir türlü kurtulamıyor. (Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır) deniyor. Bu istisnalar nelerdir? Onunda ikinci fıkrada yazmış (kanunun açıkça gösterdiği hallerde hâkim kararı olmadıkça; kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz) diyor.

O halde istisnaları yazmış, şeklini yazmış, bir de yukarıya adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar bakidir demiş. Esbabı mucibeye baktım, korkum, endişem daha ziyade arttı. Özel kanunlara atıf yapıldığı zaman peyderpey haklar tahdid edilir. Eğer sırf adliyeye inhisar ediyorsa, cümle fazladır. Yok başka mercilere verilmek isteniyorsa korkunçtur.

Bu bakımdan adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar bakidir cümlesinin maddeden çıkarılmasını rica ediyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlar; benden evvel konuşan arkadaşımın hakkı var. Özel kanunlarla üstü arama, özel kâğıtları araştırma hususunda salâhiyet verilmesi esasının Anayasada bulunmasından doğabilecek tehlikeler vardır. Ben de arkadaşıma katılıyorum. Ayrıca şunu belirtmek isterim : Bu maddede «kanunun açıkça gösterdiği hallerde, hâkim kararı olmadıkça, kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de yetkili merciin emri olmadıkça aranamaz denilmektedir. Burada bundan önceki maddede olduğu gibi hâkim kararı olmadıkça tâbiri var. Fakat ona nazaran bir eksiklik var. O da «usulüne göre verilmiş» tâbiridir. Bu ifade aşağıdaki maddede yoktur. Bu ikisi arasındaki fark nedendir? Usulüne göre tâbirinin bu maddeye ve konulması, yani maddenin ikinci fıkrasındaki, kanunun açıkça gösterdiği hallerde ibaresinden sonra «usulüne göre verilmiş»

kelimelerinin ilâvesi yerinde olacaktır. Çünkü aksi hallerde ilerde bu iki madde arasındaki ifade farkı acaba kanun vâzı tarafından bir kasıtlı bilerek mi yapılmıştır diye düşünülebilir.

Bunun için bir önerge veriyorum. Kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Söz Komisyonun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, arkadaşımızın belirttiği nokta, birine fıkradır. Zaten özel hayata kimse dokunamaz. Burada iki hüküm vardır. Bunlardan birineisinde özel hayat, şahsın aile hayatı bahis konusudur. Bunu mutlaka kabul ediyor. Fakat öyle bir durum olabilir ki, bir suçun mevcud olup olmadığını tesbit bakımından, şahsın özel hayatı ile ilgili bâzı hususlarda tahkikat yapmak icabeder. Keza özel hayatın temadisi olan kişinin üstünün aranması ve kâğıtlarının aranması da, özel hayatın dokunulmazlığı esasını istisnalarıdır. Bunlar tatbikatta çek geçer. Bu suretle, hususiyet arz eden bu haller belirtiliyor. Yetki umumiyetle adliyeye bırakılmaktadır. Evrakın aranması mevzuubahsolunca, ne olacak? Kanunun açıkça gösterdiği hallerde hâkim karar verecek. Kamu düzeninin gerektirdiği acele hallerde, hâkim kararı olmayabilir. Doğrudan doğruya memleketin emniyeti ile ilgili bir hal olabilir. Hâkim kararı almaya kadar, iş işten geçer. Belirtmek isteriz ki, bu yetkiyi aleltlak idare veya zabıta âmir veya memurlarına bırakmıyoruz. Kanunla yetkili kılınan mercinin emri bulunmadıkça kimsenin üstü ve özel kâğıtları aranmaz.

Şimdi mesele şundan ibarettir : «Vâzı kanuna ne dereceye kadar itimadedeççiz?» Tetkik ettiğimiz zaman görürüz ki, kanun vâzına Anayasada çok fazla itimadedilmiş değildir. Ona karşı bir hayli kayıtlar konmuştur. Memleketin emniyeti ile ilgili hususlarda dahi, vâzı kanunun, bir kanun hükmünü koyarken Anayasanın ruhuna saygı göstermeye ve hürriyetleri zedelememeye mecbur olduğunu belirttiğimize ve zedelerse Anayasa mahkemesi o kanun hükmünü iptal edeceğine göre; bu teminata karşılık, kanun koyucuya, memleket ihtiyaçlarını karşılama için bir hareket serbestliği bırakmaya mecburuz. Lâlettâyin bir mercii kasdetmiyoruz. Belki saveci veya aramanın

önemini ve mahiyetini gerçekten idrak edilecek bir makam, kanunla tesbit edilecektir. Bu gibi hükümlerin bir dereceye kadar elâstiki olması, çok hürriyetçi olan Batı Anayasalarında dahi görülmektedir. Biz onlardan daha çok hürriyetçilik iddiasında bulunarak, nihayet memleketi tehlikeye koyacak bir durum yaratamayız.

NECİP BİLGE — Usule göre alınmış hâkim kararı olmadıkça..

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY (Devamla) — Bu düşünülecek bir noktadır.

Mesele üzerinde durup düşünürsek daha iyi olur. Bir atlamaya sebebiyet vermiyelim. Bu meseleyi komisyonumuz hemen şimdi görüşerek bir neticeye bağlayabilir. Şahsen bunun uygun olduğunu zannediyorum. Komisyon olarak müzakere eder neticeyi bildiririz.

MEHMET HAZER — Bu maddenin ikinci fıkrasındaki adli kovuşturma idarenin yapacağı kovuşturmaya da şâmil midir?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Yani idari kaza mı demek istiyorsunuz?

MEHMET HAZER — Evet.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Buna şâmil olabilir efendim.

SADETTİN TOKBEY — Bu izahat beni daha çok endişelendirdi. Burada bahsedilen merci hangi mercilerdir?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Bu mercilerin hangileri olduğunu, kanun, kaide olarak göstermektedir. Meselâ gümrüklerde, yolcuların üzerleri aranabilecektir. Bunun için hâkim kararı icabetmez.

EMİN SOYSAL — Meselâ Dahiliye Vekili kanunlarla buna yetkilidir. Giden falanı arayan derse ne olacaktır?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Kanun makamı tesbit ederken, hal suretinin, Anayasanın ruhuna uygun bulunulmasına ve ileride huzur ve emniyeti ihlâl eder mahiyette olmamasına dikkat edecektir. Öyle olursa, Anayasayı ihlâl etmemiş, fakat bir ihtiyaca cevap vermiş olacaktır.

FİKRET PAMİR. — Acaba bu maddedeki millî güvenliği kamu bakımından 15 nci maddeye ilâve etmek mümkün olamaz mı? Daha vazih olabilir.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Burada daha geniş bir formülü uygun gördük. 16 ne madde mesken mâsuniyeti ile ilgilidir. Meskenin aranmasını, komisyon farklı bulmaktadır. Bu, daha çok huzursuzluk yaratacak bir tedbirdir. Onun için orada, buradaki kadar geniş formül kullanmadık. Orada daha sıkı şartlar aradık.

ALP KURAN — Zabitanın çeşitli şekillerde insan üzerinde arama yapması daha mı az hayiyet şikendir?

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Her iki hal de, komisyonda münakaşa edildi. Aralarında fark bulunduğu sonucuna varıldı. Bu yol doğru veya yanlış olabilir. Sonunda sizler karar vereceksiniz; takdir sizlerindir.

BAŞKAN — Beyanatınız sual çerçevesinin dışındadır. Konuşmak istiyorsanız, söz alınız. Karşılıklı konuşmayınız.

Beyanatınız münhasıran soru mahiyetinde olmalıdır. Söz istiyorsanız lütfen bildiriniz.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, Komisyon Sözcüsünün beyanı beni daha çok endişelendirdi. Diyorlar ki, gizli bir tahkikat, bir şahıs hakkında gizli bir tahkikat yapılabilir. Bundan sonra şahıslarımız hakkında da gizli gizli tahkikat mı olacak? Arkasından, yani adli kovuşturmanın emrettiği hususlar ve şekillerin dışında fertler tahkikat mevzuu mu olacaklardır? Bu zanlar, şüpheler kalblerimizde yaşıyacak mı? Bu bakımdan korkunç buldum.

İkinci sualimi sorduğum zaman sayın komisyon âzalarından birisi gümrük diye cevap verdi. İkinci misalini söyleyemediler. Bir tek istisna için açılan rahne bence korkunçtur. İstisnalar ne ise, istisnalar arasına konur. Yarın, bir idare bu hakkı kullanacağı diye şahısların hürriyetini tahdid edebilir. Bu kadar korkunç rahneler açabilecek bir cümlelerin konulmasında ki tek bir fayda için bize bir çeki odun yedir-mektedirler. Binaenaleyh bunun daha çok korkunç bir cümle olduğunu, korkunç barajlar açacağına kaani olduk. Kaldırılmasını rica ediyorum.

BAŞKAN — Sayın İpsi-roğlu.

ABDULLAH İPŞİROĞLU — Muhterem arkadaşlar, 15 ne madde bütün ruhu ile gayet güzel tedvin edilmiştir. Aneak tatbikatta bazı arkadaşları belki ürkütebilir. Memleket emniyetinin, nizamlarının temininde vazife alan arkadaş-

larımız bunu çok iyi bilirler ki idare hiçbir zaman suiistimal etmeden sadece memleket emniyetinin temini zımında birçok adamları gizli gizli takibeder, üzerlerini arar. Kendi memleketimizde Türk adı ile Türk nüfus hüviyet eüzdanı ile o kadar çok adam gezer ki emniyet bunları takibetmeye, üzerlerini aramaya mecbur olur. Bu maddeyi çıkaracak olursak arkadaşım dediği gibi bundan istifade ederek ne cesaretle üzerimi arıyorsunuz diyenler çıkabilir. Coğrafi durumumuz itibariyle nerede bulunduğumuzu bilmek lâzımdır. Memleket emniyetinin temini için bu maddede bunun yerinde kalması hakikaten yerindedir. Arkadaşların buna itiraz etmesinler. Her şey açıklanabilir. Bu maddenin memlekete sağlayacağı büyük faydalar vardır. Millî emniyetin temini bakımından. (O metodlar geçti sesleri)

ALP KURAN — Muhterem arkadaşlar, on beşinci maddenin ikinci fıkrası ile, idare mercilerine ve zabıta âmirlerine, vatandaşın üzerinde arama yetkisi verilmektedir. Bunun birtakım kayıtlara tâbi kılmayı faydalı mülâhaza ediyorum. Millî Emniyet, işini görebilmek için elbet-teki faaliyet imkânını sağlaması lâzımdır.

Bir zamanlar üniversiteli arkadaşlarımız lüzumsuz yere ve haksız olarak birtakım muamelelere tâbi tutuldular. Haksızlıklara mâruz kaldılar. Bunları hepimiz müşahede ettik. Bu bakımdan bu gibi vaziyetlerin, tekrar ortaya çıkması için, idarenin keyfi işlememesi için bendeniz 16 ne maddede gereğince kamu düzeni bakımından gecikmede sakınea bulunan hallerde vatandaşın üzerinin aranması münasibolacaktır. Fakat gerçek sakınea yok ise bu takdirde vatandaşın normal adli, kazai muamelelerin gerektirdiği muamelelerine tâbi olarak gerekli işleme tâbi tutulabilir. Böyle bir kaydın konulmasında zannederim ki bir zaruret vardır. Geciktiği takdirde mazarrat hâsıl olursa o takdirde vatandaş bu gibi bir muameleye mâruz kalmalıdır. Her hangi bir yerde vatandaş durup dururken, normal adli yollarla takibedilmesi mümkün iken üstünün aranması, kağıtlarının aranması elbette haysiyetsiken bir muamele yapılmış demektir. Bendeniz bu itibarla sözünü ettiğim ilâvenin yapılmasını komisyondan bilhassa rica ederim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Tokbey arkadaşımızın fikirlerine işti-

rak edemiyoruz. Bir kere biz ikinci fıkrada tahkikattan bahsetmedik, birinci fıkrada bahsettik.

Sonra şahıslar hakkında tahkikat olmaz mı, bunlar suç işlemez mi? Sanıklar hakkında adliye nasıl tahkikat yaparsa, yine öyle yapılacaktır.

Gümrükten başka bir misal zikredilmiyor dediler. Birkaç misal daha vereyim: Sıhhi sebepler dolayısıyla müfettişler arama yapabilir. Emniyet tedbirleri için madenlerde arama yapılabilir. Maliye müfettişleri, ticarî defterler üzerinde tetkikat yapabilir. Fabrikalarda emniyet tedbirleri alınıp alınmadığı araştırılabilir. Birçok yerlerde patlayıcı maddeler üzerindeki tetkiklerde, kanun, muayyen mercilere salâhiyet verebilir. Bütün bunlar için, bir hâkim kararı almaya imkân yoktur. Komisyondaki arkadaşlarımız da, sizler gibi, hürriyetsizliğin acı neticelerini gereği gibi değerlendiren ve kendi bedenlerinde tatmış insanlar olarak, «fert hürriyetlerinin sağlandığı bir Türkiye yaratmayı» baş amaç bilmektedirler. Fakat bu gayeye giderken; «iktidarların, memleket emniyeti için

zaruri tedbirler almasını» imkânsız hale getiremeyiz. O zaman, başka istikamette yine huzursuzluk yaratmış oluruz. Hürriyet, ama memleketin emniyetini sağlayabilen bir nizam içinde hürriyet! Hedef budur; ve bundan sonraki maddeler de hep bu yolda düzenlenmiştir.

BAŞKAN — Hızır Cengiz.

HIZIR CENGİZ — Maddenin birinci fıkrasında «Adli kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır» deniyor. Maddenin vuzuha kavuşması için adli kovuşturmada komisyon ne anladığını açıklamasını rica edeceğim.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Kelimenin mânası açık. Adli kovuşturma kelimesi, ilmi, hukuki bir kelimedir. Adli makamların muhtelif tahkikat safhalarındaki faaliyetlerini ifade eder.

BAŞKAN — Başka söz isteyen?... Yok. Önergeler vardır, bunları öğleden sonraki oturumda okutacağım.

Öğleden sonra saat 14,30 da toplanmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati: 12,30

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati: 14,30

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTİPLER : Oktay Ekşi, - Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Öğleden evvelki oturumda 15 nci madde üzerinde konuşan arkadaşlardan başka söz isteyen yoktur. Önergeler var, okutuyorum.

Temsileiler Meclisi Başkanlığına

15 nci maddenin aşağıda arz ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Madde 15. — Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Kanunun açıkça gösterdiği hallerde usulüne uygun verilmiş hâkim kararı olmadıkça kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz.

Sadettin Tokbey

Yüksek Başkanlığa

15 nci maddenin 2 nci fıkrasındaki «hâkim kararı olmadıkça» deyiminin 14 nci maddede olduğu gibi «usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça» şeklinde kabulünü arz ve teklif ederiz.

Salih Türkmen

Necip Bilge

BAŞKAN — Sadettin Tokbey'in önergesini yüksek oyunuza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Salih Türkmen ve arkadaşının verdiği (Usulüne göre) tâbirinin eklenmesini isteyen öner-

gesini oyunuzda sunuyorum... (Komisyon ne düşünüyor sesleri)

Komisyon bir şey düşünüyor mu efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Bir defa daha okunmasını rica edeceğim.

(Salih Türkmen ve Necip Bilge'nin takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon mutabık olduğunu ifade ediyor. Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Buna göre maddeyi değiştirilmiş şekli ile okutuyorum. (15 nci maddeyi değiştirilmiş şekli ile oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

b) Konut dokunulmazlığı

MADDE 16. — Konuta dokunulamaz.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, hâkim kararı olmadıkça; millî güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

NECİP BİLGE — Bir evvelki maddede yapılan düzeltmenin burada da yapılması lâzımdır.

BAŞKAN — Bu madde hakkında bir önerge var. Okutuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

16 nci maddenin 2 nci fıkrasının 3 ncu satırındaki;

«Kanunla yetkili kılınan merciin emri kullanılmadıkça»,

İbaresindeki (emri) kelimesinin (yazılı emri) şeklinde tadilini arz ve teklif ederim.

Konut dokunulmazlığını istisnai hallerde sınırlayan bu hükmün «yazılı emir» şeklinde tadili; bu kararı verecek yetkili mercilerin sorumluluklarını müdrük olarak bu kararı vermeye sevk edeceği cihetle konut dokunulmazlığı mevzuunda munzam bir teminat olacaktır.

Sükûfe Ekitler

BAŞKAN — Komisyon ne diyor efendim.

MUAMMER AKSOY — Bu mütalâaya iştiyak ediyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iştiyak etmiyor. Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, öğleden önceki görüşmelerde ve daha evvelki maddelerin müzakerelerinde arkadaşlarımız temas ettiler. Bendenizde bu münasebetle mâruzatta bulundum. Müstacel haller olabilir. Metinde «kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde, kanunla yetkili kılınan merciilerin emri bulunmadıkça» denilmektedir. Kanun, emrin ne şekilde verileceğini tesbit edecektir. Teferruat kanunlarda bulunur. Anayasaya bunlar yazılmaz. Her alanın özelliğine göre, icabında yazılı şekli şart koşmamak derpiş edilebilir. Biz burada yazılı olma şartını koymadık. Gelecek kanun koyucuları bağlamayı doğru bulmadık.

ESAT ÇAĞA — Efendim, konuta dokunulmaz mütalâası ile ileri süremedim. Bir yere getirme, suç delili aranacak iera vasıtası ile, salgın hastalık dolayısıyla, yangını önlemek için; girerlerse bunların hepsi muvakkat girişlerdir. Fakat birde devamlı bir müdahale, tahdit düşünülebilir. Meselâ bir yerde hakikaten mesken darlığı vardır. Genel menfaat bakımından bunu önlemek istiyor Hükümet veya Devlet böyle bir kanun yapabilecek mi? Efendim, sizin ihtiyacınızdan fazla olan kısmı şu kanuna istinaden alıyor, sizin konut sahanızı altı odadan 4 odaya indiriyor, bu şekilde daimî tahdide karşı himaye ediyor mu madde, yoksa yalnız demin söylediğim gibi, kanunların derpiş edebileceği muvakkat girişler midir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY

— Esat Çağa Beyin üzerinde durduğu mesele ile, bu maddenin ilgisi yoktur. O, mülkiyet hakkını düzenleyen Anayasa maddelerinde bahis konusu olacak bir meseledir. Nitekim Almanya'da, «mülkiyet hakkı, sosyal menfaate uygun bir surette kullanılacaktır» yolundaki kaide gereğince hususi kanun çıkarılmış; ve bu kanunda, mesken darlığını gidermek için hususi hükümler konulmuştur. İsviçre'de de bu mahiyette mevzuat vardır ve senelerden beri tatbik edilegelmiştir. Fakat bu hükümler, mesken masuniyeti ile ilgili değildir.

ESAT ÇAĞA — Bendeniz sorumu mülkiyet zaviyesinden arz etmedim. (reye reye sesleri) rey meselesi değil, tenevvür etmek istiyorum. Reis Bey ekspres süratiyle kanun çıkmaz.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Arz edeyim, iki cümle ile sizi tatmin ederim sanıyorum.

ESAT ÇAĞA — Kiralık yerde bunu yaparsa 6 odalı yerde yapıyorum. Kanun çıkıyor 4 odada oturacaksın, diğer iki oda da başkası otursun diyor. Benim şahsıma ayrılan şu sahayı Devlet tahtı mülkiyetimde olmadığı halde kira dolayısıyla, benim istifadēm dolayısıyla bu yeri tahdid edebilecek midir? Bunun mülkiyetle alakası yoktur. İkametgâhtır.

MUAMMER AKSOY — Bu mesele, bir taraftan mülkiyet hakkının sosyal maksatlarla sınırlanması ile, diğer taraftan da toplumun her vatandaşa mesken temin etme mükellefiyetiyle ilgilidir. Aşağıdaki maddelerde bu tedbirleri göreceğiz. Bu meselelerin münakaşa yeri burası değildir.

ESAT ÇAĞA — Böyle bir şey karşısında bu madde bizi himaye ediyor mu etmiyor mu?

MUAMMER AKSOY — Bu sorunun cevabı da, dediğim gibi, o maddelerden sonra belli olacaktır. Eğer o maddelerde «mülkiyet hakkı, sosyal adalete ve sosyal zaruretlere uygun olarak halledilmelidir» denilirse, mesken darlığını gidermek için bu yolda tedbirler alınabilecek ve gayrimenkul mülkiyeti de ona göre tahdide tâbi tutulacaktır. Tekrar ediyorum : Buna dair hükümler, ileride gelecektir.

BAŞKAN — Efendim, okunan önergeyi, Şukufe Ekitler'in önergesini bir daha okuyalım mı? «yazılı emir» tarzında maddenin olmasını istiyorum.

Komisyon noktai nazarını arz etti. (Reye reye sesleri.)

Önergeyi kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

Başka bir önerge var okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa'tasarısının birçok yerlerinde «yargı, yargıtay», «askerî yargı» gibi yeni ve benimsenmiş kelimeler kullanıldığı halde aynı şekilde benimsenmiş ve yaşama gücüne sahibolduğu anlaşılmiş bulunan kelimelerden «yargıç» yerine, «hâkim» kelimesi kullanılmıştır.

Yüksek Meclisin, seçim temel hükümleri ile ilgili kanun tasarısı görüşmelerinde de ileri bir anlayışla «yargıç» kelimesini benimsediği, kararıyla anlaşılmişti. Bu noktanın da dikkate

alınmasını ve tasarıdaki «hâkim» kelimesinin tamamen «yargıç» şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Selâmi Savaş

Oktay Ekşi

BAŞKAN — Komisyonun mütalâası?.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Hâkim kelimesini herkes bilir. Bilmiyen tek vatandaş yoktur, kanaatindeyim.

BAŞKAN — Komisyon aynı fikirde değil. Önergeyi kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Kabul edilmemiştir.

b) Konut dokunulmazlığı

MADDE 16. — Konuta dokunulmaz.

Kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; millî güvenlik veya kamu düzeni bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunla yetkili kılınan merciin emri bulunmadıkça, konuta girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

BAŞKAN — Maddeyi tadil edilmiş şekliyle kabul edenler.. Etmeyenler.. Kabul edilmiştir.

c) Haberleşme ve gönderişme hürriyeti

MADDE 17. — Herkes, her türlü araçlarla haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulmaz.

Gönderişme hürriyeti kanunla düzenlenir.

(Ne demek gönderişme sesleri)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Müraselenin karşılığı.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Bir sual soracağım : Her türlü araçlara, telsizler de dâhil midir? Yurtdışı telsizle muhabere edebilir miyim? Yani yabancı bir memleketle telsizle ben haberleşme hürriyetine sahip ve mâlik miyim? Hükümetin kontrolü olmadan telsiz kullanabilir miyim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Her hüküm tefsirinde olduğu gibi, Anayasa hükümlerinin tefsirinde de, kelime ile bağlı kalmamak, gaî tefsir yapmak lâzımdır. Bu madde ilân edilen hak, hangi gayeye ulaşmak için vatandaşlara verilmiştir. İşte bunu göz önün-

de tutarak maddeyi tefsir edeceğiz. Bu hüküm, kişinin fikirlerini başkalarına ulaştırabilmesinde mektup, telefon, telgraf gibi vasıtalarından serbestçe faydalanabilmesi ve haberleşmelerin gizliliğini mâsun bulundurmamak için konulmuştur. Sizin söylediğiniz hürriyet, bu gayeyi fersah fersah aşmaktadır. Vatandaşın sadece muhabere hürriyetine sahibolması gayesini aşabilecek ve başka maksatlarla da kullanılacak vasıtalar üzerinde, Devletin kontrol hakkını tanımak, haberleşme hürriyetine zıd bir davranış değildir. Vatandaşın haberleşme hürriyetine sahibolması, onun, Devlete ait posta, telgraf ve radyo inhisarına mâni olacak haberleşme tesislerine ve imkânlarına sahibolabilmesi demek değildir. Bu imkânın, haberleşme hürriyeti mefhumu dışında kalacağı şüphesizdir. Radyo yayınları için, böyle bir hak tanınmamıştır. Bu da radyo yayınına benzer. 27 nci madde de, herkese radyo neşriyatı yapma hürriyeti tanınmamış, ancak herkesin radyodan faydalanma hakkı kabul edilmiştir.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, bendiniz maalesef ilmî metotlara Anayasa hukuku bakımından arkadaşımız kadar vâkıf değilim. Ancak Anayasa maddelerinin tefsirinde müşkülât ölmeyecek kadar açık olması lâzımdır. Burada Medeni Kanunda olduğu gibi hâkim çok geniş düşünerek bir kanun vâzını imiş gibi hareket edemez. Buradaki her türlü araçlarla tâbiri şahsi görüşüme göre arkadaşımızın izahatı ile ve 27 nci madde ile kabili telif değildir. Faraza ben burada bir telsiz kurarak akrabam olan Gaziantep'teki birisi ile, bir tüccar ile muhabere edebilirim. Bu normal bir şeydir, kanunda hüküm vardır.

Onun için maddede vuzuh olması lâzımdır. Haberleşme hükmü nâ mütenahidir. Maddede vuzuh olmazsa benim İngiltere ve Fransa ile telsizle muhaberem önlenemez.

KALUDİ LASKARİS — Arkadaşlar, bendeniz de benden evvel konuşan arkadaşımıza iştirak ediyorum. Her evde radyo vardır, bu alıcı ve verici olabilir, bir motor ilâvesiyle. Bu kelimeler pek şümullüdür. Millî Emniyet işe vaziyet edinceye kadar iş isten geçer. Bunu kim kontrol edecektir. Yakalanıncaya kadar memleketin sırları ortadan kalkar istenilen yere kadar

gıder. Onun için maddenin vuzuh bulması lâzımdır.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Efendim, ben sadece bir kelime üzerinde duracağım. (Gönderişme) kelimesi pek alışılmamış, biraz dilimize aykırı bir kelimedir. Gönderme, haberleşme olabilir ana gönderişme olmaz. Müraselât karşılığı olarak alınmıştır ama bu kelime benimsenmiş bir kelime değildir. Gönderme ve haberleşme olarak tashih edilirse maksat hâsıl olur hem de alışılmamış bir kelime Anayasaya girmemiş olur. Mâruzatım bundan ibarettir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Arkadaşlarımızın tenkidi bizi şüpheye düşürmüştür. İbareden çıkarılan neticeyi biz de istemiş değiliz. «Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir» demekle yetinelim. «Her türlü araçlarla» kaydının silinmesine taraftarız. Gönderişmeye gelince : Müraselât kelimesini, memleketimizde pek az kişi bilir. «Gönderişme», göndermenin karşılıklı olmasını ifade eder. Müsaade ederseniz, dövme ve dövüşme, sevmeye ve sevişmeye tâbirlerini misâl olarak göstereceğim. Gönderişme de bunlar gibidir. Bu kelimenin babası olan, onu yaratan şahıs, bu gibi yeni kelimelere pek iltifat etmeyen ve halen Amerika'da bulunan Prof. Hüseyin Naili Kubalı'dır. Sayın Profesör, umumiyetle tutunmayan tâbirlerle iltifat etmediği halde, bu «gönderişme» kelimesini kabul etmiştir. Bu tâbir, İstanbul tasarruflarında da yer almıştır.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, bu kelimenin karşılığı eski dilde müteaddi kelimesidir. Fakat görüşme gibi değildir. Türkçe kaidelerine uygundur ama yabancı dile çevirdiğimiz zaman başka bir mahiyet almaktadır.

MUAMMER AKSOY — Biz bu kelimenin uygun olduğuna kaaniiz. Daha önceki komisyon da aynı neticeye varmıştır, bizim komisyon da. Bu, dile taallük eden bir husustur, ve sizlerin takdirinizle halledilecektir.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Maddenin birinci fıkrası halledilmiş durumdadır. Bir iki Anayasa da mevcuttur ve fakat bunun dışında hiçbir Anayasada «gönderişme» diye bir şey yoktur.

Anayasa; prensipler düzenler, teferruata girmez. Bu madde eski Anayasanın 81 nci mad-

desinin değiştiren bir h k md r. Burada gönderişme diye bir Şey yoktur. Bu bakımdan son fıkranın çıkarılmasını teklif ediyorum.

BAŞKAN — Sayın Zeki Baltacıoğlu.

ZEKİ BALTACIOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, komisyonun 1 nei fıkra hakkındaki tadilinden sonra benim tereddütlerim kısmen izale edilmiştir. Ancak, bir noktanın tasrihinde fayda mülâhaza ediyorum. Komisyonun bu hususu açıklamasını rica ederim.

Eski anayasamızda bu hüküm 81 nei madde olarak bulunuyordu. Bu da postaya verilen mektup ve evrakların mahkeme kararı olmadan a ılamıyacağı telgraf ve telefon muhaberatının mahremiyeti hakkında idi.

Şimdi yeni getirilen 17 nei maddede (Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir.) deniliyor. Bu suretle mer'i Anayasamızdaki menfi Şekilde ifade olunan prensip yeni tasarıda (Haberleşme hürriyeti) olarak müspet Şekilde belirtilmek isteniliyor. Fıkradaki (Her türlü araçlarla) ibaresi çıkarılmış olmasına rağmen bu hüküm; ilerde kanunun tefsiri tatbiki yapılırken, meselâ posta tekelini bertaraf eden bir mahiyet alabilir mi? (Benim haberleşme hürriyetim var. Bu itibarla, haberleşmeyi her türlü vasıta ile yaparım. Devletin bana gösterdiği vasıtalarla haberleşme yapmak mecburiyetinde değilim.) düşünce ve iddiası ortaya atılabilir.

Sayın s z c lerden rica edeceğim; haberleşme hürriyeti, posta tekelini ortadan kaldıran bir hürriyet olabilir mi? Őayet böyle bir vasıf alma ihtimali varsa, o takdirde bunu önleyici bir kaydın burada bulunması lâzım mıdır, değil midir? Bu hususun açıklanmasını istirham ederim. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Söz komisyonun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, iki hususa cevap vereceğim. Birisi, gönderişme hürriyetinin Anayasadan toptan çıkarılması hakkındaki Sayın Sırrı Atalay'ın teklifi. Bu, benim için tam bir sürpriz oldu. Tasarının heyeti umumiyesi hakkındaki konuşmaları sırasında, bu hakkın mutlak olarak kabul edilmesi tezini müdafaa etmişti. Şimdi tam aksi görüşü müdafaa ediyor. Zabıtlar tetkik edildiği zaman görülecektir. İkimizden birimiz yanılmış olabiliriz.

Eski Anayasamızda bu hürriyet tanınmıştı.

İstanbul Anayasası projesinde de, bu durum göz önünde bulundurularak, gönderişme hürriyeti, aynen haberleşme hürriyeti gibi kabul edilmiştir. Fakat yaptığımız tetkikat göstermiştir ki, İtalyan Anayasasının 15 nei maddesi hariç, gönderişme hürriyetini, haberleşme hürriyeti gibi sınırsız olarak kabul eden hiçbir memleket anayasası yoktur; veya buna bizzat raslanamamıştır. Gerçekten bu hürriyetin mahiyeti, haberleşme hürriyetinden farklıdır ve ancak geniş  l de sınırlama imkânı ile birlikte tanınabilir. Nedense 1924 Türk Anayasası da, m rsel t hürriyetini, - k ğıt üstünde de olsa - muhaberat hürriyeti ile eşit tutmuştur. Trenle veya uçakla gönderilen bir paketin içinde «bomba var mı, yok mu, diye aramak» pek tabii bahis konusu olabileceğinden, g nderişmede tam hürriyet cihetine gitmedik. Bu alanda da bir hürriyet tanıdık; ama, onun düzenlenmesini tamamen kanuna bıraktık. Bu bakımdan endişe etmeye mahal kalmamıştır.

Binaenaleyh, Sırrı Atalay arkadaşımızın Şu son teklifine nazaran, biraz daha ileri gidiyoruz. Gönderişme hürriyeti, Anayasada hiç olmazsa ifade edilsin. Anayasada, her hürriyet gibi bu hürriyetin de özünün zedelennememesi esası vaz'edilmiş olduğuna göre, hakkın esası korunmuş demektir; teferruatın düzenlenmesini kanuna bıraktık.

İkinci bir fikir olarak, arkadaşlar dediler ki, «Acaba bu hürriyeti tanımak, Posta Telgraf inhisarını da ortadan kaldırırmı?» Biz bu hakkı fert için tanıyoruz; kendisinin başkalarıyla konuşabilmesi imkânını bahşediyoruz. Muhtelif anayasalarda yer alan bir hürriyeti vaz'ediyoruz. Eğer bu haberleşme bir vasıta ile vukubuluyorsa, çok defa Devletin veya ona bağlı teşekküllerin vasıtaları ile olacaktır. Bu takdirde, ferde tamnan hak, haberleşmenin gizliliğinin m sun kalmasıdır. Birbirinden tamamen ayrı iki husus karşısındayız. Birincisinde, haberleşme hürriyetinin tanınması ve gizliliğinin sağlanması bahis konusudur: Postaneye gittiğim zaman, Devlet veya onun yerine geçen kamu tüzelkişisi, paketimi, mektubumu, telgrafımı alacak ve gönderecek, telefonumu mümkün kılacaktır. Keza Devlet bu, haberlerin gizliliğini sağlıyacaktı. Buna karşılık, her hangi birisine ait mektubu veya telgrafi alıp hedefine ulaştırma yetkisinde, bir sanat ve meslekin ierası bahis konusudur.

Hülâsa: haberleşme hürriyeti ve dokunulmazlığı ile posta işletme hakkı veya inhisarı arasında, kesin bir münasebet yoktur. Ve haberleşme hürriyeti, hiçbir memlekette bu mânada anlaşmamıştır. Postanın, ya Devlet veya kamu tüzelkişilerinin inhisarı altında olduğuna dair her hangi bir kayda, tek anayasada tesadüf edilmiyor. Bu sonuç, haberleşme hürriyetinin dışında bir mefhum ve mesele olarak karşılanmaktadır.

BAŞKAN — Sayın Mehmet Altınsoy.

MEHMET ALTINSOY — Muhterem arkadaşlar, benzeniz de «gönderişme» kelimesine değil, gönderişme hürriyetine dair mevzuatımı arz edeceğim.

Daha evvel kısaca şunu arz edeyim, benzeniz Anayasa müzakeresinin başladığı günden beri bilhassa «gönderişme» gibi yeni uydurulmuş kelimelerin değiştirilmesini arzu edenlerden olarak ve dilde gerici tanınmış olmak balıtsızlığına eriştim. Halbuki maksadım tamamen başka idi. Maksadımı ifade için zamanınızı suiistimal etmiyeciğim. İki vesika okumakla yetineceğim. Şu elimdeki iki vesika arasındaki fark anlatmaya çalıştığım, hususiyeti tebarüz ettirmeye kâfi gelir sanıyorum.

Bu vesikaların birisi şudur :

Dil bayramı dolayısıyla Dil Kurumuna çekilmiş telgraftır.

«Dil bayramından ötürü Türk Dili Araştırma Kurumu Genel özeginde, ulusal durumlarından birçok kutun bitekler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlularım.»

1934

Keval Atatürk

İkinci vesika : «Dil beyramı münasebetiyle, Türk Dil Kurumunun hakkındaki duygularımı bildiren telgraflarınızdan çok mütehasşs oldum. Teşekkür eder değerli çalışmanızda muvaffakiyetinizin temadisini dilerim.»

1937

Keval Atatürk

BİR TEMSİLCİ ÜYE — O teli Atatürk kendi yazmamıştır.

MEHMET ALTINSOY (Devamla) — O, zâtâlinizin tefsiri. Atatürk'ü bu isnattan tenzih ederim.

Anayasanın kelimeleri üzerinde her hangi bir mütalâa serd etmekten kendimi alıkoymıya çalıştım ve bundan sonra da çalışacağım:

Efendim, benzeniz gönderişme hürriyetinin mahiyeti hakkındaki mâruzatımı arz edeceğim. Kanunda «gönderişme hürriyeti kanunla düzenlenir» deniyor. Muhterem komisyon, Anayasa tasarısı gerekçesinin bir çok yerlerinde buyuruyorlar ki, «Hürriyetlerin mahiyetinin tanzimini hususi kanunlara terk eden kanunlara bakmayı tercih etmedik böyle Anayasalara iltifat etmedik» diyorlar.

Halbuki burada, gönderişme hürriyetinin tanziminde bu yola iltifat etmiş olduklarını, beğenmedikleri tarza tevessül etmiş olduklarını ispat etmiş bulunuyorlar. Gönderişme hürriyetinin mahiyeti, hududu bir hususi kanunla düzenlenir diye kanunla tâyin edilmesine dair hüküm sevk edilmiştir. Bunun Anayasanın sistemine, hazırlanış tarzına uygun olmadığı kanaatindeyim. Bu bakımdan, bu hürriyeti eğer Anayasa kabul ediyorsa, evveleminde gönderişme hürriyeti vardır demeli, mahiyetini tâyin etmelidir. Sonra da bu hürriyetin kullanış şeklini hususi bir kanunla tanzim etmeyi düşünmelidir. Bu bakımdan gönderişme hürriyeti bize bildirmemiş oluyor bu tasarıda. Kaldı ki, mahiyet ve hususiyetini bilmediğimiz bir hürriyet üzerinde münakaşa etmemiz de imkânsızdır. Bu sebeple muhterem komisyon bu hürriyetin mahiyetini bize vermedikçe üzerinde münakaşa yapamıyacağımız için komisyona havale edilmesi lâzımgelmektedir. Fıkırayı geri alıp mahiyetini belirterek bize getirirlerse, fikirlerimiz söyliyebileceğimiz veya bu muğlak fıkranın kanundan çıkarılmasını komisyonun kabul edeceği kanaatinde bir takrir takdim ediyorum, kabulünü Yüksek kurulunuzdan rica ederim.

BAŞKAN — Nedim Ergüven.

NEDİM ERGÜVEN — Vazgeçtim efendim.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Bir dakika içerisinde arzı malûmat edeceğim.

Komisyon sözcüsü; tasarının tümü üzerindeki mâruzatımda gönderişme hürriyetinin Anayasada yer aldığı beyan ettiğimi ve beğendiğimi, tasvibettiğimi, şimdi ise bundan tamamen rücu edip aksi fikri müdafaa ettiğimi söylediler. Her halde yanlış olacaktadırlar. Tümü üzerindeki mâruzatımda, gönderişme

hürriyetini müdafaa hattâ bahis mevzuu etmedim. Bahis mevzuu etmediğim bir şeyin müdafaası da bahis mevzuu olmayacağı gibi; arkadaşlarımın da zabıtları mesnet ederek buraya getirip, bahis mevzuu edip etmediğimi Yüksek Heyete sunması gerekirdi ki bu hangisine yönelmiş olacağımı ifade edecektir. Bunu bahis mevzuu dahi etmiş değilim. Gönderişme hürriyeti, yeni tasarıda yeni bir hüküm olarak son fıkrada yer almaktadır. Tekrar edeyim. Hiçbir memleketin Anayasasında bu kadar teferruat bahis mevzuu edilmemiştir. Anayasalar bu derece teferruata inmezler. Hindistan Anayasası ile teferruat bakımından yarışa çıkmış bulunmaktayız. Dünya Anayasaları yanında teferruatta birinci geliyoruz. Hiç olmazsa 3 neü, 4 neü olalım. Hindistan Anayasası gibi uzun ve teferruatlı bir Anayasadan kaçınalım. Gönderişme hürriyetine ait hükmün çıkmasında ısrar edeceğim.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, insanlar yanılabilir. Bir yanlışlık olabilir. Yalnız şu kadarını arz edeyim ki, Sırrı Atalay'ın bahsettiği husus hakkında not almışım; ve cevap veriyim diye hazırlanmışım. Konuşmalar ve konuşan arkadaşlar o kadar arka arkaya sıralanmış ki, belki Sırrı Atalay değil de başka bir arkadaş bahsetmiş olabilir. Binaenaleyh, hata ettiysem özür dilerim. Mademki, teklifiniz böyle imiş, mesele tavazzuh etmiştir.

BAŞKAN — Önergeleri okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

17 nci maddenin «son fıkrasının» çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Yüksek Başkanlığa

17 nci maddenin son fıkrasının komisyona iadesi ile mahiyetinin tayininden sonra müzakerenin yapılması hususunun temin olunmasını arz ve teklif ederim.

Mehmet Altınsoy

Sayın Başkanlığa

17 nci maddenin son fıkrasının kaldırılmasını ve maddenin böylece kabulünü arz ve teklif ederim.

T. M. Üyesi
Nedim Ergüven

Madde 17. — Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz.

Yüksek Başkanlığa

Maddenin son fıkrasının baştarafına (haberleşme ve) kelimelerinin ilâvesini arz ve teklif ederim.

Hızır Cengiz

BAŞKAN — Evvelâ maddenin son fıkrasının çıkarılması hakkındaki takrirleri okuyoruz.

(Sırrı Atalay'ın takriri tekrar okundu.)

(Nedim Ergüven'in takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bu iki önerge de birbirinin aynıdır.

NEDİM ERGÜVEN — Bendeniz sabahleyin teklif etmiş olduğum önergeden, «her türlü araç» çıktığı için, bu şekil ile oya konmasını rica edeceğim.

BAŞKAN — Şimdi, evvelâ Sayın Sırrı Atalay'ın son fıkranın çıkarılması hakkındaki önergesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge kabul edilmiştir.

NEDİM ERGÜVEN — Bu takrirle benim takrir aynıdır. İştirak ediyorum.

BAŞKAN — Bir de maddenin komisyona verilmesi hakkında bir takrir var.

(Hızır Cengiz'in takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bu da kaldırılan fıkra hakkında idi. Onun için oya koymuyorum.

(Mehmet Altınsoy'un takriri tekrar okundu.)

MEHMET ALTINSOY — Efendim, kaldırılması kabul edildiğine göre değiştirme bahis mevzuu değildir.

BAŞKAN — Takririnizi geri mi alıyorsunuz?

MEHMET ALTINSOY — Hayır, almıyorum.

BAŞKAN — Bu takririn de oya konmasına lüzum kalmamıştır. Oya koymuyorum.

CEMİL SAİT BARLAS — Matlapdan gönderişme çıkacaktır. Komisyon mutabakatını beyan ediyor mu?

BAŞKAN — Komisyonun bir sözü var mı?
KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Biz umumiyetle fıkranın kalmasını müdafaa ettik.

BAŞKAN — Son fıkranın çıkarılması hakkındaki önerenin nazara alınması üzerine komisyon bir şey diyecek mi?

MUAMMER AKSOY — Hayır efendim.

BAŞKAN — Haberleşme ve gönderişme hürriyeti başlığına ne diyor komisyon?

MUAMMER AKSOY — Efendim, gayet tabii aşağıdaki fıkra çıkınca, mecburen matlahı da ona uygun olacak ve çıkacaktır.

BAŞKAN — Bu şekilde maddeyi bir daha okuyoruz.

c) Haberleşme hürriyeti

MADDE 17. — Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz.

BAŞKAN — Bu şekliyle 17 nci maddeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler...

HAYRETTİN ŞAKİR PERK — Efendim, usulü dairesinde hâkim tarafından denmiş, ötekilerine koyduğumuz zaman buna da koymak lâzımgelmez mi? (Kanunda var, sesleri)

BAŞKAN — Kanunda uygun olarak tâbiri varmış.

17 nci maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... 17 nci madde değişik şekliyle kabul edilmiştir.

III. Seyahat ve yerleşme hürriyeti.

MADDE 18. — Herkes, seyahat etme ve dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet, ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadî ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluğuyla ve kanunla sınırlanabilir.

Türkler, yurda girme ve kanun hükümlerine göre yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Muhterem arkadaşlarım, huzurunuzda eski iktidar zamanında çok ıstırabını çektiğimiz bir konuya taallük eden seyahat hürriyetine mütaallik bir madde bulunmaktadır. Bu maddede 1924 Anayasasından

çok ileri gidilerek seyahat hürriyetinin tahdit edilmesi bahis mevzuu edildiği kanaatindeyim. Filhalkîka 1924 Anayasasında bulunmayan yerleşme hürriyeti, yeni Anayasada seyahat hürriyeti ile birlikte tedvin edilmiştir. Ancak müstakbel Devletimizin, milletimizin gelişmesi bakımından yerleşme hürriyetinin tâbi olması düşünülen şartlar, seyahat hürriyetine de raci kılınmıştır. Meselâ «millî güvenliği sağlamak» üzere icabında seyahat hürriyetini önleyebilecek birtakım tedbirlerin alınmasını mümkün kılacak bir hüküm sevk edilmiş bulunmaktadır.

18 nci maddenin gerekçesinde seyahat hürriyeti ile yerleşme hürriyetinin birbirinden tefrik edildiği ve yerleşme hürriyetinin birtakım daha sıkı şekil ve şartlara tâbi kılındığı ifade edilmiş ise de madde metninde bu hususta hiçbir sarahat yoktur. Maddede gerek yerleşme hürriyeti gerekse seyahat hürriyeti aynı şartlara tâbi kılınmış bulunmaktadır. Sayın komisyon sözcüsü bu hürriyetler konusunda konuşurken, ya yabancı anayasaların metinlerine müracaat etmek veya beynelmîl hukuk vesikalarına başvurmak ihtiyatındadır. Bu noktada Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin ilgili 13 nci maddesinde seyahat hürriyetinin o kadar sıkı şartlara tâbi tutulamıyacağını derpiş edilmiş bulunmaktadır. Buna göre «Herkes her hangi bir devlet arazisi dâhilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet etme hakkını haizdir.»

Binaenaleyh, bu beynelmîl hükmü bertaraf edecek şekilde seyahat hürriyetini zedelemeye imkân verecek şekilde maddenin tedvin edilmemesi ıktiza eder kanaatindeyim.

1924 Anayasamızda seyahat hürriyeti üç şartın tahakkuku halinde kayıtlamaya tâbi tutulmuştur. 78 nci maddeye göre hüküm şu idi: «Seferberlikte ve idareî örfiye halinde veyahut müstevli emrazdan dolayı kanunen müttehaz tedabir icabatından olarak vaz'edilecek takyidat müstesna olmak üzere seyahat hiçbir suretle takyidata tâbi tutulamaz.»

Binaenaleyh, üç şartın tahakkuku halinde ki, seyahat hürriyeti takyidata tâbi tutulabiliyordu: Seferberlik, örfi idare ve salgın hastalıkları halinde, kanuna uymak suretiyle birtakım tedbirler almak bahis mevzuu idi.

Şimdi huzurunuzdaki madde ile bu hürriyet «millî güvenliği sarsacak» hallerde dahi kayıtlamaya

nabilecektir. Bu demektir ki, meselâ Sayın İsmet İnönü'nün bir Kayseri seyahati millî güvenliği sarsacak mahiyette olduğu kanaati ve mülâhaza-
siyle ilerde, icabında Hükümetçe takyidata tâbi tutulacaktır. Bu hususta kabul buyurduğunuz 8
nei maddeyi nazarı itibara almak lâzımdır.

Filhakıka 8 nei madde, Anayasa hükümlerinin doğrudan doğruya yürütme organı tarafından uygulanabileceğini derpiş etmektedir. Binaenaleyh, iktidarı elinde bulunduranlar, muarız ve muhaliflerinin, millî güvenliği sarsacak diye ve Anayasayı doğrudan doğruya tatbikına dayanıyor-
rum iddiasıyla, seyahat hürriyetlerini kayıtlıya-
bilecek ve icabında birtakım önleyici tedbirler alma imkânını bulacaktır. Denebilir ki, «bu hu-
susta ayrıca bir kanun tanzim edilecektir, binaen-
aleyh, doğrudan doğruya Anayasanın uygulan-
ması bahis mevzuu değildir» Fakat, yüksek mâlû-
munuzdur ki, âmme hürriyetlerini kanunlara müphem ve muğlak ibareler koymak yahut Ana-
yasanın şu «millî güvenliği sağlamak» ibaresini ilgili kanuna aynen almak suretiyle, aynı neticeye
varmak mümkün değildir. Bu bakımdan bendeniz seyahat hürriyeti ile yazışma hürriyetinin birbi-
rinden tefrik edilmesinde iki ayrı madde halinde tanziminde zaruret bulunduğuna şahsan kaaniim.
Bu hususu temin edecek bir önerge takdim ediyorum.

İcabettiği takdirde, eğer bu önerge yüksek iltifatınıza mazhar olursa ayrıca yerleşme hürri-
yetine ait bir önerge de takdim edeceğim.

BAŞKAN — Sayın Hamza Eroğlu.

HAMZA EROĞLU — Çok muhterem arkadaşlarım; 18 nei maddenin ikinci fıkrası şöyledir. «Türkler, yurda girme ve kanun hükümlerine göre yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.»

Bu hüküm, yabancıları yurda girmek, yurt dışına çıkmak hürriyetinden mahrum tutmak hedefini ifade ettiği için, bizzet muteber addedilmektedir. Ancak, yeni hazırladığımız Anayasada ana hak ve hürriyetleri, yalnız vatandaşlara değil, yabancılara da teşmil ederek genişlettik ve bunun mihrakını da ferdin şahsiyeti olarak ele aldık. Bu bakımdan bu tahdidi uygun görmemekteyiz. Çünkü yabancıların yurda girmeleri ve yurt dışına çıkmaları bâzı tahditlere tâbi tutulabilir.

Eğer bu fıkra bu şekilde kalacak olursa, bu fıkra hükmü aynı zamanda 13 neü maddenin sisteme de uygun gelmez. Çünkü 13 neü madde

hem yabancıya ve hem de vatandaşa hak ve hürriyetleri tanımış bulunduğu için, ancak bu hak ve hürriyetlerin kanunla sınırlanabileceği esas olduğundan 18 nei maddenin 2 nei fıkrası Anayasanın ana hak ve hürriyetlerinin gayesine ve sistematığına uygun gelmediği kanaatindeyim. 18 nei madde hakkında tanzim etmiş olduğum takririmi müsadaenizde huzurunuzda okuyacağım.

Milletlerarası hukuk kuralları mahfuz kalmak kaydıyla herkes yurda girme ve yurttan çıkma hürriyetine sahiptir.

Burada milletlerarası kurallar kaydıyla şunu anlatmaya, ifade etmeye çalıştım. Milletlerarası hukuk kaynağı olan andlaşmalarla, umumi olsun, hususi olsun yabancıların yurda girme hürriyeti tahdidolunabilir. Bunun tatbikatta misallerine tesadüf edildiği için, böyle bir hükmün konulmasında fayda vardır.

Ayrıca milletlerarası hukukun diğer bir kaynağı olan örf ve âdete göre de, devlete yabancıların memlekete girmesi hususunda bâzı salâhiyetler tanınmıştır. Demek ki, milletlerarası hukuk kuralları mahfuz kalmak şartıyla» diyecek olursak, Devlete yabancıların Türkiye'ye girmesi hususunda birtakım hak ve salâhiyetler tanınmış olur. Hiçbir zaman bir yabancıların vatandaş gibi yurda girme hürriyetinden istifade etmesine imkân yoktur. Biz, teklifimizde 18 nei maddenin 2 nei fıkrasında olduğu gibi, kanun hükümleri ile bunun ifadesine lüzum görmüyoruz. Çünkü, bu ifade zaten 13 neü madde ile de belirtilmiştir. Bu bakımdan kanun hükümleri ifadesinin kaldırılmasını uygun görmekteyim. Sayın komisyon arkadaşlarımızın da bir yanlışlığa mahal vermemek için teklifi kabul etmelerini rica edeceğim.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, bendeniz 18 nei maddenin 2 nei fıkrası üzerinde duracağım. Bu ikinci fıkra yabancılara dayanıyor. Çünkü yabancılara ait hüküm 13 neü madde ile hallü fasıl edilmiştir.

Bu fıkra, «Türkler, yurda girme ve kanun hükümlerine göre yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.» diyor. Türklerin yurda girme hürriyetini kabul ediyorlar, yurt dışına çıkmayı takyidatta tâbi tutuyorlar. Bu 11 nei madde ile tenakuz teşkil etmektedir. Hem de bâzı iera makamlarına salâhiyetler vermektedir. Her Türk vatandaşının nasıl Türkiye'nin bir başından diğer bir başına gitmesi, dolaşması tabii hakkı ise, yurt dışı

na çıkması da o şekilde tabii hakkı olmalıdır. Bu bakımdan kanun hükümlerine tâbidir hükmü buraya konmamalıdır. Geçmiş zamanlarda pasaportlar ilgili Bakanların dolaplarında bulunurdu. Bu devri hatırlatmıyacağım. Bilhassa döviz ktlığı bakımından yurt dışı seyahatler icra makamlarının keyfi takdirlerine bırakılmaktadır.

Binaenaleyh, bu kalkarsa, dövizlerin dahi nasıl memleketeye ticari eşya girmesi için bir kota ayrılıyorsa, seyahat etmek için de bir kota ayrılır, vatandaşlar arasında eşit olarak tatbik edilir, vatandaşlara yurt dışına çıkma hakkı sağlar. Bu hüküm burada bulunduğu müddetçe, vatandaşın yurt dışına çıkması icra makamlarının keyfine kalmış, dışarı çıkmak isteyenlerin nüfuz derecesine bağlı kalmış olur.

Komisyon dan rica edeceğim, taktir de vermiyorum; sebebi de görüşüme iştirak edeceklerini zannediyorum. Yurt içine girme ve yurt dışına çıkma birbirinden farklı değildir. Bu hürriyetin bizatihi kendisidir. Bizi demirperde gerisinden ayıran ana hükümlerden birisidir. Bizim demirperde gerisindeki memleketlerden farkımız da yurt dışına çıkmak serbestisidir. Kanuna bunu koyduğumuz takdirde demirperde gerisi kanununa yaklaşmış oluruz. Rica ediyorum, komisyon lütfetsin.

BAŞKAN — Sayın Kasım Gülek.

KASIM GÜLEK — Vazgeçtim efendim.

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Komisyon dan şu noktanın aydınlanmasını rica edeceğim. Belki vakıalara uygun değildir ama, hatırıma geldi. Maddenin son fıkrasına göre Türklerin yurda girişi mutlak surette serbesttir. Ancak yabancı memleketlerde bulunan Türk vatandaşlarından kanunlarımıza göre memleketimize girmemeleri lâzım gelenler bulunabilir. Bu varsa? Memleketeye girmeleri mutlak surette olacaktır. Böyle bir kanun varsa Anayasanın bu kanunla bağdaşması ne surette olacaktır? Sorunun muhtevası mevcutsa bu olabilir. Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Emin Soysal, buyurun.

EMİN SOYSAL — Bendeniz, bu maddeyi hürriyetler bakımından tehlikeli görmekteyim. Herkes seyahat etme ve dilediği yere yerleşme hürriyetini haizdir. Buraya kadar iyi... Bundan sonra, tehlikeler kendisini gösteriyor. Bu seyahat etmek hürriyeti; millî güvenliği sağlamak, salgın hastalıklarını önlemek, kamu mallarını korumak,

sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirmek için bir kanunla sınırlanabilir. Burada «sosyal» kelimesi sabık iktidar gibi bir iktidarın eline geçerse, Anayasadaki sosyal kelimesi ile seyahat hürriyetlerini pekâlâ çeşitli bahanelerle kaldırabilir.

Sosyal kelimesi için içine girmiştir. Seyahatin iktisadi ve tarımsal gelişme ile münasebetini nasıl ayıracaksınız? ki, bu buraya girmiştir. Şahsan ben bu maddeye muhalifim. Böyle bir madde son derecede tehlikelidir. Bilhassa seyahat hürriyetini baltalar. Kayseri seyahatini misal olarak alalım. Anayasada seyahat hürriyeti vardı. Devletin Kayseri'ye giden şahsı korumak elinde değil midir? Tren Devlete aittir. Burada tehlike vardır. İsmet İnönü için Kayseri'ye giremez diye, treni üç saat bekletiyor, diğer vatandaşların hürriyetini de tahdit eder. İşte buradaki iktisadidir, sosyal, tarımsal gibi birtakım sebepler ileri sürülerek yarın da aynı hâdiseye yol açılabilir. Binaenaleyh bu maddeye sarahat verilsin veya tamamen kaldırılınsın. Yarın her hangi bir yerde çıkacak bir hâdiseye sosyal denemez mi? Komisyon dan rica ediyorum bu fıkrayı geri alsın.

BAŞKAN — Seyfi Öztürk.

SEYFİ ÖZTÜRK — Muhterem arkadaşlarım, sözlerime, komisyon dan bir istirham ile başlayacağım. Lütfetsinler, bu nokta üzerinde fazla ısrar etmesinler, maddeyi geri alsınlar. 10 ncu madde müzakere edilirken uzun münakaşalar yapıldı. Temel hak ve hürriyetleri sınırhyan engelleri kaldırırken, buraya yeni bir engel koyuyoruz. Madde bu haliyle dahi insana dehşet vericidir. Bilmem hatırlar mısınız, matbuat Abdülhamit devrinde bile hukuki hürriyete hasipti. - Matbuat kanun dairesinde serbesttir dendi. - Kanuni daire, kısıla kısıla, darala darala, nokta oldu. Hürriyetin de sadece adı kalmıştı. Bunun gibi 18 nci maddede bir seyahat hürriyeti var ama bu yeni şekilde yepyeni bir hürriyetsizlik getiriyor. Millî güvenlikten ne anlıyorlar, bunun ölçüsü nedir, bunu anlıyamadık. Sizin için güvenlik tâbiri başka, benim için daha başka olabilir. Bunu iktidarların takdirine bırakmak, bu memleketeye yeni facialara yol açmak demektir. Maddenin birinci fıkrası seyahat hürriyetlerini yok etmeye mütemayil hükümler taşıdığı gibi son fıkrasına da dikkat etmek

lâzımdır. Türkler serbestçe yurda girecekler, fakat çıkarken kanun hükümlerine tâbi olacaklardır. Kanun hükümleri nerede iktidarın takdirine bırakılmış. Bu takdir ölçüsünün mahiyeti hakkında bir misal vermek istiyorum. Real-Madrit - Fenerbahçe futbol maçı için döviz bulunur. Fakat Hacca gitmek isteyenler için döviz yoktur. Yine yaz aylarında Avrupa'ya gitmek için bazı vatandaşlara döviz tahsis edilirken, diğer vatandaşlara döviz verilmez. Tabii bunları kötü tatbikat örneği diye arz ediyorum. Binaenaleyh iktidarlara kanunlarla hudutsuz takdir salâhiyeti verdiniz mi, seyahat hürriyeti gölgelenebilir. Bu sebeple lütfet-sin, komisyon direnmesin, bu maddeyi geri al-sın.

BAŞKAN — Vedat Dicleli.

VEDAT DİCLELİ — Efendim, bu madde seyahat hürriyetini değil, neredeyse seyahat hürriyetsizliğini tedvin etmektedir. İkinci fıkrada tedvin edilmek istenen seyahat ve yerleşme hürriyetini bu ana hükme bağladığımız zaman seyahat hürriyeti seyahat hürriyetsizliği şeklinde tecelli etmektedir. Bu itibarla benim de ricam, kanunun bu maddesinin geri alınmasıdır. Seyahat hürriyeti diye başlayan birinci fıkradan sonraki fıkrayı yerleşme hürriyeti olan ayrı bir fıkra halinde tedvin etmelidir. Sosyal kelimesine muhterem arkadaşlarım temas ettiler. Ben de terimoloji bakımından tarımsal kelimesine dokunacağım. Tarımsal, kaynakları ve neticeleri itibariyle iktisadi bir faaliyettir. İktisadi dedikten sonra ayrıca tarımsal demek fazladır. Bu itibarla iktisat mefhumu içinde tarım da mündemiçtir. Komisyondan rica edeceğim, maddeyi yeniden tadil ederken tarımsal kelimesini, bu iktisadi gelişmeler içinde pekâlâ ifadesini bulmuş olduğundan, çıkarmalıdır.

Son fıkra hakkında arkadaşlarımızın teklifleri yerindedir.

Teşbih caizse adeta dökülmez hokkalara benzetiliyor. Vatandaş Türkiye'ye giriyor fakat çıkması mümkün olmuyor. Eğer bir tahdit yapacaksak yurda girmede olduğu gibi çıkmada da bir şey düşünmemiz iktiza eder.

MUAMMER AKSOY — Efendim, izin verirseniz komisyon konuşsun. Çünkü konuşmalar aynı istikamette oluyor.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY (Devamla) — Muhterem arkadaşlarım, hiçbir zaman arkadaşlarımızın konuşma hakkını tahdidetmek aklımızdan geçmez. Fakat şimdi arka arkaya üç - dört arkadaş hep aynı nokta üzerinde durdu. Onun için, komisyon görüşünü açıklarsa, belki vuzuha varmış oluruz. Meselâ bir arkadaşımız diyor ki, «İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, seyahat hürriyetini serbest bırakmıştır. Bu beyannamenin 13 ncü maddesinde seyahat hürriyeti fertlere tanıdığına göre, bu hürriyet tahdid edilemez», arkadaşım görüşüne asla katılmıyoruz. Evvelâ bu tahdit, eski Anayasamızda da vardır. Yine İnsan Hakları Evrensel Beyannamesininin 29 ncü maddesininin 3 ncü fıkrasını okursak, görürüz ki, beyannamede tanınan haklar, «Demokratik bir cemiyette ahlâk, nizam ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için tesbit edilmiş kayıtlamalara tâbidir.» görülüyor ki, bu gibi kayıtların yer alabileceği, bizzat beyannamede belirtilmektedir. 13 ncü madde, sadece genel olarak bir hak vaz' ediyor. Bunu sınırlama imkânı elbette var. Kendi ihtiyaçlarımıza göre, diğer memleketlerde olduğu gibi biz de, bazı kayıtlayıcı hükümler koyduk. Öyle zannediyorum ki, bu suali de cevaplandırmış oluyoruz.

Misal olarak verdikleri İnönü'nün Kayseri'ye gitmesi meselesine gelince: Maddenin kullandığı tâbirin bununla hiçbir alakası yoktur. Evvelâ kayıtlama kanunla olacaktır. Kanunda İnönü falan yere gidemez diye bir hüküm elbette ki, konulamaz; ve bundan önce de konmamıştır. Kanun Anayasaya uygun olarak, Millî güvenliğe aykırı olan bir yerleşmeyi veya «bir yere girişi» menediyorsa, böyle bir hüküm, İnönü'nün Kayseri'ye gitmesine mâni olamaz. İnönü'nün Kayseriye gitmesine, bu kanun hükmü sayesinde değil, kanunları ve bizzat Anayasayı hiçe sayan, hukuk dışı, keyfi emirler ve bu mahiyetteki tatbikat ile mâni olunmuştur. Eğer yeni Anayasamızın, kanunsuzlukları, keyfi hareketleri imkânsızlaştıracağımı zannediyorsak, Anayasadan çok fazla şeyler bekliyoruz demektir. Şimdi gelelim kayıtların muhtevasına: «Millî Güvenliğin sağlanması, salgın hastalıkların önlenmesi», bu kayıt muhtelif Anayasalarda vardır. «Kamu mallarının korunması», yani ormanların, madenlerin korunması gi-

bi. Bunları sağlamak için gerekli kanunlar çıkarılacaktır. Anayasada böyle hüküm bulunmadığı takdirde, memleketin hayatı bakımından çok önemli olan tedbirler, kanunla dahi alınmayacaktır. İşte bu sebeple, bütün bunların sağlanması için «kanunla» gerekli hükümleri koyma imkânı ön görülmüştür. Ve burada bir taraftan seyahat, diğer taraftan da yerleşme hürriyeti beraberce düzenlenmektedir. Yeni Anayasalarda umumiyetle böyle yapılmaktadır. Batı Almanya'da, yerleşilen yeri değiştirme bakımından dahi tahditler konmuştur. Bu tahditler, eski Anayasamızda olduğu gibi yalnız seyahat hürriyetini menedici mahiyette değildir. Seyahat ve yerleşme hürriyetleri, birlikte düzenlenmiştir. İşte bu kayıtlamalardan bir kısmı, iki hürriyeti birden kayıtlamaktadır. Diğer bir kısmı ise, sadece yerleşme hürriyeti için bahis konusu olacaktır. Her zaman tekrar etmek zorunda kalıyoruz ki, bu kayıtlamalar hangi istikamette olursa olsun, bir hürriyetin özüne dokunamayacak, onu imha etmeyecektir. Her hürriyetin kendi özelliğine göre, sı veya bu istikamette sınırlamalar yapabilecektir. Ama bunun hududu da, 11 nci maddedeki kaidede belirtilmiştir.

Istanbul'daki Komisyonun, çok daha geniş tâbirler kullanarak kaleme aldığı bir maddede vardır; müsaade ederseniz bunu aynen okuyalım: «Madde 21. — (Fıkra 2. —) Bu hürriyet ancak, millî güvenliği sağlama, salgın hastahkları önleme, kendi kendini geçindirmeyen kişilerin kamu tüzel kişilerine yük olmasını önleme veya giderme kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve zırai ıslahatı gerçekleştirme amaçları ile, kanun tarafından sınırlanabilir.» Görülüyor ki, hürriyet çok daha ileri giden ölçüde tahdid edilmiştir: «Amaç» dan bahsediyor. Bizim getirdiğimiz metinde, «zaruret» şart koşulmuştur. Tekrar edelim ki, bu kayıtlamalar ancak kanunla olacaktır.

Muhterem arkadaşlar, memleketimizin bâzı özel ihtiyaçları, özel hükümleri gerektirmektedir. Büyük partilerden Cumhuriyet Halk Partisinin vermiş olduğu cevabın 9 ncu sayfasında şöyle deniliyor: «Ormanlık ve dağlık yerlerde oturan vatandaşların geçimlerini ve refahlarını sağlamak için, Devlet gerekli tedbirleri alır. Ormanın korunması, bilhassa üzerinde en çok durduğumuz ve düşündüğümüz meseledir. Or-

manın yetiştirilmesi ve erozyonunu önlenmesi için, devlet, mülkiyet ve ikamet haklarına kanunla gereken sınırları koyabilir.» Demek ki, yerleşme ve seyahat hürriyetini de sınırlamayı kastediyor. Orman kenarına yerleşerek tarla açmak için ormanı yakanlara, hemen her gün rastlanmaktadır. Fakat vatandaşların bu yerlere gidip yerleşmelerine nasıl mâni olabilirsiniz? Halbuki, bâzı vatandaşların belli mntaka ve mahallere akın etmek suretiyle oralara yerleşmesi neticesinde beslenme imkânı fiilen veya hukuken aksarsa, bu akına mâni olmak için Alman Anayasasında bile bâzı tedbirler derpiş edilmiştir: 11 nci maddenin 2 nci fıkrasında, «Yer değiştirme ve yerleşme hakları, kâfi geçim vasıtalarının bulunamaması sebebiyle kamuya özel mükellefiyetler teveccüh etmesi ve gençliğin sefaletten korunması... için, gerekli hâllerde ve ancak kanunla tahdid edilebilir.» Gerçekten Almanya'da, İsviçre'de bir komüne yerleşen bir şahıs geçinemediği takdirde, belediye bu mükellefiyeti üzerine almaktadır. Binaenaleyh, o mntakalara, bir hadden fazla bu gibi şahsın gelip yerleşmesi menedilebilmektedir. Bu da, yerleşme hürriyetini tahdittir. Biz de, kendi ihtiyaçlarımıza göre, görüştüğümüz maddedeki tahdidi koyuyoruz. Bu mülâhazanın ışığı altında mesele tetkik edilirse, anlaşılır ki, sözü geçen kayıtlayıcı hükümler, bilhassa ormanların korunması ve belli şehirlere kütle haline akınları düzene koymak ve buna benzer iktisadi ve sosyal gayelerle konulmuştur. Ve ne seyahat hürriyetinin toptan kaldırılması, ne de dehşetengiz bir hükmün getirilmesi bahis konusudur. Millî güvenlik kaydının bulunmasına sebep, memnu mntakalara girmeyi menetmektir ki, bu sınırlama, hem seyahat hürriyetini, hem de yerleşmeye hürriyetini ilgilendirir. Teferruatı kanun düzenliyecektir.

İkinci fıkraya ve bu fıkra yanında muhtelif memleketlerin anayasalarına baktığımız zaman, yurt dışına seyahat etme hürriyetinin, vatandaşlara prensip itibariyle tanındığını görürüz. Demokratik nizami geniş ölçüde kabul etmiş memleketlerde dahi, bu hakkın kanunla düzenleneceği, anayasalarda belirtilmiştir. İlgili şahsın askerlik yapıp yapmadığı, döviz tahdidatı lüzumu ve sair hususlar göz önünde bulundurulacak, bu hak kanunla bâzı hayıtlara tâbi tutulabilir.

Muhterem Cahit Zamangil'in sualine cevap olarak arz edeyim : Türk vatandaşlarının dışarıya çıkmalarında bir tahdit düşünülebilir; fakat yurda gelmeleri bakımından, hiçbir tahdit bahis konusu olmamak gerekir. Bir Türk vatandaşının yurda dönmesini kayıtlara bağlamak, vatandaşın hürriyetiyle ve en tabii hakıyla bağdaşmayan bir fikir olarak tezahür ediyor. Hanedana mensup bâzı şahısların yurda dönmelerinden endişe ediliyorsa, zaten bunlar vatandaşlık haklarından ıskat edilmişlerdir. Bu sebeple hiçbir tehlike bahis konusu olamaz.

SADETTİN TOKBEY — Bir sual soracağım.

BAŞKAN — Buyurun.

SADETTİN TOKBEY — Efendim, bu madde, seyahat ve yerleşme hürriyeti olarak ifade edilmiştir. Yerleşme hürriyetini izah ettiler, bunu anladık, millî güvenlik deniyor, o da anlaşıldı. Yalnız salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeye ait seyahat hürriyetlerini menedecek bir misal verebilir misiniz? Madde metninde yerleşme hürriyeti bakımından bâzı tahditlerle burada münakaşa ediliyor. Seyahat noktai nazarından sosyal sebeplerle sizi seyahatten men ediyorum, diyebilir mi? Derse misali var mıdır, bunun? İktisadi ve tarımsal gelişmeler dolayısıyla sizi bu istikamette gitmekten men edebilir, önümüzdeki meclis de bunlara istinaden kanunlar çıkarabilir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Bu tehditlerin çoğu, yerleşme hürriyeti için bahis konusudur, seyahat hürriyeti için değil.

SADETTİN TOKBEY — O halde fıkrayı ayırım.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Komisyonunda şöyle bir kanaat hâsıl olmuştur : Her iki hürriyet birlikte düzenlenmelidir. İki hürriyeti ayırma şıkkı da, komisyonumuzda görüşülmüştür. Çoğunluğun tercihi, takdim edilen madde şeklinde olmuştur. Denmiştir ki, vâzı kanun günü gelip de ilgili kanunları düzenlerken, bu kayıtlardan hangilerinin, seyahat hürriyeti ve hangilerinin yerleşme hürriyeti bakımından sevk edildiğini nazarı itibara alacaktır. Seyahat hürriyeti için kanun koyucu tarafından caiz görülen kayıtların, yalnız yerleşme hürriyetine has-

redilmesi gerekmekte ise, böyle bir kanun hükmünün, Anayasanın ruhu bakımından seyahat hürriyetinin özünü zedelemiş sayılarak, iptale mahkûm olacağından endişe etmeye mahal yoktur.

SADETTİN TOKBEY — Efendim, eğer maddeyi geri alacaksınız sual sormıyacağım. Almayıcağınız konuşacağım.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — Diğer noktaları aydınlatmak lâzımdır. Kayıtlamaları, seyahat ve yerleşme hürriyetleri bakımından ikiye ayırıp, hangilerinin hangisine şâmil olacağını belirteceğiz.

BAŞKAN — Başka soru sormak isteyen arkadaş yoktur, söz Sayın Ahmet Oğuz'undur.

VEDAT DİCLELİ — «İktisadi» dedikten sonra, iktisadi faaliyetin bir cüzü olan «tarımsalı» da ayrıca belirtmeye bilmem lüzum var mıdır?

MUAMMER AKSOY — Şüphe ve tereddütleri gidermek için bunu özel bir surette belirtmeyi uygun gördük.

VEDAT DİCLELİ — Bu mevzuun içindedir.

MUAMMER AKSOY (Devamla) — İçinde ve dışında olup olmadığı münakaşasına yer vermemek için ayrıca belirttik.

AHMET OĞUZ — Muhterem arkadaşlarım, 18 nci maddede rastladığımız hususlar, şekil değiştirmek suretiyle, bundan sonra en az 20 - 25 maddede daha önümüze çıkacaktır. Sayın komisyonun hareket noktası şudur : İnsan hak ve hürriyetlerinin koruma hususunda Devlet âdeta titriyor. Onu korumak için, birtakım ana prensipleri ilk anda ortaya atıyor ve kabulleniyor. Bunun yanında memleket, yeni bir telâkki tarzı içinde, sosyal Devlet prensiplerini gerçekleştirmek için yeni vazifeler yüklenmek gayreti içindedir. Dikkat buyurursanız şu maddeler, insan hak ve hürriyetlerine karşı olan ana fikirleri bir şiir gibi ortaya atarken arkasından gelen maddeler, beli geniş, donu kısa gibi tâbirlerle boğa boğa, sosyal Devlet telâkkisi içinde kısa kısa bir protoplazma haline getiriyor. Bundan sonraki maddelerde göreceksiniz. Bu iki ana fikrin yani bir taraftan hak ve hürriyet, diğer taraftan sosyal Devlet telâkkisinin ışığı altında bu Anayasanın formunu alamamış olduğu gözükmektedir. Bu maddenin şu haliyle kalması halinde ben Başvekil olsam çıkaracağımız şu Anayasa ile, bu memlekette iktisadi bir diktatorya kürar ve ben

bir Salazar olabilirim. Arkadaşlar, şöyle ki memleketin sosyal inkişafı neticesi olarak köyden şehire, şehirden büyük şehire vâkı akımlara mâni olacak kanunlar çıkarılabilir, memleketin yedi sekiz milyonu bulan orman bölgesinde oturan insanları için kendi anlayışına göre ve Anayasaya muhalif olmamak şartıyla birtakım kanunlar isdar edebilirim. Şu mevsimde ekonomik sebepler dolayısıyla memleketteki seyahatin memleket iç hayatına darlık verilmesi görüşü ile memleketteki seyahatleri tahdid edebilirim. Şimdi arkadaşlarım, benim demek istediğim nokta şudur; bu maddeler tekevvün edecek şekillere göre değiştiriliyor. Bundan sonra mütemadiyen böyle şeyler gelecektir. Hudutsuz hürriyet, haysiyetlere riayet, insan haklarına tasallüt edilmeye mâni olunmak isteniyor. Bunun yanında sosyal Devletin fonksiyonu Türk Milletinin bünyesine uygun olarak zaptı rapt altına alınıp önümüze getirilecektir. İkinci madde sosyal Devlet telâkkisi anlayışının en son haddini veyahut bizim durumumuzda olan bir memleketin, intikal devresini geçirmek üzere olan bir Devletin her taraftan ikinci madde ile biran evvel getirilmesinde zaruret görülüyor. Çünkü hareket noktamız, insan hak ve hürriyetlerine imkân vermezsek, yine sosyal Devlet kurma arzusu ve emeli içinde ona tanınmak istenen birtakım hakların birbiriyle çarpıştığı noktada daima karşı karşıya geleceğiz. Bendenizin ricası şudur ki, sayın komisyon 2 nci maddeyi biran evvel getirmezse bundan sonraki maddelerde bütün arkadaşlarımız en iyi niyetlerle hareket etseler dahi mütemadiyen bu hususta münakaşa mevzuu ortaya çıkacak ve iş uzayacaktır. Bunun bilhassa tacilini rica ediyorum. Burada sosyal Devlet telâkkisini iyice belirtmeden, seyahat ve yerleşme hürriyetlerinin, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi tahdidetmenin hududunu bilmek lâzımdır. (Alkışlar)

BASKAN — Feridun Üstün.

FERİDUN ÜSTÜN — Muhterem arkadaşlar, öyle tahmin ediyorum ki, 18 nci madde üzerinde konuşan kıymetli hatiplerin vermiş oldukları misaller ekstrem noktalar halinde olmaktadır. kanaatime göre, komisyona haksız serzenişlerde bulundular.

Filhakika maddede bir tarzı tahrir istiyen bir nokta mevcuttur ve bu yapıldığı takdirde hiçbir endişe kalmıyacaktır. Burada biz mevzula-

rı bir noktadan alır bir noktaya götürmüş bulunuyoruz. Bendeniz de madde üzerinde bir iki nokta arz edeyim. Seyyahat etmeye madde metni mâni değildir. Madde, sözcüğünün de ifade ettiği gibi Millî Savunmamız, millî güvenliğimizi engelliyecek bâzı hallerde seyahat serbestliğini tahdit edici bir hükmün kanunda getirilmesini istihdaf etmektedir. İkinci fıkraya ise salgın hastalıklar dolayısıyla böyle bir yasağın konmasını kabul etmektedir bundan tabii bir şey olabilir mi? Diğer de büyük bir salgın hastalık vatandaşları perişan ederken o mntakadan çıkmayı veya o mntakaya girmeyi seyahat hürriyeti içinde kabul etmemiz imkânı var mıdır? Muhterem hâtipler bence seyahat hürriyeti ile yerleşme hürriyetlerini biraz birbirlerine karıştırarak mütalâa buyurdular. Bütün endişe de bundan tevellüt ediyor.

İkinci noktaya geleceğim; yerleşme hürriyeti bakımından komisyonun millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme bakımından maddeye sarahat vermiş olması bence şayanı şükrandır. Bugün memleketimizde beş altı milyon vatandaşımız ormanlar içinde yaşar, ne ile teşgüyüş ettiği malûm değildir. Bunu Anayasaya bağlamadan kanunla düzeltebilir miyiz? Sosyal adaletle kabili telif görebilir miyiz? Komisyonun bu hususu maddeye koyması bence şayanı şükrandır. Birçok yenilik getirmiştir. İktisadi terim de tarımsal faaliyette mündemiçtir buyurdular. Şimdi size soracağım; sabahtan beri komisyonun getirdiği maddeler vuzuhsuzdur diye, daha basit kelime ilâve edilsin diye tenkit ederiz. Tam bir madde getiririz, karşımıza her şeyde olduğu gibi, açıklığı ile belirtilmiştir, bu defa acaba bu ekonomi tâbirinin içinde ziraat mündemiç midir, değil midir? Niçin buraya koydunuz deniyor. Binaenaleyh, madde içinde tarımsal faaliyeti hassaten belirtmek lâzımdır ve ileride bu cemiyetin bekası için alınacak tedbirler bakımından bize vuzuh getirecektir. Bendeniz bir arkadaşımınla beraber bir takrir hazırladım. Takririmizde seyahat hürriyetini ve yerleşme hürriyetini iki parçaya böldük. İltibası ve içti-bahı önlemek için. Tasvibinize mazhar olursa müteşekkîr kahrım. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Alp Kuran.

ALP KURAN — Efendim, meselenin ehem-

miyetine binaen huzurunuzda tekrar geldiğim için özür dilerim. Sayın Komisyon Sözcüsü benim sözlerimi sözlerimin hududunu aşan bir şekilde tefsir ettiler. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13 ncu maddesi yanında, kanun vâzınının memleketin içtimai şartlarına göre gerekli tedbirleri alması imkânını sağladığını bendeniz de biliyorum. Ben, seyahat hürriyetinin istimali tarzı kanunla düzenlenmez demedim. Elbette her hürriyet gibi, toplantı hürriyetinin de bir sınırı bulunmak gerektiğinden, kanunla düzenlenecektir. Benim söylemek istediğim, 8 nci madde vasıtasıyla veya bir kanun hükmüyle «millî güvenliği sağlayacağız» iddiası ile, Hükümetin seyahat hürriyetine engel olabileceği hususudur. Bunu önlemek içindir ki, bu hususta bir önerge vermiştim. Fakat anlıyorum ki, maksadımı ifadeye imkân bulamamışım. Sayın Sözcünün serd ettikleri mütalâalara iştirak etmeye imkân olmadığı kanaatindeyim. Komisyon Sözcüsü arkadaşımız mütemadiyen Japonya Anayasasından, Alman Anayasasından bahsederler. Halbuki bizim bu konuda millî bir durumumuz var. Buna göre hareket etmek lâzımdır. İngiltere'nin bir anayasası yoktur ama bütün insan haklarını teminat altına almıştır. Eğer biz bunu memleketimizde temin etmek istiyorsak ve bugüne kadar da temin edememişsek bu hakların bir Anayasa teminatı altına alınmamış olmasından ileri gelmektedir.

Sayın Komisyon Sözcüsü, seyahat hürriyetinin İstanbul İlim Heyeti tasarısında aynı şekilde tanzim edildiğine temas ettiler. Ancak, bu arada, bir de Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinin çok değerli ilim adamları tarafından hazırlanan tasarının 17 nci maddesi vardır ve bu maddede seyahat hürriyeti bizim belirttiğimiz şekilde eski Anayasamızın 78 nci maddesine uygun olarak tedvin edilmiştir. İstanbul öntasarısından bahseden Sayın Komisyon Sözcüsününün objektif olmak için, bu maddeyi de kaydetmesi yerinde olurdu.

Bunun dışında şunu belirtmek istiyorum ki, Sayın İnönü'nün Kayseri seyahatinde, kanun cevaz verdiği, Anayasa cevaz verdiği halde, bu seyahate engel olunmak istenmiştir. Bu doğrudur. Ancak bendeniz diyorum ki, yeni Anayasamızda «millî güvenliği sağlamak için seyahat hürriyeti kayıtlanabilir» hükmü bulunursa, idari makamlarca bu iddia ile Sayın İnönü'nün veyahut

her hangi bir vatandaşın yeni Anayasamızın hükmüne dayanmak suretiyle engel olmak mümkün olabilecektir. Şimdi ben diyorum ki, eski idare zamanında, Kayseri olayında, Anayasa hükmüne rağmen ve Anayasaya aykırı olarak, Sayın İnönü'nün seyahatine engel olmuştur. Şimdi biz yeni Anayasaya «millî güvenlik» terimini koyarsak, bu aynı tâbiri kanuna intikal ettirmek suretiyle bu çeşit keyfi fiilleri Anayasaya uygun hale getirmiş olacağız.

BAŞKAN — Üç dakikanız bitmiştir. Genel Kurul kararlarına benim kadar sizin de saygı göstereceğinizi tahmin ediyorum. (Alkışlar)

Sahap Kitapçı.

ŞAHAP KİTAPÇI — Çok muhterem arkadaşlarım, 18 nci maddenin münakaşa mevzuu olan ve bir kısım arkadaşlarımız tarafından kaldırılması talebedilen hususlarını şöyle hulâsa etmek kabildir. Vatandaşlarımızın yurda girmesi serbest olması yanında yurt dışına çıkmaları halinde bunun kanun hükümleriyle takyidedilmesinin doğru olmadığı ve son fıkranın kanundan çıkarılması istenmektedir. Arkadaşlar, Anayasa esaslı prensip vâz'ettikten sonra bu prensiplerin nasıl tatbik edilebileceğini, ve memlekete gelenlerin nasıl bir takyide tâbi tutulacağını, bildiriyor. Bunun ancak kanunla mümkün olabileceği esasını vâz ediyor. Bunun mahzuru düşünülüyor, anlıyamıyorum. Bu itibarla 2 nci fıkra ile yurt dışına çıkmak umumiyetle serbest, fakat takyit ancak kanunla mümkün olabilir şeklindeki bir kaydın yanlış anlaşılmasına, yanlış tefsirine sebep maddede ve esbabı mucibede kâfi tafsilât olmamasıdır kanaatindeyim. Kayıtların yerinde olduğunu komisyon sözcüsü ifade ettiler. Bu kayıtlar teker teker gösterilmeden yerleşme ve seyahat hürriyetleri ancak kanunla takyidedilebilir dense idi, yani kamu mallarının korunması, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeler kanunla sınırlandırılmalı idi, belki seyahat ve yerleşme hususunda vâzı kanuna daha geniş yetkiler tanınmış olacaktı. Halbuki yarın vâzı kanun seyahat ve yerleşme hürriyetlerini bir kanunla takyidederken gösterilen şartlarla mukayyet olacaktır. Bu kayıtlar sosyal ve tarımsal olarak takyidedildiği zaman, siyasi yerleşme hürriyet kanunu ile takyidedilebilir dendiği zaman dahi vâzı kanunla daha geniş salâhiyet verilmiş olmuyor mu? Komisyonun ifade ettiği şekilde yarın vâzı kanununu takyidedici hükümler koyuyor. Bundan niçin kaçınıyor? Bir misal ver-

mezler mi dediler. Sosyal sebeplere misaller vermek şimdi mümkün olamıyabilir. Vâzı kanunun her şeyi göz önünde tutmak suretiyle maddeleri kaleme almamız lâzımdır. Bunlar, umumi prensipler olduğu için böyle yazılmış olabilir. Yarına bir imkân sağlıyan bu maddeden bir fikranın dahi çıkarılması yerinde olmayacaktır kanaatindeyim.

Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, bu kanuni tâbirde ısrar ediyorum. Bu hususu bir misal vererek arz etmek istiyorum. Meselâ bir kanun çıkar bu kanunun birinci maddesinde 21 yaşını bitirmiyen vatandaşlar yurt dışına çıkamaz, ve bu kanunun ikinci maddesine bu kanunu yürütmeye Bakanlar Kurulu memurdur dendiği zaman, bu kanun Anayasaya aykırı olmayacaktır. Gene başka bir misal arz edeyim, yurt dışına çıkacak vatandaşların durumu Bakanlar Kurulu kararname ile tanzim edilecek denirse, yurt dışına çıkmak tamamen tahdid edilmiş olacaktır. Kendileri medeni memleketler anayasalarından bahsettiler, 20 nci yüz yılın ortasında Alman Anayasasını misal olarak ele almak yanlıştır. Almanlar Doğu'dan, Batı'ya 23 milyon insanı işgal altında yerleştirmek ve mütteliklere hoş görünmek için bâzı hükümler koymuşlardır. Bu gibi şartlar altında Almanlar, Doğu - Almanya'dan, Batı - Bayera'ya halkı yerleştirmek için bâzı hükümler koymak mecburiyetinde kaldılar. Bu hususta bilhassa arkadaşımızın affını rica ederim. Alman Anayasasını bu meselede misal olarak ele alalım. Yarın Hükümet derse, bunu istediği gibi tahdid edecek demektir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, madde ile ilgili muhtelif fikirler ileri sürüldü. Bunlar diğer maddelerle de ilgili olduğu için, tavzih mahiyetinde cevap vermek ihtiyacını duyuyoruz. Komisyon, «İkide birde diğer memleketlerin anayasalarından bahsetmektedir. Kafamız karışıyor dediler.» Bir Anayasa yapılırken, müessese ve hükümlerin diğer memleketlerdeki emsallerini de göz önünde bulundurmamak, şüphesiz ki, çok yerindedir. Hürriyet nizamı, yalnız bizde ve ilk defa olarak kurulmuyor. Daha önce başka memleketler, bunun misalini vermişlerdir. Bu sebeple bir hal suretini izah ederken, diğer memleketlerden de örnekler vermeye mecbur kalıyoruz; ve bunun faydalı olduğuna kaaniiz.

Kaldı ki, komisyonu tenkit edenler, her hangi bir hükmün doğru olmadığını ileri sürerken, delil olarak, bu hükmün Batı âlemindeki mâna da hürriyete uygun olmadığından bahsediyorlar. İşte bizde bu sebeple, Batı âlemindeki anayasalardan misaller veriyoruz. «Batı hukuk nizamına uygun hürriyet nerede kaldı» diyorlar? Biz de verdiğimiz misallerle, nerede kaldığını gösteriyoruz. Meselâ tenkidi yapan arkadaşımızın bizzat kendisi; İnsan Hakları Evrensel Beynamesinin 13 ncü maddesinden bahsetmeyi ihmal etmediler. Muhterem arkadaşımız, Duverger'den bile nakiller yaptı Biz kendisinin yabancı kaynakları ıslah etmesine karşı, hiçbir itirazda bulunmadık. Nedense onlar, bizi kendilerinin faydalandıkları vasıttan mahrum etmek istiyorlar. Biz hiçbir zaman, bir hükmün gerekçesi olarak, başka memleket Anayasalarının hükümlerine dayanmadık. Hükmün lüzumunu, memleketimizin ihtiyaçları ve Anayasamızın sistemi bakımından izah ettik; ancak yardımcı delil olarak veya itirazlara cevap olarak diğer demokratik memleketlerin hükümlerini hatırlattık. Şüphesiz ki, mesele bir ölçü meselesidir. Ahmet Oğuz arkadaşımız da bu gibi mâruzata lüzum yoktur, dediler. Fikirlerine iştirak edemiyoruz.

İkinci madde ile meşhulünüz olan bir sosyal Devlet getirecek değildir. Konuştuk, karşılıklı olarak fikirlerimizi ifade ettik, şimdi sadece ismini koyacağız. Bu maddede sözü geçen «sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme» kaydını değerlendirebilmek için, ikinci maddede «sosyal Devlet» mefhumunu ifade edecek formül ve kelimelerin muhakkak şimdiden bilinmesine asla lüzum yoktur. 2 nci madde etiket maddesidir. Bu madde, Anayasanın karakterini, tüm olarak muhtevasını gösterir. Saniyen bu noktada muhteva bakımından mutabakata varılmıştır. Nihayet Sosyal Devlet mefhumu ile, görüştüğümüz madde hükmü arasında pekâlâsı da yoktur. Sosyal Devlet vasfı benimsenmemiş olmasa dahi, bir Devlet olarak kendi hayatını idame ettirmek için, Türk Devleti, iktisadi alanda, sosyal alanda ve diğer alanlarda elbette ki, tedbirler alacaktır. Ormanları koruma bakımından alınacak tedbirlerin, sosyal Devletle alâkası yoktur. Sadece memleketin hayatıyla ilgisi vardır. Bu hususta alınacak tedbirler, «sosyal» olmanın bir Devletin dahi alması mecbur olduğu tedbirlerdir.

Bu maddede yadırganacak hiçbir husus yoktur. Arkadaşlarım, bir noktayı tekrar arz etmek isterim: Bu Anayasadaki bir hüküm, tek başına ele alınıp değerlendirilemez. Bu Anayasa hükmü, bilhassa teminat rejimi ve teminat müesseseleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecek ve mânalandırılacaktır. Halbuki, bazı, muhterem arkadaşlarım bir hükme mâna verirken, bunlardan bazılarını tamamen unutmaktadırlar. Meselâ bir Anayasa Mahkemesi kurulmaktadır. Onu unutmaktadırlar. Bir ikinci Meclis engeli vardır, onu unutmaktadırlar. Yine bu muhterem arkadaşlarım, unutmaktadırlar ki, Anayasa da basın hürriyeti tam mânasiyle sağlanmıştır. Dördüncü kuvvetin daimî kontrolü mevcut demektir. Diğer taraftan idarenin bütün tasarrufları, yangının murakabesine tâbidir. Bütün bu müesseseler beraberce işlediği zaman, hükümlerin kötüye kullanılması imkânı, hemen hemen ortadan kalkacaktır. Bundan başka, bütün hürriyetlerle ilgili bir teminat mahiyetindeki 11 ne madde hükmü de hiçbir zaman unutmamak gerekir. Bu kadar teminat varken, artık endişe etmek doğru değildir. Şahap Kitapeçi arkadaşımız ifade etti, biz bu kayıtları koymazsak, o zaman kanun koyucuyu, fert hürriyeti aleyhine çok daha serbest bırakılmış olacağız. 1924 Anayasa projesi müzakere edilirken, o zamanki 78 ne maddeye «Kanunla düzenlenir» yolunda bir hüküm konması yüzünden fırtına kopmuştur. Bunu o zamana

ait zabitlerden öğrenmiş bulunuyoruz. Kayıtlama sebeplerini zikretmeden sadece, hürriyetin varlığını belirtmek doğru değildir.

Yabancıların durumunu ayrıca ele almak zorundayız. Yabancılar Türkiye'ye niçin gelecekler: Türkiye'deki tabiat güzelliklerini, tarihî eserleri görmek için veya bazı tetkikat yahut tahkikat yapmak için, hattâ bazı devletlerle hem hudut olduğumuz için gelecektir. Bütün bunları, bu fıkra da düşünmek mecburiyetindeyiz. Biz Anayasada sığınma hakkını ilân etmedik. «İnsan Haklarını tanımak, fakat memleketin emniyeti bakımından gerekli tedbirleri de almak», kanaatimizce doğru yolu teşkil etmektedir.

Seyahat hürriyeti ile yerleşme hürriyetinin birlikte veya ayrı ayrı düzenlenmesi meselesine gelince: Yüksek Heyetinizin bu husustaki görüşü belli oldu. Komisyonunda bu maddenin iki ayrı fıkra halinde düzenlenmesi hususu da münakaşa edildiği halde, bir fıkra olarak düzenlenmesi fikri galip geldiğinden; madde bu şekilde huzurza gelmişti. Tenkidler göstermektedir ki, seyahat hürriyetini ve yerleşme hürriyetini ayırıp her biri için ayrı ayrı sınırlar ve istisnalar vaz'etmek, daha hayırlı olacaktır. Bu bakımdan maddeyi geri alıyoruz. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, daha söz alan arkadaşlar var. Saat 17 de toplanmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 16,35

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 17,00

BAŞKAN — Kâzım Orbay

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Rifat Çini

BAŞKAN — Oturumu açıyorum efendim.
Sayın Emin Soysal. Yok. Sayın Alp Kuran.
ALP KURAN — Efendim, 18 nci madde
geri alındı.

BAŞKAN — Verilmiş olan önermeleri oku-
tuyorum efendim.

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddenin seyahat ve yerleşme hür-
riyetlerinin ayrı ayrı fıkralar halinde bu hür-
riyetlerin ilerde kötüye kullanmalarını önliye-
cek şekilde ve demokratik bir esasla hazırla-
mak üzere komisyona havalesini arz ve teklif
ederiz.

Sırrı Atalay

Sait Erdinç

Yüksek Başkanlığa

Seyahat ve yerleşme hürriyetinin sosyal,
iktisadi ve tarımsal gelişme ile tahdidi insan
hak ve hürriyetlerine mugayir olduğundan ve
esasen o hususlar siyasi partilerin takdir ve
programlarıyla ilgili bulunduğundan o ibare-
nin ve Devletin yalnız kamu mallarını değil
bilûmum malları koruması vazifesi olduğun-
dan o kısmın da maddeden çıkarılarak madde-
nin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif
ederiz.

Feyyaz Köksal

Orhan Köprülü

Madde 18. — Herkes seyahat etme ve di-
lediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir. Bu
hürriyet, ancak millî güvenliği sağlama ve sal-
gın hastalıkları önleme zorunluğuyla ve kanun-
la sınırlanabilir.

Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma
hürriyetine sahiptir.

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştiril-
mesini arz ve teklif ederim.

III. Seyahat ve yerleşme hürriyeti:

a) Seyahat hürriyeti.

Madde 18. — Olağanüstü hallerde veya
salgın hastalıklarından dolayı kanun gereğince
alınacak tedbirlerin kısıntılar dışında seyahat
hiçbir kayıt altına alınamaz.

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddenin aşağıdaki şekilde tadilini
arz ve teklif ederiz.

Erol Dilek

Nef'i Demirlioğlu

Madde 18. — Herkes, seyahat etme hürriye-
tine sahiptir. Bu hürriyet ancak seferberlik,
örfi idare veya salgın hastalıklar hallerinde
özel kanunlarıyla sınırlanabilir.

Millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları
önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisa-
di ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorun-
luğu ile ve kanunla konulacak kayıtlar dışın-
da herkes dilediği yerde yerleşme hürriyetine
sahiptir.

Türkler, yurda girme ve kanun hükümleri-
ne göre yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddedeki (seyahat) sözünün tasarı-
dan çıkarılarak yerine (gezi) sözünün konul-
masını teklif ediyorum.

Hikmet Kümbetlioğlu

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddenin 1 nci fıkrasındaki «kamu
mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal
gelişmeyi gerçekleştirme» kelimelerinin çıkarıl-
masını arz ve teklif ederiz.

Salih Türkmen

F. L. Karaosmanoğlu

Yüksek Riyasete

18 nci maddenin 1 nci fıkrasının 2 nci sa-
tırdaki (millî güvenliği) tâbirinin (millî sa-
vunma icaplarını) şeklinde tadilini arz ve tek-
lif ederim.

Esat Çağa

Yüksek Başkanlığa

Maddenin ilk fıkrasının son satırındaki zorunluğuyula kelimesinden sonra gelen «ve» kelimesinin kaldırılmasını arz ve teklif ederim. Bu suretledir ki, madde mânası vuzuh kesbedecektir.

Hızır Cengiz

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

18 nci maddenin, birinci cümlesinden sonra, «yerleşme hürriyeti ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme kamu mallarını koruma, sosyal ve iktisadi gelişmeyi gerçekleştirme zorunluğuyula ve kanunla sınırlandırılabilir.

Seyahat etme hürriyeti ise, ancak millî güvenliği sağlamak ve salgın hastalıkları önlemek için ve kanunla sınırlandırılabilir.

Türkler, kanun hükümlerine göre yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.

Suphi Doğan

Feridun Üstün

Sayın Başkanlığa

18 nci maddenin 2 nci fıkrasının hükmünün aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Hamza Eroğlu

Madde 18. —

Fıkra 2. — Milletlerarası hukuk kuralları mahfuz kalmak kaydı ile, herkes yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.

Yüksek Başkanlığa

18 nci maddenin 2 nci fıkrasının, «Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları» tâbiriyle başlanmasının münasip olacağını arz ve teklif ederim.

Bahri Çolakoğlu

BAŞKAN — Okunan önergelerin bir tanesi maddenin komisyona verilmesini istemektedir. Diğerlerinde ise, değişiklik teklifinde bulunmaktadır. Bunların en aykırısı maddenin komisyona iadesi şeklinde olmaktadır. Bunu yüksek oylarınıza sunacağım. Komisyon söz istiyor mu, öyleyse buyurun.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, konuşmaların ışığı altında, maddenin şu şekilde formüle edilmesini komisyon uygun görmüştür. Aynen arz ediyorum :

«Herkes seyahat hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme amacı ile ve kanun ile sınırlandırılabilir.

Herkes dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet ancak, millî güvenliğin sağlanması, salgın hastalıkların önlenmesi, kamu mallarının korunması, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirmek zorunluğuyula ve kanunla sınırlandırılabilir.»

3 ncu fıkra : «Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir.

Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir.» (Oya oya, sesleri)

BAŞKAN — Efendim, çeşitli önergeler vermiş olan sayın üye arkadaşlarımız kendi görüşlerinde ısrar ediyorlar mı? Önergeleri tekrar okunsun mu efendim? (Geri alsınlar, sesleri)

FERİDUN ÜSTÜN — Takririmi geri aldım. (Hepsi geri aldı, sesleri)

BAŞKAN — Geri almıyanlar söylesinler lütfen.

HAMZA EROĞLU — Geri almadım.

ALP KURAN — Geri almadım.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Geri almadım.

FEYYAZ KÖKSAL — Yerleşme hürriyeti bakımından geri almıyorum.

BAŞKAN — Önergeleri okutuyorum.

(Hamza Eroğlu'nun takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Hikmet Kümbetlioğlu'nun takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Feyyaz Köksal ve Orhan Köprülü'nün takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Takriri yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Sayın Alp Kuran önergesini geri alıyor mu?

ALP KURAN — Geri almıyorum, efendim.

BAŞKAN — Öyleyse önergeyi tekrar okuyoruz, efendim.

(Alp Kuran'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Önergeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Başka önerge yok, komisyonun yeniden yazmış olduğu maddeyi okuyoruz.

III. Seyahat ve yerleşme hürriyeti

MADDE 18. — Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir, bu hürriyet ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Herkes, dilediği yerde yerleşme hürriyetine sahiptir; bu hürriyet, ancak millî güvenliği sağlama, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal, iktisadi ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme zorunluğuyla ve kanunla sınırlanabilir.

Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

IV. Düşünce ve inanç hak ve hürriyetleri

a) Vicdan ve din hürriyeti

MADDE 19. — Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kamu düzenine veya genel ahlâka aykırı olmayan ibadetler, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.

Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama maksadıyla, her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler, yetkili mahkemece ve siyasi partiler, Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

BAŞKAN — Bu madde hakkında 15 sayın arkadaşımız söz istemiştir. Bu münasebetle tekrar istirham ediyorum. Arkadaşlarımız Yüksek Heyetin kararı ve hile maddeler üzerinde beşer

dakika konuşacaklardır. Ancak, benim ricam, her arkadaşımız, daha önce konuşan hatiplerin konusunu aynen tekrar etmesinler. Kabil olursa biraz daha dikkatli olsunlar. Böylece her halde tasarının müzakeresini daha çabuk bitirmiş oluruz, düşüncesindeyim.

İlk söz Sayın Abdülhadi Toplu'nundur. (Söz alanların isimleri okunsun, sıramızı bilelim, sesleri)

Okuyoruz, efendim, Abdülhadi Toplu, İhrami Soysal, Sadettin Tokbey, Cevdet Aydın, Alâeddin Ergöner, Mehmet Altınsoy, Fethi Elgün, Hermine Kalüstyan, Rauf Gökçe, Seyfi Öztürk, Arslan Bora, Ömer Sami Coşar, Ahmet Oğuz, Salih Türkmen, Hikmet Kümbetlioğlu.

SADETTİN TOKBEY — Efendim, ben çok evvel söz istedim. Üç gün evvel söz istedim.

BAŞKAN — Efendim, kaydedelim.

Sizi, 2'nci olarak kaydettim, efendim.

CEVDET AYDIN — Efendim, ben de daha evvel söz istedim.

BAŞKAN — Efendim, müsaade ederseniz, arkadaşımız daha evvel söz istemiş ve kendilerini 2'nci olarak kaydettim. Sizi de 3'ncü olarak kaydediyorum, efendim.

Buyurunuz, Abdülhadi Toplu.

ABDÜLHADİ TOPLU — Muhterem arkadaşlarımız, Türk Milletinin içtimai müesseselerinden önemli birisini daha görüşeceğiz. Din ve vicdan hürriyeti mevzuunu formüle eden, bu 19'uncu maddeyi bendeniz, ne, İnsan Hakları Beyannamesinde yer alan, ne de, bizim siyasi partilerimizin tüzük ve programlarında yerini bulan meseleleri göz önüne alarak inceliyecek değilim. Heyeti Âliyenizin nazarı dikkatini Türkiye hudutları dâhilindeki cemaata tevehh etmesini istirhamla söze başlayacağım. Türk cemaati, Türk halkı dinî inanç ve kanaatlerini izhar babında uzun zamandan beri sıkıntı içinde, üzüntü içinde olagelmıştır. Bunun tek sebebi Türk cemaatinin, Türk halkının bu meselelere yakından vukufu olmamasından değil, yahut da liyakatsizliğinden değil, siyaset adamlarının, siyasi şahsiyetlerin daima bu cemaatin bu inanç ve düşüncelerine taarruz etmeleri, istismar etmeleri noktai nazarından neşet etmektedir. Biz Türk cemaati olarak, (Öyle şey yok, sesleri) Afederseniz, Türk Milleti olarak ve yüzde doksan müslüman Türk halkı olarak, arzumuzun

duygumuzun düşünçemizin ne olduğunu burada ortaya koymamız lâzımdır. Bu arzu nedir? Biz, dinî inancımıza riayet edilmesini istiyoruz. Halbuki, elde bulunan bu madde, bunu teminat altına almamıştır.

İkincisi, dinimizin ahkâmını öğrenme imkânına sahip değiliz. Dinimizin ahkâmını öğrenme imkânları hususî da bu maddede yer bulmamıştır. Bir dinin ahkâmının öğrenilmesi, onun teşkilâtlanması ile mümkündür. Teşkilâtlanmaya ihtiyaç vardır. Bunu da bu maddede görmüyoruz. Bir teşkilâtlanmaya ihtiyaç vardır. Bu da bu maddede teminat altına alınmamıştır. Bu husus, ya cemaat tarafından yapılır veya Devlet tarafından yapılır. Oysa ki, burada ne cemaat tarafından yapılacağına ve ne de Devlet tarafından yapılacağına dair, yapılmasına dair bir hükme raslamıyoruz. Yani bu maddede bu mesele muallâkta kalmıştır. İstanbul Bilim Heyetinin hazırladığı Anayasa tasarısında bu husus sarahaten nazarı itibara alınmıştır; burada bir fıkra olarak eklenmiştir. Anayasa Komisyonu tarafından bu fıkranın çıkarılması bu hususu muallâkta bırakmıştır. Komisyonun çıkarış sebebi de; lâiklik prensibine aykırıdır. Yani Devletin din işlerini tedvir etmesi, okullar açması, bunlara lâzımgelen yolu göstermesi lâikliğe aykırı görüldüğü içindir ki, bu fıkra maddeden çıkarılmıştır. Hakikat da budur. Devletin din işlerine müdahalesi aykırıdır. Ama Türk Milletinin bünyesine göre burada Devletimizin, Türkiye Devletinin din işlerine müzahir olması, yardım etmesi, ihya etmesi vazifesi icabatındandır. Nasıl ki; bu anayasa tasarısının sonunda inkılâpların muhafazası için birtakım kanunlar, maddeler vaz'edilmiştir. Çıkmış bulunan kanunlar, demokrasiye aykırıdır diye kabul etmiyorsak, inkılâpları teminata bağlamak için böyle bir kayıt konuyorsa; aynen bunun gibi, Devletin din işlerine müdahale etmemesi, yardım etmesi lâzımdır. Kanunun bu maddesinin, dinî, vicdanî tamamıyla kapsamı için, ilim heyetince konulmuş bulunan fıkranın: «Devlet Anayasasının esaslarına uygun olmak şartıyla, halkın çoğunluğunun veya gerekli görürse azınlıkta olan din veya mezhep mensuplarının din ihtiyaçlarını veya din eğitim ve öğretimini sağlayacak kamu hizmetleri koyar ve gereken teşkilâtı kurar.»

Bu fıkranın 19 neu maddeye aynen geçirilmesi lâzımgeldiğine kaaniyim. Hürmetlerimi arz ediyorum, efendim.

BAŞKAN — Önergeniz var mı?

ABDÜLHADİ TOPLU — Önergem hazır-
lıyorum, efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın İlhami Soysal.
(Yok sesleri)

Buyurun Sayın Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, kanaatimce çok hayati bir maddenin müzakeresindeyiz. Yirmi sekiz milyon, bu maddenin tedvin tarzını takibetmekte, bugüne kadar siyasi iktidarların tasallut ve istismarına mâruz kalmış ve büyük bir yara haline gelmiş olan bu mevzuun, ihtiyaçları karşılayacak ve haklarını teminat altına alacak bir surette halini muhterem Meclisinizden beklemektedir.

Tasarımın 2 nei maddesinde lâik Cumhuriyet esasları tarif edilmemiş olduğuna göre, bu hususta vaz'edilmiş olan hükümlerle keyfiyet mütalâa edilmiş olacaktır. Şu hale göre lâik Cumhuriyet içerisinde iman ve amelîne sadık insanların bu haklarını koruyacak hükümlerin 19 neu madde muhtevasında bulunması icab eder.

Biz bu maddeyi tetkik ettiğimiz zaman. Lâik bir Devlet nizamı içinde dinle iştigal eden yahut itikatlarına fazla sadık olan insanların haklarının korunmadığını gördük. Bu madde büyük bir boşluk göstermektedir. İmanlara Devletin endirek olarak müdahalesine imkân vermektedir. Devletin, dinî inanç ve akidelerine ve bunun kaidelerine müdahale edebilir, tehlikesi sezilmektedir.

Lâik bir Devlet nizamı içinde din Devlete karışmadığı gibi Devlette dine, onun dahilî işlerine karışamaz ve müdahale edilemez. Bir Devletin murakabesi mabedin kapısında biter, mabetten içeriye giremez. Girdiği takdirde, bugüne kadar sıkıntısını gördüğümüz ve acı ifade ettiğimiz yaralar doğar. Bu bakımdan 19 neu maddede yazılı esaslar lâik Devlet nizamında dinî hakları koruyabilecek muhteva ve kuvvette değildir.

Bunun adına isterseniz ayrı lâiklik deyiniz, isterseniz Devlet içinde din sistemi deyiniz fakat lâik diyemezsiniz.

19 ncu maddenin muhtevası o kadar gariptir ki, bu memlekette hakiki lâikliği, pür lâikliği müdafaa eden veya eksik verilmiş hakların tamamını isteyen siyasî şahıslar, son fikrada ifade edildiği gibi, dini siyasete alet etti diye tecziye edilecek siyasî partiler ise temelli kapatılacaktır. Tasarıda, mevcut lâikliği ifade etmeyen yani yarı lâikliği yahut Devlet içinde din sistemini müdafaa edenler ileri fikirli mergup insan veya teşekkül olacaklardır. Arkadaşlar, senelerce bu şekilde çekilmiş ıstıraplara, bu maddeyi islah ederek son verelim.

Muhterem arkadaşlar, bu kısa mâruzatımdan sonra, lâik bir devlet nizamı içinde itikat ve ameline sadık insanların, dinî hakları nelerdir, onu tahlil etmek istiyorum. Takdir edersiniz ki, iman ve amel etmek ihtiyacı duyanların haklarının ve ihtiyaçlarının ne olduğunu bilmezsek tetayin edeceğimiz hükümlerle bu ihtiyaçlara cevap veremeyiz. Bu sebeple yanlış bir neticeye varmak için bu husustaki kanaatlerimi arz ediyorum.

Takdir edersiniz ki, dir amel ile imanın içtimaından meydana gelmiştir. Yani iman ile amel birleşirse din olur. Malûmuâliniz iman, inanma demektir. Yalnız inanmadan farklı tarafı şudur. Her hangi bir felsefeye inanır geçeriz. Dinde ise, inanırız, yaşarız bununla ruh sekinetine varırız. Binaenaleyh, iman mühim bir unsurdur. Ve vicdan hürriyeti içerisinde mütalâa ederiz.

Tasarıda vicdan hürriyetinin serbest olduğu ifade edilmektedir. Bu yuvarlık bir lâftır. Filvaki tabiati eşya vicdana müdahale imkânını vermez. Ama iktidarlar endirek olarak müdahale imkânlarına sahiptir. İmara müdahale edecek onu değiştirecek iklimi yaratırlar. Bu iklim içinde neticede kendiliğinden hâsıl olur. Meselâ: Çarlık Rusyanın hâkimiyeti altında bulunan Rutenlilerin değişik mesheplerini, Rusya ortodoks yapmaya gayret sarf ediyordu. Bunun için mekteplerinde murakabe hakkını talebetti. Rutenlilerde imanlarına müdahale edilebileceğini düşünen mediklerinden, iman ve vicdan hürriyeti gibi yuvarlak lâflarının altında müsaade ettiler. Çarlık Rusya Rutenlilerin mekteplerine ortodoks olan hocalar ve papazlar gönderdi. Bu suretle mekteplerden ortodoks inançlı gençler yetiştirildi ve uzun bir müddet sonra Rutenlilerin meshebi ortadan kalktı ve nesil ortodoks oldu: Başka misaller de verebiliriz. İktidarlar, mekteplere, yerleşmesini arzu ettiği meshepten vaizler tâyin eder.

cahil vaizlerle dinî telkinler yaptırır. Her türlü tercüme müdahale eder, bu tercümeleri hâkim kılmak istediği politikaya uygun olacak tarzda adamlarına yaptırır hem bu fiilleri yaparken reformu olduklarından, ileri fikirle bulduklarından, kalkınmadan bahsederek âli fikirlerin gölgesinde yaparlar. Keza din adamlarını yetiştirecek mektepleri kaparlar, sonra da bu memlekette din adamları yoktur diye mâsun mâsun sızlanırlar. Bu tehlikeyi görüp de bağınanları gericilikle itham eder. Dini siyasete alet ediyor diye cezalandırılırlar. Bu suretle dinin nesli âtiye intikalini önlemiş olurlar veya değişik şekilde naklini temin ederler. Bu suretle hak boğulur. Haksızlık zafere ulaşır. Arkadaşlar, bu madde arz ettiğim tehlikeleri bertaraf edecek muhteva ve kuvvette değildir.

Muhterem arkadaşlarım, takdir edersiniz ki, imân etmeden amel etmek, riya olur, amelsiz iman ise bir tefekkür tarzıdır; Allah taksiratını affetsin, der geçeriz. Yalnız din iman ile amelin birleşmesinden meydana geldiği için amelsiz iman kuru bir akideye iman etmek demektir. Bu sebeple itikatlarına bağlı insanlar amel ihtiyacını duyarlar. O halde amel ihtiyacını duyan insanlara bu zemini temin etmek vazifemizdir. Ve amel hürriyeti de din hürriyeti olarak mütalâa edilir. Madde bu hürriyeti de koruyacak kuvvet ve muhtevada değildir.

İtikatlarına sâdik bir müminin ameli üç grupta toplanır. Bunlardan birinci grubu, halik ile mahlûk yani yaratana yaratılmış arasındaki münasebete taallûk eder. Buna Adorasyon yani taktis diyoruz. Bundan dua, ibadet, münacaat hakkı anlaşılır. Bu hakları vatandaş serbest olarak kullanmalıdır. İkinci grup haklar, kulun birbiri ile münasebetine taallûk eder. Bu grupta hukuk ve ahlâk mütalâa edilir. Lâiklik bu grupta mevzu bahisdir. Devlet dinin ana kitabına uymak mecburiyetinde kalarak kanun çıkarmaz. Medeni ölçülere göre Devleti idare eder. Üçüncü grupta dine karşı vazifelerdir. Buna ilâi kelimetullah denir. Dinini yaymak, velkin etmek, tedris etmek, neşretmek hakları burada toplanır. Bütün bu hakları müsbet olarak kullanabilmek için teşkilâtlanma ihtiyacındadır.

Muhterem arkadaşlar, itikatlarına sadık ve amel ihtiyacını duyan insanların haklarını böylece tahlil ettikten sonra maddenin bu hakları korumaktan uzak olduğunu söylemek mecburi-

yetindeyiz. Bu haklar temin edilmediği ve korunmadığı müddetçe şikâyet ettiğiniz yaralar daha büyük olarak devam edecektir. Mızrak çuvala sığmaz, hakları tahdidettiğiniz müddetçe hak diye bağırırlar çoğalacaktır. Verilmeyen haklar her zaman siyaset mevzuu olurlar.. Zira medeni insanlar ihkakı hak etmez. Hakkını ya siyaset meydanında veya Meclis kürsüsünden ister. Madde o kadar kötü tanzim edilmiştir ki, hak diye bağırırlar ceza görecektir.

Sözlerime nihayet vermeden evvel şunları da arz etmek isterim. Bugün büyük kütlerle, okuyazarlar arasında büyük bir uçurum mevcuttur. Okuyazar kendini büyük kütleden kendini tecrid ederek gerici diye istihfafla onlara bakmaktadır. Büyük kütlerde bu grupu dinsizlikle itham etmektedir. Gerici diye itham edilen grup bir nesil evvelimizdir. Yani babamız veya büyük babamızdır. O nesil ki, bizi okutup cehaletten kurtarmıştır. Bizde çok ileri fikirli olduğumuz için onu tahkir ederek bu borcumuzu ödüyoruz. Arkadaşlar vazifemiz gerilen sınırları yatırtmak ve bu açılan uçurumu kapamaktır. Başka türlü vahdet temin edilemez. Ne hakkını isteyen gerici ve ne de onu tahkir eden zihniyet ileridir. Aydın ve gerici gibi birbirini kötülüyecek sıfatlardan kaçınalım ve birbirimizi sevelim.

Hulâsatan şunu arz etmek isterim ki : 19 neu madde hak ve ihtiyaçları karşılayacak kuvvet ve muhtevada olmadığı için tadili ihtiva eder, bir takriri Riyaset Makamına veriyorum. Bu madde ihtiyaçlarımıza uygun olarak tanzim edilmelidir. Takdir sizlerindir. Teşekkür ederim...

BAŞKAN — Buyurun, Sayın Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Muhterem arkadaşlarım, 19 neu madde Anayasamızın en mühim maddelerinden biridir. Bendeniz bu madde dolayısıyla din hizmetlerini tahlil etmeye çalışacağım.

Muhterem arkadaşlar, lâik Devlet demek; Anayasasında resmî bir din kabul etmeyen Devlet demektir. Lâiklik, dinle Devlet işlerinin birbirinden ayrılması, lâik Devlet de bunu ayıran Devlet demektir. Yine, lâik Devlet demek, muhtelif din ve mezhep mensupları kimselere tarafsız muamele yapan Devlet demektir.

Bizim Anayasamız lâikliği kabul, etmiştir. Ancak, nüfusunun % 99 u Müslüman olan bir Devletiz.

Muhterem arkadaşlar, biz, Cumhuriyet kurulduğundan beri, 1924 tarihli Evkaf ve Şer'iye Vekâletinin ilgasına ait Kanunun vaz'ettiği maddelere göre Diyanet İşleri Reisliği Başvekâlete bağlı, Devlet kadrosunda bir organdır. Ve Diyanet İşleri Reisliğinin memurları tamamen Devlet memurlarının statüsüne tâbi ve Diyanet İşleri milletinin din işlerini tedvir eder. Şu halde eğer biz lâik Devlet mefhumundan tamamen Devletin din ile hiçbir suretle ve kesin olarak uğraşmamasını kastediyorsak bu takdirde Diyanet İşleri Reisliğinin Devlet organizmasında yeri olmaması lâzımdır. Bunun dışında 1946 da İmam ve Hatip okulları ve 1949 da İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı birer müessese olarak çalışmakta ve fonksiyonlarını ifa edegelmektedirler.

Muhterem arkadaşlar; Fransa, Amerika, Avustralya, Uruguay gibi memleketlerde, Devletin lâik olduğu kabul edilmiştir. Bu devletler, din ile katiyen ilgilenmemektedirler. Yani, Devlet din hizmeti ile din işleri ile uğraşmamaktadır. Din işlerini, cemaatlere ve hususi teşekkülere bırakmışlardır.

Eğer bizde de lâiklik bu mânada anlaşılıyorsa, bu şekilde hareket edilmesi lâzımdır. Din hizmeti', din işleri mühim ve sosyal bir hizmettir. Bundan millet olarak, halk olarak vazgeçmemize imkân yoktur. Bu bir ihtiyaçtır. Çünkü, bizim 1924 tarihinden beri kanun vâzımızın ve bilhassa Anayasamızın kabul ettiği şekil budur. Ve benim kanaatim de bu merkezdedir.

Bizim Anayasamızın, genel olarak, kendi anlayışına göre, kabul ettiği sistem; idari bakımdan, Devlete bağlı bir din sistemidir. Bunun içindir ki, Devlet organizması içinde bir Diyanet İşleri Reisliği vardır. Bunu kabul ettiğimiz takdirde, mesele kolaylıkla incelenebilir. Bu durumda, dinî eğitim ve öğretimin Devlet tarafından ifasında kanaatimece hiçbir mahzur yoktur. Nitekim, İstanbul Üniversitesi ve İlim Heyetinin hazırladığı tasarıda on kıymetli ve muhterem profesörden müteşekkil kurulda yalnız Sayın Profesör Bahri Savcı, İlhan Arsel ve Doçent Lâtfi Duran Devletin din eğitimi ve öğretimi yapmasını mahzurlu görmüşlerdir. Diğer 7 kıymetli profesör hoca, bunun Anayasaya ve lâikliğe aykırı olmadığını söylemişlerdir. Bu itibarla bendeniz de din eğitim ve öğretiminin Devlet tarafından yapılmasının zaruri olduğuna kaaniim.

Bu iş ne cemaatlere ve ne de hususi teşekküllere bırakılamaz. Cemaatlere bırakıldığı takdirde bunun birçok menfi neticeleri doğacaktır. Bir kere cemaat ihtilâfları vukubulacak ve cemaatler memleketi belirsiz bir mecraya götürecektir.

Saniyen; din tedrisatı yeni din eğitim ve öğretimini keza hususi teşekküllere bıraktığımız takdirde din ilmi altında birtakım hurafelerin, yanlış telkinlerin yapılmasına öğretilmesine, mâni olunamayacaktır. Devlet geniş mânada dinî eğitime karışmadığı takdirde, bu eğitimi ve öğretimi murakabe etmekten de uzak kalacaktır.

Bu itibarla bendeniz dinî eğitimin, İstanbul Üniversitesi tasarısında olduğu gibi, Devletin; din ve mezhep farkı gözetmeksizin, yani çoğunlukta olsun, azınlıkta olsun, muhtelif din ve mezhep teşekküllerinin dinî hizmetlerini sağlamak için lüzumlu tedbirleri alması lâzımgelir. Devletin; dinî hizmetleri de, âmme hizmeti olarak kabul etmesi, hattâ teşkilât kurması lâzım olduğuna kaaniim ve bu itibarla bir önerge takdim ediyorum; kabulünüze mazhar olursa minnettâr olacağım efendim. (Alkışlar)

BÂŞKAN — Sayın Alâettin Ergöneneç.

ALÂETTİN ERGÖNENÇ — Muhterem arkadaşlar, sabahleyin 12 nci madde münasebetiyle sormuş olduğum sorumu, Komisyon, 19 ncu maddede cevaplandıracaklarını söylemişti. Şimdi, bu sorunun cevabını tekrar istirham ediyorum.

Bu sorum bugün, ilk ve ortaokullarda halen verilmekte olan din eğitimi derslerine aittir.

Bu din derslerinin, bu Anayasa maddesi muvacehesinde durumunun ne olacağının Komisyon Sözcüsü tarafından açıklanmasını istirham ediyorum. Din dersleri yine eskisi gibi verilme-ye devam olunacak mıdır? Bu husus vâzih olarak ifade edilmelidir.

Şimdi 19 ncu maddenin 3 nü fıkrası hakkında tekrar bir mâruzatım olacaktır. Burada deniyor ki; «Hiç kimse ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya zorlanamaz.» Buraya kadar olan kısma bir diyeceğim yok. «Dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz» burada bendenizin aklıma bir sual geliyor: Acaba dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz sözünün içine meselâ nüfus kâğıtlarındaki din hanesine bir ferdin dininin kaydedilmesi girer

mi?.. Birisi çıkar da nüfus kâğıtında dinin yazılması dinî kanaatlerin açıklanmaya zorlanması demektir, bu sebeple nüfus cüzdanlarından din hanesinin kaldırılması icabeder, derse hak kazanacak mıdır?... Komisyon burada bu hususu teyidederse mesele kalmaz.

Dördüncü fıkrada, «Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.» deniyor. Din eğitimi, öğretimi şahısların kendi isteğine bağlı olacak; çocuk ise kanunî temsilcilerinin muvafakati alınacak. Yani, velilerinin isteği ile olacak. Veli okula gidecek, bir beyanda bulunacak.

Aneak, bu yazılı mı olacak, sözlü mü olacak tasrih edilmiyor? İstiyen veli ben çocuğuma din dersi verilmesini istiyorum, diyecek. Din dersi verilmesini istemiyenler ise, susacak, sü-kûdedecek. Bundan da din dersi istemediği anlaşılacak.

Nüfusunun % 95 i müslüman olan, İslâm dinine inanmış bir topluluğun dışında çocuğuna din dersi verilmesini istemeyeceklerin sayısı pek mahduttur. Bu mahdut kimseleri korumak maksadiyle milyonlarca insanı, ortalama 25 milyon insanı, çocuklarımıza din dersi verilmesini istiyoruz diye birer dilekçe vermeye mecbur etmek insaf ölçülerine sığmaz. Bu, bir ekalîyetin çoğunluğa tahakkümü olur. Halbuki, çocuğuna din dersi verilmesini istemiyenler dilekçe versin. Veya buna göre bir hal çaresi bulunsun. Veyahut da din dersi verilmesini istiyen de istemiyen de birer dilekçe vermeye mecbur tutulsunlar. Böylece ikisinin ortası bulunmuş olur.

BÂŞKAN — Buyurunuz Mehmet Altınsoy.

MEHMET ALTINSOY — Aziz ve muhterem arkadaşlarım; Anayasalarda yer alan bütün hürriyetler gibi, din ve vicdan hürriyetinin teessüsü de medeniyet tarihi boyunca kanlı bir seyir takibetmiştir. Hürriyet kurbanı Sokrotlar, Roma'da aslanlara yem edilen ilk Hristiyanlar, Ortaçağ boyunca Engizisyonun kanına girdiği yüz binler, Katolik - Protestan mücadelesinde dökülen masum kanlar. (Dinde cebir ve ikrah yoktur) deyip, kendi inancından olmyanlara hürriyet tanımayı dinî düstur vapan İslâmiyetin rağmına, Şiilik - Sünnilik mücadelesi, ve başkaları medeniyet tarihinin vicdan hürriyeti yolundaki kanlı ibret levhalarıdır.

Din ve vicdan hürriyetinin ilk modern telâk-kisi 1789 Fransız İhtilâlinde ortaya atılmış (İnsan ve vatandaş hakları Beyannamesi) nin X ncu maddesinde bulduğu mâna ile devlet hukukunun bir rüknü olmuştur. Yirminci asrın bugününe kadar geçirdiği tekamül ve tâbi olduğu ilmi gelişme sayesinde ki, din ve vicdan hürriyeti lâik devlet telâkkisinin kanuni teminatına mazhar olmuş, vatandaş için lüzumlu bir ana hürriyet prensibi hüviyeti almıştır. (İnsan hakları evrensel Beyannamesi) nin 18 nci maddesinde de formülünü bulan bu ana hürriyet, bu suretle de âlemşümül bir teminata raptolunmuştur.

Din ve vicdan hürriyetinin memleketimizde modern mânada teessüs tarihi ise, Gülhane Hattıhumayununun ruhunda başlayıp Tanzimat fermânı ile ikmal edilmiş, 93 Anayasasında hukuki ifadesine ulaşmıştır. 1924 Anayasasında resmî dine sahip bir devlet anlayışı ile tanzim edilen 71 ve 75 nci maddelerde yer almış olan din ve vicdan hürriyeti 1928 de vâki tadille (Yani Sayın İsmet Paşa ve 120 arkadaşının teklifi ile 1924 Anayasasının 2 nci maddesinin tadili ve lâikliğin kabulü ile) modern Batı hukukunun anlayışına muvazi bir şekil almış oldu. 1937 tadili ile son şeklini alan kanun metnine rağmen tatbikatın acı hatıralarını biraz sonra sırası geldikte arz etmeye çalışacağım.

Muhterem arkadaşlarım: Memleketimizde ve dünyada tarihî seyrini kısaca hülâsa ettiğim din ve vicdan hürriyetinin mahiyetine ve Anayasa tasarımızdaki hüviyetine nacizane anlayışına göre temas edeceğim: Tasarının 19 ncu maddesinin birinci fıkrasında (Vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyeti) denmektedir ki, kanaatimizce ifade tarzı yanlıştır. Zira kanaat vicdana, inanç dine aidolmak gerekir. Lâik düşünceye böre her türlü vicdani kanaat muhterem ve muteberdir. Vicdan hürriyeti demek bizece, beşer vicdanında makes bulan her türlü kanaat demektir ki, bu dinî bir inanç olabileceği gibi, hiçbir dine inanmamak kanaati da olabilir. Dinî inanç ise Ademoğlu'nun vicdani kanaatlerinden birisidir. Bir kimsenin vicdani kanaati dinî inanç şeklinde tecelli edebilir. Lâik devlet vicdani kanaate serbestî verince dinî-inanca evleviyetle hürriyet tanımış olur. Hal böyle olunca, birinci fıkranın lüzumsuz ilâvelerle uzatılmış olduğu kendiliğinden ortaya çıkar kanaatindeyim. Kal-

diki, şahsın kendi iş âlemine taallûk eden bu hürriyeti bu şekilde bahşetmek de - tek başına kaldığı müddetçe - bir mâna ifade etmez. Kişinin batınî kanaat ve inancı kanun tarafından tanınmasa dahi şahsından çekip alınamaz. Anayasalar insanın kalbini yaracak neşter olmadığına göre, onun içindeki inanca hürriyet vermese elinden ne gelir. Tarih boyunun böyle olduğunu çeşitli olayları ile ispat etmiştir. Ancak bu ifade bütün modern Anayasalarda zikredilir. Sebabi şudur: Devlet, daha doğru deyimle lâik devlet evvelâ hürriyetin esasını kor, sonra bu hürriyeti kullananların tezahür eden fiillerini düzenler. Hal böyle olunca, inanç hürriyetini ilân eden fıkranın aynı zamanda, bu hürriyetin fiilî tezahürü olan dinî ibadet ve izhar hürriyetini, mensubolunan dinî akideyi yaymak ve tedris etmek hürriyetini, birlikte zikretmesi iktiza eder kanaatindeyim. Arz ettiğim hususu kısaca hülâsa edersek bu meselenin zannederim köküne varmış olacağız. Vicdani kanat hürriyeti umum, din hürriyeti onun hususu olmak gerekir.

BAŞKAN — Efendim, bir dakikanız kaldı.

MEHMET ALTINSOY (Devamla) — Sayın Başkan, Sayın Heyet üyeleri, bendenizin kanaatine göre, bir fikrin en kötü ifade tarzı yarım ifade edilmiş olmasıdır. Bu bakımdan, bendenize fikirlerimi tamamlamaya müsaade buyurursanız, böylece kanaat ve fikirlerimi daha iyi anlatmış olacağım.

BAŞKAN — Efendim, Yüksek Kurulun verdiği karara hepimizin tebaiyet etmesi gerekir.

Lütfen cümlelerinizi tamamlayınız efendim.

MEHMET ALTINSOY (Devamla) — Efendim, bizzat zamanın tahdidini istiyen arkadaş 8 dakika konuştular. Bendenize de bir lûtufta bulunsaydınız müteşekkir kalacaktım, lütfetmediniz devam edeyim. Fakat, fikirlerim yarım yarım kalacaktır. İstirham ediyorum, birkaç dakika daha lütfediniz.

BAŞKAN — İkinci defa söz alınız üç dakika daha vereyim. Hattâ bir üçüncü defa söz alabilirsiniz. Şimdi beş dakikanızı bitiriniz.

MEHMET ALTINSOY (Devamla) — Din hürriyetini küllolarak alınca, onun cüz'ü (parçası) olan şu dört ana hürriyet ortaya çıkar: Dinî itikat: (Yani belli bir dine inanma, iman etme). İbadet: (Yani inananlar dinin merasimini o dinin usullerine göre topluca veya tek başına

yerine getirme, izhar etme). Neşir : (Yani dinin itikat esaslarını ve ibadet usullerini yayma). Tedris : (Yani dinî inanç ve ibadet esaslarının eğitim ve öğretimi.) ve teşkilâtlanma hürriyetleri. İşte vicdan ve din hürriyetinin eksiksiz verildiğini iddia etmek ancak bu dört hürriyetin bahsedildiğini açıkça beyan etmekle mümkün olur. Anayasalarda, hususiyile Anayasa tasarımızda bu hürriyetler için zikredilen diğer bütün tahditlerin bundan sonra düzenlenmesi lâzımgeldiği kanaatindeyim. Önce kaidenin konması; sonra istisnanın sıralanması en basit ilim metodu olsa gerektir.

Muhterem arkadaşlar: Birinci fıkraya konmamış olmakla beraber bu bahsedilen hürriyetlerin tasarıda mevcudiyeti de iddia olunabilir. Şimdi sırayla bu hürriyetler tasarıda ne dereceye kadar yer almıştır ve ne miktar Türk cemiyetinin ihtiyacına uygundur bunu arz edeceğim.

1. Tasarıda dinî inanç hürriyeti ilân edilmiştir. İsbetlidir. Ancak inanç kişinin kendi iç âlemine mahsus bir keyfiyettir. Nasıl olsa elinden alınmazsa da, - malûmu ilân kabilinden olsa dahi - zikrinde fayda vardır. Fakat bu hürriyet tasarıda teminattan mahrumdur. Bu yönden de madde gayrikâfidir. (Dinî inancımı açıklamaya zorlanamaz...) denmesi tek taraflı olup gerekli teminatı vermekten uzaktır. Kişi dinî inancımı açıklamada serbest olup, inancımı değiştirmeye zorlanamaması ve inancından dolayı kınanamaması bu hürriyetinin sigortası olmak gerekir. Bütün yeni Batı anayasaları, hattâ bâzı demirperde memleketlerinin anayasaları dahi bunu böyle anlamaktadır.

BAŞKAN — Altınsoy, vaktiniz tamam olmuştur. Buyurun Sayın Fethi Elgün.

FETHİ ELGÜN — Muhterem arkadaşlarım, mâruzatıma başlamadan önce şunu arz edeyim ki, ben daha önce konuşan arkadaşların temas ettikleri bir iki noktayı işaret etmekle yetineceğim.

Bugüne kadar, tatbikatı istikrar bulmamış olan, lâiklik prensibinin vuzuha ermesi lâzımdır. Bu noktaya işaret ettikten sonra madde- nin 4 ncü fıkrasına geçiyorum.

Bu 4 ncü fıkrada; din eğitim ve öğrenimi var; fakat öğretimine dair bir hüküm yoktur, öğretilmeyen dinle, ne eğitim ve ne de öğrenim olur. Binaenaleyh, bu fıkranın başına, bir cümle halinde; din eğitim, öğretim ve öğrenimi

serbesttir ifadesini vaz'etmek, lâzımdır. Filhalka şöyle bir şey düşünülebilir. Din öğretimi serbest bırakılırsa acaba medrese hortlamaz mı?. Hortlamaz. Bu husus 21 nci maddede sarıh esaslara bağlanmıştır. Bundan başka din hürriyetinin mevcudiyeti onun her türlü tecavüzden, istihfaftan, istihzadan masun olmasıyla mümkündür. Bizdeki mizah mecmuaları tetkik edilirse bunların dinî inançlara tecavüz eden karikatürlerle dolu olduğu görülür. Basında dine tecavüz mahiyetindeki yazılar bir hayli kabardır. Bunlar dinî inanışa tecavüzden, ta salluttan başka bir şey değildir.

Binaenaleyh, bu maddeye dinî inanışlar veya dinî semboller yazı, resim veya karikatür ile rencide edilmesine müsaade etmiyecek surette hüküm konmalıdır. Aksi halde, bizim hiç de arzu etmediğimiz bir yola gidilmiş olacaktır. Arzu etmediğimiz bir zihniyetin ortaya çıkmasına sebep olacağız. Bu düşünce ile, inanışların tecavüzden masun kılınması lâzımdır.

Bir önerge takdim ediyorum. Takdir sizlerindir, efendim.

BAŞKAN — Buyurun, sayın Hermine Kalüstyanyan;

HERMINE KALÜSTYAN — Sayın arkadaşlarım: lâiklik prensibi müzakere edilirken, dinî topluluk mefhumu târif ve kabul edilmezse, 19 ncü maddenin de mesnetsiz kalacağını arz etmiştim.

Müsaadenizle bunu açıklayayım.

19 ncü maddenin 1 nci fıkrasında; fertlere tanıyan dinî hürriyet, bu sabah, Sayın Muammer Aksoy arkadaşımızın da, felsefi inanç bahsinde belirttiği gibi esasen tabii bir hürriyettir. Ona kimse müdahale edemez.

2 nci fıkrada ise ibadet serbestliği tanınmıştır. Lâkin eğer dinî hürriyet ancak fertlere tanırsa, buradan ibadeti fert kendi kendine yapsın gibi bir netice çıkarmak mümkündür. Belki islâm dini bu gibi bir tefsire müsaittir. Lâkin meselâ hıristiyanlıkta asla mümkün değildir. Fert kendi kendine dua edebilir. Lâkin her hangi bir âyin veya sakreman icra edemez. Bu bakımdan da bâzı vatandaşlarımız mağdur olmakta ve kendi dinlerinin icaplarını yerine getirememektedir. Çevremizden alınan küçük bir misal vereyim; Ankara'da bine yakın ermeni vatandaş vardır. Bunların kiliseleri

yoktur. Cenazeleri için, evlenme merasimleri için Fransız Elçiliğinin kilisesine müracaat etmektedirler. Kendi mezheplerinden olmıyan kilisenin yaptığı dinî âyini kabul etmek mecburiyetinde bulunmaktadırlar. Bir kilise açılması için müracaat etmişlerdir. Verilen cevap, «eskiden Ankara'da bir kilise bulunsaydı orada âyinlerinizi icra ederdimiz. Yeni bir kilise ihdas edemezsiniz.» şeklinde olmuştur.

Şahsan bu cevap beni tatmin etmedi. Ret sebebinden bir şey anlayamadım. Bu sıkıntıya, şu hür rejim içinde vatandaşlarımız çekmemeliydiler, ölümlerini vicdan âzabı içinde, kendi geleneklerine aykırı bir şekilde toprağa tevdi etmemeliydiler. Ben burada hiçbir kasıt görmemekteyim, ancak lâiklik prensibinin ve dinî hürriyetin gereken şekilde anlaşılmasını zannetmekteyim. Bu mahzuru gidermek için, evvelce verdiğim önerge ile ilgili olarak kısa bir önerge arz etmek istiyorum. Dinî topluluklar âyinlerini kendilerine mahsus mabetlerde ve kendi mezheplerinden olan bir din adamlarının eliyle icra ederler.

Takdir Yüksek Heyetinize aittir. Saygılarımla. (Alkışlar)

RAUF GÖKÇEN — Muhterem arkadaşlar, 19 ncu madde üzerindeki fikirlerimi 5 dakikalık müddet içinde lâyikiyle arz etmenin mümkün olmadığını kaanım. Önemli noktalar üzerinde nazarlarınızı topluyabilirsem ne mutlu. Peşinen yüksek anlayışınıza sığınıyorum. Ben bu maddeyi, millî menfaatlerimiz zaviyesinden inceliyeceğim. Vatan sathına yayılmış, bayram, pazar gibi tatilleri dinlemeden, hergün çatısı altında vatandaşları toplayıp hitap imkânını bulan tek müessesese din müessesesidir. Eğer milletçe bu müesseseden lâyikiyle istifade etmek mümkün olursa, millî kalkınmamız üzerinde büyük rol oynayacağına inanıyorum. Zira; millî kalkınmamız yalnız maddeye dayanmıyor. Her halde, yalnız fabrikalar yapmakla kalkınmanın mümkün olmadığı sabit olmuştur. Ona paralel olarak ahlâki bakımdan da yükselmek mecburiyeti vardır. Eğer biz, her ikisini birbirine paralel olarak yürütebilirsek, ancak yapılan büyük inşaata ve bunun istikbaline itimat etmek mümkündür. Lâiklik prensibinin ilk Anayasamıza konulduğu tarihlerdeki hâdiseler hatırlanırsa, bu ilkenin niçin tam mânası ile

yerleşmediği hakkında, kolayca bir kanaate vâsıl olmak kâbil olur. Lâiklik prensibi, o günden bugüne gelerek, memleket üzerinde, efkârı umumiye üzerinde, hâlâ; sanki dinsizlikle ilgili bir madde imiş? Memlekete dinsizlik getiren bir ilke olarak muhafaza ediyormuş gibi; bir menfi tesiri vardır. Yeni Anayasamız, bu tasarının salâhiyet olarak her hangi bir kayıt mevcut bulunmadığına göre 19 ncu madde çok önem taşımaktadır. Zamanın darlığı yüzünden 19 ncu madde üzerinde üç hususa işaretle iktifa edeceğim.

Birincisi; bu maddenin ikinci fıkrası kamu düzeni, genel ahlâka aykırı olmıyan faaliyet, dinî âyinlerin serbest olacağına dair bir maddesidir.

O halde bu maddeye göre tamamiyle tekkeler ve zaviyeler açılmasına müsaade edilecektir, gibi bir fıkra olarak görünüyor. Bu bakımdan fıkranın şu şekilde olmasını, fıkranın tâdil edilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim. «Kamu düzeni veya genel ahlâka aykırı olmıyan ibadetler, dinî âyinlerin temayülüne göre muayyen yerlerde serbestir» diyebiliriz. Malûmu âlinizdir ki, bizim âyinlerimiz camilerde yapılır.

BAŞKAN — Sayın Gökçen, bir dakikanız var.

RAUF GÖKÇEN — (Devamla) — İkinci nokta şurası arkadaşlar; bu maddenin 4 ncu fıkrasında din öğretimi ancak kişinin kendi isteği ve küçük çocuklarda kanunî temsilcilerinin isteğine bağlı olduğu yazılıyor. Şahsan ben küçüklerin bigünah çocukların, temsilcilerinin günahına iştirak ettirilmemesi için onların din eğitimi-ne tâbi tutulmasını istiyorum. Eğer bu hüküm akalliyetler için konulmuş ise bunun da tasrih edilmesini ve son kısmın tayedilmesini teklif ediyorum.

Ayrıca Lâiklik ilkesinin, Devlet himayesinin din üzerinden kalkmasına sebeb olmaması için, buraya bir 6 ncu fıkra halinde şu hususun ilâve edilmesini teklif ediyorum: «Din müessesesinin geliştirilmesi ve millî eğitimiyle yardımcı unsur haline getirilmesi hususunda yapılacak plân ve tekliflerin tatbiki, Devlet tarafından desteklenir.»

Bu kaydı koyarsak Devleti idare edecek Hükümetin, muhalefet tarafından din müessesesi üzerinde yapacağı yardımı, himayeyi, dinî siyasete karıştırmak olarak vasıflandıracağını ve mâni olacağını tahmin ediyorum. Ve bu bakımdan bu fıkranın bu şekilde tâdil edilmesini rica ediyorum. Saygılarımla.

BAŞKAN — Seyfi Öztürk.

SEYFİ ÖZTÜRK — Muhterem arkadaşlarım; lâikliğin umumi tâbiri içinde hiç şüphesiz dinin Devlet işlerine müdahale etmemesi vardır. Ancak, modern bir anayasada devletin de din meselelerine karışmaması gerekir. Bu itibarla bizim vicdan hürriyetimizi tahdî temine alan bu maddemiz, fiilen ve hukukan devletin din işlerine müdahalesini tervicetmiştir. Vicdan hürriyeti Devletin vesayeti altındadır. Bu zaruret icabıdır, deniyor. Devletin din işlerine karışmayacağı devrin gelmesini elbetteki gönlümüz ister.

Burada şunu arz etmek istiyorum. Vicdan hürriyetlerinin masun bulundurulması lâzımdır. Burada bilhassa vicdan hürriyetinin üçüncü sınırı maalesef yer almamıştır.

BAŞKAN — Sesiniz boğuk geliyor, anlaşılıyor, lütfen biraz ortada konuşunuz.

SEYFİ ÖZTÜRK (Devamla) — Bu itibarla dinî kanaat ve inançlarından dolayı vatandaşlara mukaddes sayılan eşyalara, din duygularına her nerede olursa olsun tecavüz edilmemesi, ve vicdan hürriyetinin masun bulundurulması zaruridir. Milyonlarca insanların inancına tecavüz eden hareketler siyasi şahıslarca yapılmaktadır. Eski anayasanın, vicdan hürriyetlerini mahfuz tutan, inançlarla alay, dinî telâkki ve düşünceleri tecavüzden masun bulunduran bunu temin eden hükmü buraya alınmamıştır. Vicdan hürriyetinin üst sınırları teminat altında değildir. Maalesef maddede bunu göremiyoruz.

İkincisi, dini tedrisatı 3 ncü fıkrada tâyin ve tahdidettiği halde 21 nci maddenin son fıkrasındaki çok muğlak bir hükümle, bu madde hükmü ortadan kaldırılmıştır. 21 nci maddede; çağdaş bilim esasları., deniyor. Dini tedrisat ile çağdaş bilim esaslarının nasıl telif edileceği belli değildir. Şu maddenin kabulü halinde 19 ncü maddedeki dini tedrisat bu hükümle kendiliğinden kalkmaktadır.

Ben bilhassa ceza üzerinde durmak istiyorum. Esbabı mucibeden, 19 ncü maddenin son fıkrası ile, din işlerinin Devlet işlerinden ayrılması yanında, siyaset adamlarının dini istismar etmelerini önlemek için bu maddenin bu fıkrasının tedvin edildiğini anlıyorum. Doğrudur. Din işleri siyaset adamlarının bezirgânlığı dışında kalmalıdır. Yalnız cezai kısmı o kadar

müphemdir ki, tatbikatta birçok müşküller doğuracak, haksızlıklara, çeşitli münakaşalara yol açacaktır. Söyle ki, kimse siyasi veya şahsi nüfuz sağlamak maksadiyle her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını, dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Madde, umumi prensipler getireceği yerde Ceza Kanununun 163 ncü maddesinde mevcut ve bugüne kadar tatbikatta pek çok müşkülât çıkarmış olan hususi bir kanundaki hükümden daha noksan bir hükmü Anayasa gibi umumi bir kanunun bünyesine almıştır. Maddedeki «Nüfuz sağlama» nın ne olduğunu anlamak isteriz. Zira komisyon sözcüsünün izahları tatbikata esas teşkil edecektir. Bu madde kabul edildiği takdirde teamül icabı, örf ve âdet icabı, bir hatibin, farzımuhal olarak söylediği, daha açık ifade ediyorum, dindar bir kimsenin Allah'tan bahsetmesi istismar sayılacak mı? Bir hatip konuşmasında dini hissiyatını ifade edecek şekilde konuşursa söz söylemek isterse, bir ata sözünü söylerse bu madde gereğince bunun bu hali suç sayılacak mı? (Asla, sesleri)

163 ncü madde malûm. Burada iki hüküm vardır, bunlardan birincisi dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Burada ferdin işlediği suç cemiyet halinde işlenen suç ile birleştirilecek midir? Unsurları itibariyle tatbik edilemez hale gelecektir. Tatbikatta güçlük çekilecektir.

Siyasi partilerin kapanması hükmü yazılıdır. Anayasa Mahkemesi siyasi partileri kapatacaktır. Ahmet'in konuşması; dini hissiyatı siyasi maksatla istismar denecek, bir siyasi partiyi kapatmaya kadar gidecektir. Bu itibarla komisyonun, vâzih olmıyan bu maddeye vuzuh vermesini istiyorum. Bir noktaya daha işaret edeceğim...

BAŞKAN — Vaktiniz dolmuştur, müsaade buyurun efendim. Sayın Arslan Bora..

ARSLAN BORA — Muhterem arkadaşlar; asırlardan beri Türk vatandaşları arasında âdeti bir kangıran haline gelmiş ve dolayısıyla millî birlik ve tesanüdü bozucu şekilde bir kısım vatandaş zümresinin dini inançlarından dolayı daimî olarak mânevi ve maddi baskı ve

töhmeter altında bulunduruluğu bir realitedir. Bu haller ise; maalesef Osmanlı İmparatorluğu devrinden beri devam edegelmıştır.

Bugün çağımızın en modern devletini tesis etmek ve en modern Anayasayı yapmak için çalışılmaktadır. Bugün Türkiye'de tahminen 8 - 10 milyon nüfusa sahibolduğu söylenen Türk alevileri mevcuttur. Bunlar ise eski Türk ananelerini İslâmi itikatlarıyla birleştirmek suretiyle dinî bir tören şeklini icra etmektedirler.

Tarihçi ve sosyoloğlara göre bu törenler eski Türklerin (Şölenlerinin, Törenlerinin ve Şamanizmin) âyinelerinin modernleşmiş ve islâmlaşmış bir şekildedir.

Fakať lâik bir devlet olmanıza rağmen bugüne kadar alevî zümresinin dinî inanç ve ibadetlerini serbestçe icra etmekten menedilmişler ve bu suretle mevcut kanunlar karşısında bu vatandaşlarımıza gizli ibadet yaptırmak suretiyle suç işletilmiştir ki, bunların günahları da bizlere ait değil midir?

Muhterem arkadaşlar;

Alenilik Türklüğün şiarındandır. Türklüğe gizlilik yakışmaz. Çünkü Türklerin âyinleri gayriahlâki telâkki ve yasak etmek Türklüğe hakaret ve onu inkârdan başka ne olabilir?

Çünkü Alevilik âyinleri de Türk inkılâplarına aykırı bir durum yoktur. Alevî Türkler asırlardan beri ve devamlı surette gerici fikirlerle mücadele etmiş ve daima yenilik hareketlerini desteklemiş ve son olarak Atatürk'ün Türk Cumhuriyetini kurmasında birinci derecede yardımcı olmuşlardır.

Buna rağmen bugüne kadar bu vatandaşlar; Anayasaca teminat altına alınmış bulunan dinî inançların tezahürü olan dinî törenlerini ifadeden maalesef mahrum edilmek suretiyle gadre uğramışlardır.

Muhterem arkadaşlar;

Bu eksikliğin giderilmesi şerefi 2 nci Cumhuriyetin temelini atan siz muhterem Kurucu Meclis üyelerine ait olmuştur ve olacaktır.

Bugün dünyaya karşı ve Tarih önünde lâyük bir zihniyetin Temsilcisi olduğunuzu ispat etmiş oldunuz ve bu suretle asırlardan beri bir lüütün olan Türk Milletinin arasındaki nifak sebeplerini ortadan kaldırmış ve Türk Milletine en büyük hizmet yapmış olacaksınız. Bu su-

retle cemiyetimizin bünyesinde 'kangrenleşmiş ezeli bir yarayı da bu maddeyle kapatmış olacaksınız.

Muhterem arkadaşlar;

Alevî vatandaşlarımızın çeşitli töhmet ve ithamlar altında bulunmalarının sebebi ise; halen mevcudolan antidemokratik kanunlarla bir zihniyetin karşısında dinî törenlerin gizli yapılmasıdır. Bu antidemokratik ve lâyükliğe aykırı hükümler kaldırıldığı ve din törenleri Anayasamızın teminatı altına alındığı takdirde alevî olarak icra edilecek ve inkılâplara mevcut rejime mugayir bulunmadığı meydana çıkacaktır.

Sözlerime son verirken, Türk evlâtları arasında yüz yıllardan beri âdeta bir kin dâvası haline inkılâbetmiş olan Alevilik, sünilik zihniyetini ortadan kaldırmak için hassasiyetini esirgemeyen Anayasa Komisyonunun muhterem üyelerine ve muhterem Heyetine 8 - 10 milyon bulan alevî zümresi namına şükranlarımı arz etmeyi viedan boreu addeder, hepimizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Rauf İnan? Yok sesleri. Ömer Sami Coşar.

ÖMER SAMİ COŞAR — Konuşan arkadaşlarımızdan bâzıları, maddeden endişe ettiklerini ifade ettiler. Siyaset adamları dini istismar ediyor, mâbede girmesinler dediler. Bendeniz mâbede girilmesin yolundaki tezin aksini müdafaa edeceğim. Devlet din işlerini kontrol etmeyecek de kim kontrol edecek? Devletin müdahalesi istenilmiyor.

Peki kim müdahale edecek ve ne olacak? Anadolu'ya kucak kucak sürdükleri şu «Duai Küdduriye» ye bakalım; (her kim bu duayı ayın ilk günlerinde sıtkı hülus ile, itikadı tam ile her ne murad için okursa muradı hâsıl ola ve dahî bir kimseyi kendisine aşık etmek dilerse Cuma günü sala vâktinde kibleye karşı taharet ve gusül abdesti ile iki veya dört kere okursa kimin niyetine olursa olsun...) ve bu böyle devam ediyor. Ondan sonra da, Devlet bu işi bıraksın, müdahale etmesin deniyor. Olur mu? Vatandaşların dinî inançlarına, imanlarına tehlike «Duai Küdduriye» cilerden geliyor. Buyurdular, biraz evvel dediler ki, gazeteler, dergiler din ile alay ediyorlar; dinî, resimle, karikatürle tezyif edi-

yorlar. Gazeteler, dergiler, din ile alay etmez, dinî tezyif etmez; alay edici, tezyif edici neşriyat gazetelerde çıkmaz. Ama bir duai Küddiriye gelirse elimize bunu belirtiriz.

Yalnız komisyon'dan bir sual soracağım; din istismarını önliyeceğiz diyorlar. Nasıl önlenecek? Şimdi ben size bir doktordan bahsedeceğim. Muayenehanesinde bekleme odasında, hastalara teyple mevlût ve Kur'anı Kerim dinletiyor. Bu, dinî istismar addedilecek midir? Edilmeyecek midir?

BAŞKAN — Buyurun Ahmet Oğuz.

AHMET OĞUZ — Muhterem arkadaşlarım; bir topluluk olarak milletin ana temel kanunlarına taallük eden bir konuşmada beş dakikalık bir müddet verdiniz. Bu yolda aramızda bir tahdit yapabiliriz fakat Türk cemiyetinin çok büyük üzüntülere, kötü güdişlere imkân veren bu anlayış üzerinde bu şekilde bir hakkımız olmadığı kanaatindeyim. Şöyle ki içtimai mukavelenin sulhu sükûn içinde yapılması mânasına gelen Anayasa ne bir Seçim Kanunu ne bir Bütçe Kanunu ne de alelâde bir kanundur. Bu iş burada Anayasanın hudutları içinde bütün vasıfları ile, şumulü ile kötülükleri bertaraf edecek bir vuzuh içinde tesbit edilmezse sarahat götürülmezse tedvin ettiğimiz Anayasa halk tarafından ters yüz edilebilir.

Bendeniz, heyetinizce müttehaz beş dakikalık zaman içerisinde maddenin içerisine girmek imkânını bulamadım. Onun için usul bakımından karar üzerinde durmadan lâiklik nedir, lâikliğin mesnedi nedir, Devletin din işleri ile alâkası nedir; din ile Devletin alâkası nedir bütün bunları beş dakikalık zaman içinde anlatmak zorunda bırakılmaktayım. Onun için beş dakika içinde bunların halledileceği kanaatinde değilim. Tekrar arz ediyorum; bu ikinci madde lâik Devlet telâkkisi altında 19 neu madde ana hakları açıkça, kararlaştırılmadıkça, açıkça belirtilmedikçe kararlaştırılmadıkça tedvin ettiğimiz Anayasa tehlike arz edebilir. Çünkü vatandaş bunun hasretini çekmektedir. Kısaca arz edeyim;

Birincisi; 19 neu madde, kabul etmek durumunda bulunduğumuz 2 nei maddedeki lâik devlet telâkkisi ile, yani Anayasa ile tezat halindedir. Ya ikinci maddedeki lâik devlet telâkkisini yarı lâik devlet gibi veyahut kendimize mahsus bir mefhum olarak ele alım ve bu 19 neu madde

çıkarsa veyahut ikinci maddenin sarîh hükmü karşısında bu 19 neu madde çıkmaz. Çünkü tearuz halindedir.

İkincisi; geçen hafta elimize geçen bir islâm mecmuasında Cumhuriyet çocukları olarak doktor, mühendis, fen adamı, tüccar gibi aydın çocuklar 28 Devlet anayasasında lâiklik telâkkilerinin terecümelerini yapmışlar, gözlerini bize dikiyorlar, bizim din telâkkimizi onlarla karşılaştırmak durumundalar. Hiç olmazsa bize demir perde gerisindeki Bulgaristan kadar lâiklik telâkkisi imkânlarını bahşediniz diye içleri sızılarak taleplerini yazmaktadırlar. Bu bakımdan da bu mevzu beş dakikalık kısa süre içinde hallü fasledilemez. Bu itibarla, Yüksek Riyaset ve Yüksek Meclis, bu maddenin geliş maksatlarını göz önünde bulundurarak bu memleketin içtimai bünyesinde bir yara olan lâiklik meselesinde 19 neu madde hakkında konuşmak, yeni esaslar vâz'etmek, vatandaşları bu çıkmazdan kurtarmaya azmü gayret ederlerse faideli olurlar.

BAŞKAN — Mehmet Altınsoy.

MEHMET ALTINSOY — Muhterem Heyetinizin verdiği kararlara hürmetkârim. Bunu tüzük ve kanun emretmesi bile ahlâkım emredir. Ancak, 28 milyonun mukadderatı ile, yaşayışı ile, dini ile ilgili olan Anayasa gibi bir kanunun müzakeresinde hasbelkader bu büyük millete niyabeten bulunan nâciz bir arkadaşımı. Üç dakikada bu mevzu aîl kanaatlerimi anlatmak kudretine sahip değilim. Vebalini Muhterem Heyetinizce alınmış karara bırakıyorum, ve konuşmuyacağım, konuşmamak azmindeyim. (Konuş konuş sesleri)

BAŞKAN — Salih Türkmen.

SALİH TÜRKMEN — Muhterem arkadaşlar, din mevzuunda son zamanlarda mâruz bulunduğumuz müşküllerden biraz bahsedeceğim.

Filhakika biz lâikliği kabul ettik. Fakat lâikliği kabul ederken din tedrisatında cemiyetimizin ihtiyaçları maalesef karşılanmadı. Cemiyetimizin spor ve sair ihtiyaçları karşılandığı halde, halkın yüzde doksan dokuzu müslüman olan bu milletin bu ihtiyacı karşılanmadı. Çocuklarının dinî tedrisat ihtiyaçlarını karşılamak, temin etmek mecburiyetindeyiz. Çocuklarımızın dinî tedrisata tâbi olması lâikliğin bir icabıdır. Bu imkânların sağlanması da Devlete düşer. Devletçe bu imkânlar sağlanmazsa halk

mecbur kalır, ehil olmıyan ellere çocuklarını teslim eder. Bu halde gayet tabii aksaklık tevli-der.

Muhterem arkadaşlarım, gaye vasıtayı muhik kılar.

Eğer Devlet çocuklarımızın din tedrisatını temin etmezse, fert de çocuğunu cahil olan hocalara göndermek mecburiyetinde kalır, murakabe olmadığı için çocuk yanlış şeyler öğrenir. Halbuki Devlet ilk mekteplerde ders programı arasında din tedrisatına yer verirse çocuk burada daha programlı ve daha doğruyu, hakikati öğrenmiş olur. Onun için maddeye ilâve edilmek üzere; Devlet, «istiyen kimselerin çocuklarına din tedrisatı imkânını sağlar.» diye bir takrir veriyorum. Kabulünü rica ederim. (Alkışlar)

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Sayın üyeler, üzerinde konuşulan maddenin önemi açık. Prensip, komisyonumuz tarafından bundan evvel alındığından daha fazla bir önem atfedilerek ele alınmış ve muayyen bir yere girilmiştir. Evvelce müesses lâiklik prensibinden bir adım ileride olduğumuzu mütalâa ediyorum, maddenin getirdiği müesseseyi. Ancak tamamiyle başka memleketlerdeki lâiklik tatbikatı hizasına gelinmemiştir. Bunu evvelce de arz ettim, henüz bir çekingenlik kendilerini tam lâikliğı tesise götürmemiştir. Çekinmişlerdir. Bunu anlıyorum. Bizim memleketimiz 900 seneden beri bir din Devletiyle idare edilmektedir. Devletin reisi, dinin getirdiği esaslara göre Halife ünvanını alan bir kuvvettir. Bütün âmme hizmetleri din esaslarına göre tedvir ediliyordu. Bu ilâhi kudretin bertaraf edilmesi elbette reaksiyonla karşılandı. İçimizde hâlâ bu devam ediyor. Memleketimizdeki zümre-

ler kendi inandıkları işlerde kendileri ama Devletin kontrolü altında, hattâ mâbede girerek kontrol etmek suretiyle kendi inançlarına göre idare edilseler bu üzüntülerimiz ve acılarımız kalmıyacaktır. Buna bugünkü realitelerimiz imkân vermiyor. Ancak hepimizin bildiği ve bilginlerimizin daha çok vâkıf oldukları üzere demokratik prensipler, halkın eşit muamele görmesi esasına dayanır. Dinde bilhassa bu husus kendisini göstermektedir. Bu memlekette, halkının, yüzde doksan dokuzu Müslüman olan bu memlekette, mensupları yüzde bir olan inançlara da aynı saygı yerinin sağlanması kesin bir zarurettir.

Ayrıca Diyanet İşlerinin içtimai müessese olarak muhafazası ve bütün dinler için bir müraعات mercii haline gelmesi lâzımdır. Aksi halde lâiklik söz konusu olmaz.

Bir arkadaşımız kısaca temas ettiler. Ankara'da bulunan bine yakın grekoryan vatandaşın âyinlerini yapabilmeleri için kiliselerinin olmadığını beyan ettiler. Ortada bir Lozan Muahedesi vardır. Bunun beynelmilel taahhüdü, ekalliyetin hukuku bölümünde tesbit edilmiş hükümleri vardır. Bunun dışına çıkılamaz. Yeni Anayasayı kabul ettikten sonra elbetteki, ibadet edecekleri yerlerin yeniden yapılması ele alınacaktır.

Bendeniz Komisyonun getirdiği bu 19 ncu maddenin tamamen yerinde olduğunu ancak ek ikinci maddenin müstahsal halinde bulunduğunu arz etmek istiyorum.

BAŞKAN — Daha söz istiyen birçok arkadaşlar var, ayrıca verilmiş önergeler de var. Vakit ilerlemiş bulunuyor. Yarın saat 10 da toplanılmak üzere Birleşimi kapatıyorum.

Kapanma saati : 18,35

